

HBT & HEDER

EN INTERVJUSTUDIE OM UNGA HBT-PERSONER
SOM LEVER I FAMILJER MED HEDERSNORMER

FRIDA DARJ & HEDVIG NATHORST-BÖÖS
MEDFÖRFATTARE: CECILIA JARL-ÅBERG

ALMAEUROPA & RFSL UNGDOM

Intervjuerna och analyserna som ligger till grund för denna studie har gjorts av Eduardo Grutzky och Cecilia Jarl-Åberg från ALMAeuropa samt Frida Darj och Hedvig Nathorst-Böös från RFSL Ungdom.

Studien är en del av det treåriga projektet HBTQ och Heder som finansieras av Allmänna arvsfonden.

HBT & HEDER

EN INTERVJUSTUDIE OM UNGA HBT-PERSONER
SOM LEVER I FAMILJER MED HEDERSNORMER

FRIDA DARJ & HEDVIG NATHORST-BÖÖS
MEDFÖRFATTARE: CECILIA JARL-ÅBERG

ALMAEUROPA & RFSL UNGDOM

Den här intervjustudien är en del av projektet HBTQ & Heder
som finansieras av Allmänna Arvsfonden.

Författare: Frida Darj och Hedvig Nathorst-Böös

Medförfattare: Cecilia Jarl-Åberg

Projektledare tillika arbetsgrupp: Frida Darj, Cecilia Jarl-Åberg,
Eduardo Grutzky, Hedvig Nathorst-Böös.

Formgivning: Eva Wilsson

Språkgranskning och korrektur: Hanna Gimstedt

Referenspersoner: Maria Ahlsdotter, Joanna Mellquist, Emilia Åkesson, Marina Berman

Tryck: Gävle Offset, Gävle 2011

ISBN: 978-91-977914-4-1

INNEHÅLL

6 FÖRORD

9 INLEDNING

- 10 Hedersrelaterat våld
- 14 Hbt, heteronormativitet, homofobi och transfobi
- 16 Hedersnormer
- 20 Definitioner av våld
- 22 Forskningsöversikt
- 27 Metod
- 34 Presentation av intervjupersonerna

40 ZAFINA

43 ATT VÄXA UPP MED HEDERSNORMER

- 44 Kapitel 1: Hur hedersnormer tar sig uttryck
- 66 Kapitel 2: Självbild
- 72 Kapitel 3: Dubbelliv
- 86 Sammanfattning: Att växa upp med hedersnormer

88 VALMIRA

92 VÅLD

- 94 Kapitel 4: Våldets uttryck
- 112 Kapitel 5: Våldets logik
- 126 Sammanfattning: Våld

128 PETER OCH SEBASTIAN

133 HJÄLP OCH STÖD

134 Kapitel 6: Hjälp och stöd under uppväxten

148 Kapitel 7: Hjälp och stöd i akutsituationen

167 Sammanfattning: Hjälp och stöd

168 GABRIEL

173 SLUTSATSER

178 Åtgärder

183 REFERENSER

186 BILAGOR

FÖRORD

Denna intervjustudie är en del av det treåriga projektet Hbtq & Heder om hbt-ungdomar och hedersrelaterat våld som ALMAeuropa och RFSL Ungdom driver tillsammans. Projektet finansieras av Allmänna arvsfonden och startade i mars 2010. Bakgrunden var att båda organisationerna upplevde att det fanns en grupp ungdomar som varken nåddes av insatser rörande hedersrelaterat våld eller unga hbt-personers livsvillkor.

Våra organisationer kommer in i projektet från olika håll. RFSL Ungdom är ungdomsförbundet för hbt-personers rättigheter och arbetar med frågor om kön och sexualitet. ALMAeuropa är en organisation som arbetar med hedersrelaterat våld och barns rättigheter utifrån ett humanistiskt perspektiv. I den här intervjustudien har vi fört samman våra perspektiv, men framförallt är de sjutton ungdomar som vi har intervjuat i fokus. Vi vill lyfta fram och analysera deras berättelser om hur det är att vara ung hbt-person i en familj som präglas av hedersnormer. En gemensam utgångspunkt för denna studie är att alla människor, oavsett religiös eller kulturell bakgrund, har samma rätt till sin sexualitet, sin kropp och ska ha samma tillgång till sina fri- och rättigheter. Begränsningar i dessa rättigheter med hänvisning till religion eller kultur är inte acceptabla.

Under arbetet har vi träffat och intervjuat hbt-personer som växt upp i familjer med hedersnormer som ofta tagit sig våldsamma uttryck. Intervjupersonerna berättar om familjens

kontroll, trakasserier och våld, om vuxna som inte lyssnat eller förmått hjälpa, om ett samhälle som inte kunnat erbjuda dem skydd eller stöd.

Vår förhoppning är att studien ska bidra med viktig kunskap kring livsvillkoren för hbt-ungdomar i familjer med hedersnormer: vilka erfarenheter som finns, hur situationen ser ut och hur den är möjlig att förändra och förbättra.

Vi vill rikta vårt allra varmaste tack till er vi har fått förtroendet intervjua. För att ni så generöst delat med er av era liv och för att vi har fått lära av ert mod, er styrka och er integritet.

*Frida Darj, Eduardo Grutzky, Cecilia Jarl-Åberg
och Hedvig Nathorst-Böös*

Stockholm den 5 augusti 2011

INLEDNING

Sedan de uppmärksammade morden på Fadime Sahindal och Pela Atroshi har begreppet hedersrelaterat våld blivit en del av det svenska språket. Det associeras huvudsakligen med mäns kontroll av och våld mot unga heterosexuella kvinnor. Att också hbt-personer oavsett kön drabbas och att kvinnor kan vara förövare har uppmärksammats i betydligt mindre utsträckning. Syftet med den här intervjustudien är att undersöka livsvillkoren för hbt-ungdomar som lever i familjer med hedersnormer, hur det omgivande samhället agerat när deras utsatthet uppdagats och hur deras behov av hjälp och stöd ser ut.

I denna inledande del kommer vi att redogöra för hur vi använder de begrepp som är centrala för studien: hedersrelaterat våld, heteronormativitet, homofobi, transfobi, hedersnormer och våld. Vi kommer även att beskriva hur vi gått till väga för att rekrytera intervjupersoner och hur vi analyserat materialet, samt ge en kort översikt över tidigare forskning. Inledningen avslutas med en presentation av de ungdomar vi intervjuat.

HEDERSRELATERAT VÅLD

Varför behöver vi prata separat om hedersrelaterat våld och förtryck? Det är en av de mest återkommande frågorna vi har mött under arbetet med vårt projekt. En fråga som stundtals förlamat den svenska debatten om hedersrelaterat våld är huruvida detta våld är något specifikt eller om det är att jämställa med mäns våld mot kvinnor.¹ Vår utgångspunkt är att för att på bästa sätt kunna erbjuda de utsatta hjälp behövs kunskap om det hedersrelaterade våldets specifika mekanismer och på vilket sätt det skiljer från andra typer av våld i nära relationer.

En schematisk översikt över skillnaderna mellan mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld ses i modellen nedan. Givetvis är denna modell en förenklad beskrivning av våldets alla mekanismer men den kan vara en hjälp i tydliggörandet av vad som karaktäriserar hedersrelaterat våld. Anledningen till att vi inte inkluderar våld i samkönade relationer eller annat våld i nära relationer är att det vanligtvis är just mäns våld mot kvinnor som hedersrelaterat våld jämförs med.²

Det som brukar beskrivas som karaktäriserande för hedersrelaterat våld är att det är ett kollektivt sanktionerat våld mot kvinnor med hänvisning till familjehedern.³ Det är möjligt att hävda att mäns våld mot kvinnor generellt är kollektivt sanktionerat genom de strukturer som överordnar män och underordnar kvinnor. För att förstå hedersrelaterat våld kan det därför behövas en distinktion mellan direkt och indirekt kollektivt sanktionerat våld. Hedersrelaterat våld är ofta kollektivt utfört och direkt sanktionerat genom att den eller de som utför våldet ofta kan finna acceptans i sin närhet från till

1: Ekström, Simon (2009). *Hedersmorden och orden: berättelser om kultur, kritik och skillnad*. Göteborg: Makadam

2: *Hedersrelaterat våld och förtryck: en kunskaps- och forskningsöversikt*. 1 uppl. (2010). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)

3: Wikan, Unni (2004). *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront

MÄNS VÅLD MOT KVINNOR	HEDERSRELATERAT VÅLD
Sker individuellt	Kollektivt utfört
Förövaren är vanligtvis en man som har en relation med offret	Förövaren kan vara vem som helst i kollektivet eller flera i kollektivet
Förövaren är man, offret är kvinna	Förövaren är kvinna <i>eller</i> man, offret är kvinna <i>eller</i> man
Fördöms av samhället	Fördöms av samhället men accepteras/förstås i olika hög grad av släkt/familj

exempel släktingar. När det gäller mäns våld mot kvinnor är det inte regel att mannen kan berätta om sin misshandel av partnern för personer i sin direkta närmiljö och finna uttalad acceptans och förståelse för våldshandlingarna. Den norska socialantropologen Unni Wikan har beskrivit det så här: »Vinsten du skördar vid hedersmord är just heder i de andras – och därmed dina egna – ögon. Svartsjukemord applåderas sällan av omgivningen. Det bringar inte ära.«⁴ På detta sätt markerar hon skillnaden mellan den *gemensamma heder*, som är föremål för denna studie, och den *individuella heder*, som ofta åberopas för att förklara mäns våld mot kvinnor.

I enlighet med ovanstående resonemang kan mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld existera parallellt med varandra i samhället, de går inte att likställa men de utesluter inte heller varandra. Det innebär att mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld kan samexistera i en och samma familj.

På senare tid har det i Sverige uppmärksammats att inte bara unga (heterosexuella) tjejer är utsatta för hedersrelaterat våld.⁵ Även deras bröder och pojkvänner är utsatta, och förövarna kan vara av olika kön. Det innebär inte att våldet inte är könsrelaterat. Det är tydligt hur det slår hårdare mot tjejer än mot killar, att killars utsatthet motiveras av att de bryter mot normer kring kön och sexualitet genom att vara homosexuella, för feminina eller ha relationer med någon som inte godkänns av familjen. Även om både män och kvinnor är förövare är de det utifrån olika könade positioner – som familjens överhuvud eller som den med uppfostringsansvar.⁶ Hedersrelaterat våld sker inom en heteronormativ och patriarkal struktur som privilegierar män och underordnar kvinnor.

Ytterligare ett kännetecken för hedersrelaterat våld är att den vuxne förövaren ser sig själv som offer för omständigheterna. De ser sig som tvingade att agera som de gör – inte så mycket på grund av offrets beteende, en vanlig förklaring som våldsvetkare använder för att försvara sina handlingar, som på grund av omgivningen. Slakten och vänner förväntar sig att föräldrarna på något sätt ska straffa barnet för att inte få dåligt rykte i andras ögon. För att förstå hedersnormer är det viktigt att förstå ryktets betydelse. Ryktet är det som kan utlösa hedersrelaterat våld. Ibland är ryktet viktigare än verkligheten; ett beteende som klart bryter mot hedersnormerna kan i vissa fall tolereras så länge det förblir okänt för utomstående.

5: *Hedersrelaterat våld och förtryck: en kunskaps- och forskningsöversikt*. 1 uppl. (2010). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)

6: *Ibid.*

Orsakerna till hedersrelaterat våld är flera och ofta sammanflätade med varandra. De kan vara materiella, genusrelaterade, religiösa, kulturella och psykologiska. Att anseendet – hedern – inom kollektivet är så viktigt kan hänga ihop med en avsaknad av en av samhället garanterad välfärd. När individer inte har något stöd att vänta sig från staten blir alternativet att skapa egna strukturer för att överleva. Där spelar släkten en grundläggande roll. Val av partner blir då något som görs med hänsyn till att släktens resurser ska öka och samtidigt stanna inom släktens kontroll. Legitimering av hedersrelaterat våld med hänvisning till religionen förekommer inom flera religioner: hinduismen, kristendomen, judendomen och islam. Hedersrelaterat våld är vanligare i vissa delar av världen (Mellanöstern, Nordafrika, Balkan, Indien, Bangladesh) eller bland människor som härstammar från dessa regioner. Det har på senare tid även blivit vanligt att beskriva hur hedersrelaterat våld påverkas av själva migrationsprocessen och de maktförskjutningar som den kan orsaka inom en familj.⁷

7: För en utförlig diskussion om orsaker till hedersrelaterat våld, se t.ex. Wikan, Unni (2004). *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront; och <http://www.unfpa.org/swp/2000/english/cho3.html> (2011-06-17)

HETERONORMATIVITET, HOMOFOBI OCH TRANSFOBI

Hbt är ett samlingsbegrepp för homosexuella, bisexuella och transpersoner. H:et och B:et handlar om sexuell läggning, alltså vem man har förmågan att bli kär i eller attraherad av. T:et handlar inte om sexuell läggning utan om hur man definierar och uttrycker sitt kön. Kön är en socialt konstruerad kategori med flera dimensioner: juridiskt kön, biologiskt kön, könsidentitet och könsuttryck. *Juridiskt kön* är det kön som står registrerat i folkbokföringen. *Biologiskt kön* definieras utifrån inre och yttre könsorgan, könskromosomer och hormon-nivåer. *Könsidentitet* är det kön en person själv upplever att den har. *Könsuttryck* är hur en person själv uttrycker sitt kön med kläder, kroppsspråk, beteende, röst, smink eller frisyr.⁸

En person vars juridiska och biologiska kön stämmer överens med dess könsidentitet kallas för cisperson. *Cis* är latin för »på samma sida« och kan förenklat uttryckt vara alla som *inte* är transpersoner. Transperson är den person vars könsidentitet inte stämmer överens med det biologiska och/eller juridiska könet. Det kan till exempel handla om en person som juridiskt och biologiskt är kvinna men som känner sig som man. *Trans* är latin för »att överskrida«.

I studien använder vi oss även av begreppen homofobi, transfobi och heteronormativitet. Begreppet heteronormativitet har sina rötter i den queerteoretiska forskningen. Det har vuxit fram som en reaktion mot individbaserade förklaringsmodeller till diskriminering, trakasserier och våld mot hbt-personer, där detta förtryck ses som ett resultatet av enskilda människors åsikter, okunskap eller attityder. Genom att använda begreppet heteronormativitet vill man betona att

8: Åkerlund, Carl (red.) (2011). *Bryt! ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*. 3. omarb. uppl. Stockholm: Forum för levande historia

trakasserier av hbt-personer måste ses som en del av en större samhällsstruktur som ständigt uppvärderar heterosexualitet. Heteronormativitet kan enkelt uttryckt vara antagandet att alla människor antingen är män eller kvinnor och att män och kvinnor attraheras av varandra. Studier om heteronormativitet intresserar sig för hur normalitet och avvikelser skapas i relation till varandra – i språket, i samhällsinstitutioner, genom lagar och normer. En utgångspunkt är att heterosexualiteten är socialt och kulturellt konstruerad. Det betyder att man ifrågasätter den »naturliga« heterosexualiteten och istället intresserar sig för hur heterosexualitet skapas och upprätthålls som det naturliga, önskvärda sättet att leva. Genom att prata om heteronormativitet fokuserar man på heterosexualitet som norm snarare än heterosexualiteten i sig.⁹

Homofobi och transfobi används i studien för att beskriva omvärldens negativa inställning till homosexuella, bisexuella och transpersoner. Begreppen har kritiserats av samma anledningar som diskuterats ovan: de gör att hat mot hbt-personer riskerar att ses som en individuell fobi snarare än en del av en samhällsstruktur som systematiskt underordnar och bestraffar avvikare från heteronormen.¹⁰ Trots detta har vi valt att använda begreppen eftersom de är vanligt förekommande i forskning om våld och hatbrott.¹¹ Dock sker det med en teoretisk förståelse av homofobiskt och transfobiskt våld som en del av en heteronormativa strukturer.

9: För en vidare diskussion om begreppet heteronormativitet se t.ex. Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur

10: Se t.ex. Dahl, Ulrika (2005). *Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör.* Stockholm: Forum för levande historia

11: Se t.ex. Tiby, Eva & Sörberg, Anna-Maria (2006). *En studie av homofoba hatbrott i Sverige.* Stockholm: Forum för levande historia

HEDERSNORMER

Under arbetet med denna studie har det blivit tydligt att det finns flera beröringspunkter mellan de normer som driver människor att utöva hedersrelaterat våld mot sina barn och heteronormativitet och homofobi/transfobi som driver människor att begå hatbrott mot hbt-personer generellt. Därför kommer vi att använda begreppet *hedersnormer* istället för till exempel *hederskultur*. Det finns flera anledningar till detta. För det första ser vi hedersnormer som ett system av normer som, liksom heteronormer, kontrollerar och begränsar människors kön och sexualitet. Liksom heteronormativitet dikterar hedersnormer vilka sexuella praktiker som är acceptabla. Genom att använda begreppet hedersnormer vill vi sätta fokus på de maktrelationer som finns i vissa gemenskaper.

Begreppet hedersnormer är också ett sätt att lyfta fram människors aktörsskap och ansvar – det går att göra motstånd mot normer, även om det är svårt. Det visar också de vi har intervjuat, som gjort kraftfullt motstånd mot de hedersnormer som familjen reproducerar. Användandet av begreppet hedersnormer blir ett sätt att visa att förändring är möjlig, människor måste inte vara helt och hållet styrda av sin kultur. Samtidigt kan vi inte förneka att hedersnormer är mer vanligt förekommande i vissa kontexter och i vissa delar av världen.

Slutligen är användandet av begreppet hedersnormer istället för hederskultur ett sätt att synliggöra att hedersrelaterat våld förekommer i flera kulturella och religiösa gemenskaper. Värderingarna hos medlemmarna i dessa gemenskaper är inte homogena eller entydiga. Till exempel var de första som lyfte frågan om hedersrelaterat våld i Sverige kvinnor som

själva var uppvuxna i familjer med hedersnormer. Motstånd, omtolkningar och omförhandlingar ser vi också tydliga exempel på i vårt intervjumaterial.

Hedersnormer karaktäriseras av att:

- Individens agerande påverkar hela familjens anseende
- Individens intressen är underordnade familjens intressen
- Individens sexualitet är en angelägenhet för familjen
- Sexuella relationer ska ske mellan man och kvinna inom äktenskapet ¹²

När hedersnormer diskuteras är det oftast unga heterosexuella tjejers utsatthet som är i fokus, och deras situation skiljer sig ofta på avgörande sätt från den för unga tjejer som inte lever i familjer med hedersnormer. När det kommer till hbt-ungdomars utsatthet i familjen generellt finns det fler likheter i livssituationen. Heteronormativitet och homofobi finns även i familjer som inte präglas av hedersnormer och hbt-personer som inte är utsatta för hedersrelaterat våld är i hög utsträckning utsatta för kön- och sexualitetsrelaterat våld i sina familjer.¹³ Skillnaden ligger i vilka uttryck homofobin och heteronormativiteten tar sig. Bland de vi intervjuat har vi mött en hög grad av våld även vid rykten om att de eventuellt

12: För en utförligare definition av hedersrelaterat våld, se t.ex. *Riskbedömningar i ärenden med hedersrelaterat våld: metodstöd för socialsekreterare som arbetar med barn och ungdomar*. 2. omarb. uppl. (2009). Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län. Vi har här valt ut de kriterier som är centrala och relevanta för denna studie.

13: Utsatthet för våld i familjen verkar grovt uppskattat vara dubbelt så vanligt förekommande bland unga hbt-personer jämfört med heterosexuella ungdomar, även om det av metodologiska skäl är svårt att fastställa exakt hur stor skillnaden är. Se *Hon hen han: en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. (2010). Stockholm: Ungdomsstyrelsen

skulle vara hbt-personer. Familjerna uttrycker också att de är »tvingade« att bestraffa sina barn med våld eller avstånds-tagande för att hela familjen inte ska få dåligt rykte.

Det finns vissa viktiga skillnader mellan heteronormativitet och det vi kallar hedersnormer. Heteronormativitet är en övergripande struktur som präglar hela det svenska samhället på alla nivåer. Hedersnormer däremot, är i ett svenskt sammanhang inte en samhällsövergripande struktur utan ett normsystem som finns inom vissa grupper. Att vara kritisk mot heteronormativitet innebär en tydlig kritik av övergripande maktstrukturer. Att i ett svenskt sammanhang kritisera hedersnormer kan innebära en kritik mot normer som finns i grupper som ofta är utsatta för rasism och diskriminering. Därför hamnar debatten kring hedersrelaterat våld ibland i ett låst läge – kan arbetet mot hedersrelaterat våld spä på rasism?¹⁴ Kritiken mot hedersnormer i Sverige antas många gånger riktas uppifrån och ner, från majoritetssamhället mot minoritetsgrupper.

Här närmar vi oss en fråga som är central för vår studie, nämligen ut vems perspektiv man talar. I de länder där intervjupersonernas familjer har sina ursprung är hedersnormer samhällsövergripande och de utgör liksom heteronormer en integrerad del av samhällsstrukturen på alla nivåer, även de politiska och juridiska. Det finns många exempel på familjelagstiftning och brottsmålslagstiftning som främjar hedersnormer och minskar straffvärdet för våldsbrott utförda i hederns namn. De intervjuade uttrycker genomgående en dubbel tillhörighet som innebär att de både för en kamp för sina rättigheter i det svenska samhället och en kamp i relation till de normer som gäller i familjernas ursprungsländer. Ur deras perspektiv är kritiken av såväl heders- som heteronormer en kritik som riktas uppåt, mot makten. För den som utsätts för hedersrelaterat våld är kritiken av hedersnormer inte en kritik

mot en underordnad grupp utan en kritik av ett högst reellt och kännbart förtryck.

En aspekt som ytterligare komplicerar bilden av vem som är under- respektive överordnad i sammanhang där det förekommer hedersrelaterat våld är att många som är utsatta för våldet själva deltar i att upprätthålla förtrycket mot andra i den egna familjen. Det mest tydliga exemplet är en bror som själv inte kan välja fritt vem han ska gifta sig med och som samtidigt har i uppgift att kontrollera sin systers kärleksliv. Detsamma gäller ofta mellan kvinnliga familjemedlemmar. Med andra ord kan den som är förtryckt av hedersnormer själv vara en förtryckare.

Diskussionen om hedersnormer och hedersrelaterat våld kan förstås som en del av en vidare diskussion om rättigheter, mångkulturalism och rasism.¹⁵ Det är centralt att fundera på innebörden av av ordet rasism när man arbetar med hedersrelaterat våld i Sverige. Rasism kan beskrivas som en struktur som systematiskt underordnar människor med ett visst ursprung eller utseende. Rasism har även en annan form som uppträder tydligt i de berättelser vi har tagit del av: underlåtenhet att hjälpa, ovilja att ingripa, missriktad tolerans och hänsyn som i kulturens eller religionens namn skapar situationer där människor med ursprung i andra områden i världen inte har tillgång till samma rättigheter som människor med ursprung i Sverige.

En antirasistisk ansats i vår tid kräver således ett dubbelt perspektiv. Att till exempel godta att barn inte behöver närvara vid simundervisning eller i skolans sexualkunskap med hänvisning till föräldrarnas värderingar är att frånta barn deras grundläggande rättigheter. Att inte tala om hedersrelaterat våld för att det riskerar att spä på rasism gentemot vissa grupper av människor är att svika och diskriminera de ungdomar som lever i – och gör motstånd mot – familjer med starka hedersnormer.

15: Fourest, Caroline (2009). *La dernière utopie: menaces sur l'universalisme*. Paris: Grasset

DEFINITIONER AV VÅLD

En utgångspunkt i denna studie är att våld ska förstås som ett medel för att uppnå eller upprätthålla makt. Hot om fysiskt våld är ett sätt att väcka rädsla hos andra och få dem att anpassa sig efter ens egen vilja. Psykologen Per Isdal har definierat våld på följande sätt:

Fysiskt våld är användandet av varje form av fysisk makt, som, genom att den skadar, smärftar och kränker, påverkar en annan människa att avstå från något hon önskar göra eller att göra något mot sin vilja.¹⁶

Psykiskt våld är dels att skada, skrämma eller kränka på alla sätt som inte är direkt fysiska till sin natur, dels att styra eller dominera andra människor med hjälp av en bakomliggande makt eller en hotbild.¹⁷

Isdal menar att våld sällan sker överilrat, utan planerat och genomtänkt. Till exempel väljer föräldrar att slå barn på andra ställen på kroppen än ansiktet så att det inte ska upptäckas lika lätt av andra. Avsikten med våld är ofta inte att skada utan att uppnå andras underkastelse och egen dominans. Isdal lyfter fram hur våld ofta bagatelliseras och förklaras ur förövarens perspektiv: man använder ord som *aga*, *örfil* eller *smisk* istället för att kalla det våld.

I denna rapport använder vi oss av en bred definition av våld. Våld kan vara fysiskt (örfilar, dra i håret, stryptag) såväl som psykiskt (verbala trakasserier, utfrysning), socialt (kontroll, avståndstagande), materiellt (förstöra eller beslagta saker)

och sexuellt (sexuella övergrepp, arrangerade äktenskap).¹⁸ Denna breda ansats gör också att vi inte skiljer mellan hedersrelaterat våld och hedersrelaterat förtryck. Även det som brukar ingå i begreppet förtryck, som inskränkningar i handlingsutrymme och kontroll, menar vi bör förstås som en aspekt av våld. Därför använder vi oss bara av begreppet hedersrelaterat våld.

I linje med Isdals våldsdefinition menar vi att det är viktigt att se våldet ur ett helhetsperspektiv: ett slag är inte bara ett slag utan också ett hot om mer våld. Därför är det viktigt att betrakta olika typer av våld som en del av ett kontinuum där verbala trakasserier och beslagtagna saker inte är väsensskilt från fysiskt våld.¹⁹ I praktiken krävs det ofta såväl psykiskt som fysiskt och materiellt våld är det också så att för att exempelvis isolera någon.

18: *Frighet och ansvar: en undersökning om gymnasieungdomars upplevda frighet att själva bestämma över sina liv.* (2007). Stockholm: Socialstyrelsen

19: *Riskbedömningar i ärenden med hedersrelaterat våld: metodstöd för socialsekreterare som arbetar med barn och ungdomar.* 2. omarb. uppl. (2009). Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län

FORSKNINGSÖVERSIKT

Det finns få svenska studier som särskilt belyser hbt-personers utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Att forskningen kring detta område är eftersatt konstateras på flera ställen i litteraturen om hedersrelaterat våld.²⁰ I detta kapitel kommer vi att ge en översikt av de studier som gjorts, samt om forskning om unga hbt-personers utsatthet i familjen generellt. Vi kommer även att diskutera hur utbrett det hedersrelaterade våldet är i Sverige.

UNGA HBT-PERSONER UTSATTA FÖR HEDERSRELATERAT VÅLD

År 2004 gav Länsstyrelsen i Skåne i uppdrag åt RFSL Rådgivningen Skåne att genomföra en kartläggning av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck på grund av sexuell läggning hos ungdomar. Resultatet blev rapporten *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning* som innehåller intervjuer med ungdomar samt enkätsvar från skola, polis, socialförvaltning och ungdomsmottagningar om problematikens utbredning. Resultatet visar att gruppen unga hbt-personer som varit utsatta för hedersrelaterat våld varierar beroende på religion och ursprung. Den visar också att dessa ungdomar mår dåligt av sin situation och det är snarare regel än undantag med självmordstankar eller självmordsförsök. Rapporten visar på stora brister vad gäller den hjälp och det stöd dessa ungdomar får från samhället. Utifrån enkätsvaren dras slutsatsen att unga hbt-personer utsatta för hedersrelaterat våld är en osynlig grupp i skolan, på ungdomsmottagningar, inom socialtjänsten och polisen.

²⁰: *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad: rapport 2009*. (2009). Stockholm: Stockholms stad; *Hedersrelaterat våld och förtryck: en kunskaps- och forskningsöversikt*. 1 uppl. (2010). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)

Också länsstyrelsen i Västra Götalands län publicerade 2004 en rapport om situationen för ungdomar som utsätts för våld och hot av närstående på grund av sin sexuella läggning, *Rätt till sin egen kärlek*. Rapporten som bygger på enkäter med myndigheter och frivilligorganisationer samt intervjuer med tre homosexuella ungdomar behandlar särskilt situationen för ungdomar som lever i familjer med hedersnormer. Resultaten visar att dessa ungdomar löper risk att utsättas för förtryck och brott om de skulle avslöja sin sexuella läggning för familjen. Rapporten visar även att kunskapen hos yrkesverksamma som möter denna målgrupp behöver förstärkas.

I Socialstyrelsens rapport om hedersrelaterat våld från 2007, *Frihet och ansvar*, undersöks bland annat föräldrarnas inställning till sexuell läggning. Socialstyrelsens rapport redovisar också situationen för de grupper flickor och pojkar som markerat något nej-alternativ respektive något ja-alternativ på frågan om deras föräldrar skulle acceptera om de var homosexuella eller bisexuella.²¹ De flickor som markerat något nej-alternativ har överlag större inskränkningar i sin egen frihet och i sin kontroll över vardagen och framtiden. Dessa flickor är inte bara mer kontrollerade utan också mer utsatta för kränkande behandling, hot och/eller våld i familjen. Det finns alltså ett samband mellan upprätthållandet av en kontroll över ungdomarnas vardag, utsatthet för kränkningar och våld, och en negativ inställning till homosexualitet och bisexualitet. Pojkarna i Socialstyrelsens enkät verkar överlag ha större frihet och kunna bestämma mer själva över sin vardag och framtid.

21: Frågansomställtsär: *Omdus skulle vara homosexuell eller bisexuell, skulle dina föräldrar acceptera det? Förutom Vet inte innehåller frågan följande svarsalternativ: Ja, inga problem; Ja, men de skulle bli ledsna och besvikna; Ja, men de skulle bli oroliga för min skull; Nej, de skulle försöka få mig att ändra mig; Nej, de skulle ta avstånd från mig; Nej, de skulle straffa mig hårt.*

HEDERSRELATERAT VÅLD – PROBLEMETS OMFATTNING

Statistik rörande hedersrelaterat våld har alltid varit bristfälligt. FN:s befolkningsfond (UNFPA) har uppskattat antalet hedersmord i världen till 5 000 per år vilket är en siffra som många kvinnoorganisationer i Mellanöstern tror är en kraftig underskattning.²² Under de första åren efter mordet på Fadime Sahindal 2002 var det främst ideella organisationer, oftast etniskt grundade kvinnoorganisationer, som kämpade för att få till stånd åtgärder för att motverka hedersrelaterat våld. Inga vetenskapliga underlag fanns då för att uppskatta storleken på den drabbade gruppen i Sverige. Två viktiga utredningar som sedan undersökt problemets omfattning och natur är Socialstyrelsens kartläggning *Frihet och ansvar – gymnasieungdomars upplevda frihet att själv få bestämma över sina liv* (2007) och Ungdomsstyrelsen rapport *Gift mot sin vilja* (2009).

I Socialstyrelsens kartläggning, som bygger på svar från över 100 000 ungdomar i årskurs 2 på gymnasiet, framkommer att 5% av tjejerna och 3% av killarna är oroliga för att inte själva få välja sin partner. Ungdomarna i denna grupp är kraftigt överrepresenterade när det gäller utsatthet för hot, kränkande behandling och våld i familjen. Man konstaterar också att många ungdomar som upplever ett behov av stöd från någon utomstående vuxen på grund av sin familjesituation inte tycks söka hjälp.

Ungdomsstyrelsens rapport *Gift mot sin vilja* kommer till liknande slutsatser vad gäller problemets omfattning. Rapporten visar att 70 000 svenska ungdomar, vilket motsvarar 5% av alla ungdomar i åldrarna 16–25 år, befäror att de inte fritt ska kunna välja vem de ska gifta sig med. Med tanke på att tvångsäktenskap är en allvarlig form av hedersrelaterat våld kan man rimligen anta att antalet individer som drabbas

22: Fisk, Robert (7 September 2010). »The crimewave that shames the world«. The Independent. Från <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/fisk/the-crimewave-that-shames-the-world-2072201.html>. (2011-06-17)

av hedersrelaterat våld i någon form är betydligt fler. Hedersrelaterat våld måste därför betraktas som ett stort problem i det svenska samhället.

UNGA HBT-PERSONERS UTSATTHET I FAMILJEN

Flera stora svenska studier visar att hbt-personer samt personer som är osäkra på sin sexuella läggning eller könsidentitet har en betydligt sämre hälsosituation i jämförelse med befolkningen i sin helhet. Den sämre hälsan handlar om riskbruk av tobak, alkohol och droger; psykisk ohälsa; högre grad av otrygghet; brist på emotionellt stöd och tillit till andra. Hbt-personer löper också större risk för diskriminering och utsatthet för våld och trakasserier vilket i sin tur leder till ökad ohälsa.²³ Ungdomar uppges ofta vara extra utsatta på grund av osäkerhet kring den egna identiteten och dåligt stöd från familj och skola.²⁴

Många hbt-ungdomar har aldrig några problem med sin familj, men för dem där familjen utgör en negativ kraft får det stora konsekvenser. Studien *Effekter av heteronormen* som RFSL Ungdom genomförde 2009 visar att 8% av de homo och bisexuella som svarat på enkäten fått negativa reaktioner från sin familj. 22% av de transpersoner som besvarade enkäten har fått negativa reaktioner från sin familj och 11% av dem har blivit utsatta för hot om våld eller våld inom familjen. De som har fått negativa reaktioner från familjen har generellt en högre ohälsa och känner sig otrygga och rädda i större utsträckning.²⁵ Unga hbt-personer löper också större risk att utsättas för våld i familjen. Siffror från Ungdomsstyrelsens

23: Roth, Niklas, Boström, Gunnel & Nykvist, Karin (2006). *Hälsa på lika villkor?: hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

24: Ibid. Se även Larsson, Sam et. al. (2008). *Vem får man vara i vårt samhälle? om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut

25: Ahlin, Anna och Gäredal, Mina (2011). *Effekter av heteronormen*. Stockholm: RFSL Ungdom

rapport *Hon hen han* indikerar att utsatthet för våld från någon förälder är nästan dubbelt så vanligt bland unga hbt-personer jämfört med heterosexuella ungdomar (19,5% respektive 11,15%).

Förutom utsatthet i familjen är hbt-personer en grupp som riskerar att utsättas för brott på grund av någons avsky gentemot deras grupptillhörighet, ett så kallat hatbrott. Upp emot 50% av alla hbt-personer uppger att de utsatts för någon typ av hatbrott.²⁶ Bland unga hbt-personer är siffrorna tydliga: 24% av alla homo- eller bisexuella män i åldern 16–29, samt 20% av alla transpersoner och homo- eller bisexuella kvinnor i samma åldersgrupp har varit utsatta för hot om våld senaste tolv månaderna.²⁷

26: Roth, Niklas, Boström, Gunnel & Nykvist, Karin (2006). *Hälsa på lika villkor?: hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

27: *Hon hen han: en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. (2010). Stockholm: Ungdomsstyrelsen

METOD

Det har varit ett långt och mödosamt arbete att få tag på intervjupersoner till denna studie. Vi har varit i kontakt med ett stort antal personer som tillhör vår målgrupp men många har inte velat bli intervjuade – inte minst på grund av rädslan för konsekvenserna om informationen skulle komma ut, trots vår försäkran om anonymitet. För att få en djupare förståelse för hur livsvillkoren ser ut för hbt-ungdomar i miljöer präglade av hedersnormer har vi genomfört djupintervjuer med totalt arton personer.

I vårt sökande efter intervjupersoner använde vi oss av två vägar.

- Vi konstruerade en webbenkät som publicerades på Qruiser²⁸. Enkäten innehöll bakgrundsfrågor om bostadsort, ålder, kön och sexualitet, frågor om huruvida ens familj kände till ens sexuella läggning/könsidentitet och om de i så fall accepterade den, samt frågor om huruvida man någon gång varit orolig att inte själv få välja partner och ifall man känt en förväntan på sig att inte ha sex före äktenskapet (se bilaga 1).²⁹ Frågorna inspirerades av den enkät Stockholms stad genomförde 2009 för att kartlägga gruppen ungdomar som lever i familjer präglade av hedersnormer.³⁰ Webbenkäten avslutades med en fråga om man kunde tänka sig att vara med på en längre intervju om dessa frågor. Enkäten låg uppe på Qruiser under två veckor i slutet av 2010 och sammanlagt fick vi in svar från

28: Qruiser är nordens största community för hbt-personer.

29: När vi använder ordet familj i denna intervjustudie menar vi intervjupersonernas kärnfamiljer; mamma, pappa och syskon. I de fall då intervjupersonerna har talat om en utökad krets av familjemedlemmar skriver vi släkt. Det förekommer även att intervjupersonerna berättar att flera personer ur deras etniska grupp har varit inblandade i att kontrollera dem.

30: *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad: rapport 2009*. (2009). Stockholm: Stockholms stad

644 personer. Vi frågade också i grupper på Qruiser som har temat hedersrelaterat våld om någon kunde tänka sig att bli intervjuad. Genom Qruiser kom vi i kontakt med nio av de intervjuade.

- Vi spred information i våra kontaktnät av personer som varit engagerade i frågor kring hbt och/eller hedersrelaterat våld om att vi sökte intervjupersoner. De vi intervjuade tillfrågades också om de kände någon annan som kunde tänkas vara intresserad av att vara med. På detta sätt kom vi i kontakt med nio av de intervjuade.

Vi har även intervjuat yrkesverksamma som i sina professioner kommit i kontakt med hbt-ungdomar uppvuxna i familjer präglade av hedersnormer. Dessa intervjuer redovisas inte i studien men har hjälpt oss att få en både djupare och bredare bild av problematiken, något som hjälpt oss i analysen av intervjuerna.

VILKA HAR VI INTERVJUAT?

När vi har letat efter intervjupersoner har vi utgått från vår definition av hedersnormer (se inledningen under rubriken »Hedersnormer«). Vi har inte sökt specifikt efter personer utsatta för hedersrelaterat våld. När vi letade i våra nätverk efter intervjupersoner frågade vi efter personer som identifierar sig som homosexuella, bisexuella eller transpersoner och på något sätt levit i en familj som präglats av hedersnormer.

Bland de personer som svarade på webbenkäten att de ville ställa upp på en intervju kontaktade vi dem som markerat att deras familj inte accepterat eller inte skulle acceptera om de var hbt-personer, samt markerat att de varit oroliga för att inte få välja sin partner eller om de känt en förväntan att vänta med sex till äktenskapet.

En grupp som vi kom i kontakt med genom webbenkäten som vanligtvis inte nämns i sammanhanget hedersrelaterat våld är personer med bakgrund i kristna frikyrkliga miljöer, som exempelvis Missionskyrkan, Pingstkyrkan eller Jehovas vittnen.³¹ De tre personer med den bakgrunden har inkluderats i studien trots att de inte har vuxit upp med hedersnormer utifrån vår definition ovan. Däremot har de många saker gemensamt med de övriga intervjuade, som att deras familj tagit avstånd från dem, att avståndstagandet varit kollektivt, att de har vuxit upp i en miljö med mycket starka tabun kring sexualitet i allmänhet och homo- och bisexualitet i synnerhet. Vi har valt att ha med intervjuerna eftersom det är en grupp som kan behöva liknande hjälp och stöd som hbt-ungdomar som vuxit upp i sammanhang präglade av hedersnormer.

Vårt urval har vissa begränsningar. De personer vi har fått tag på via enkäten är de som söker sig till Qruiser och därmed på något sätt identifierar sig som hbt-personer. De vi inte ens haft en teoretisk chans att komma i kontakt med är de som inte erkänner för sin sexuella läggning eller könsidentitet för sig själva och därmed inte heller för någon annan, och de som har ett väldigt begränsat handlingsutrymme och därför inte vill eller vågar ha ett konto på Qruiser eller prata om sin situation med någon.

Av de vi har intervjuat är fem tjejer och tretton killar, varav en kille har transsexuell bakgrund. Det finns flera tänkbara orsaker till denna snedfördelning. Tjejer som lever i familjer med hedersnormer har generellt sett mindre handlingsutrymme än killar vilket kan göra det svårare att ta sig till en intervju, eller att ha tillgång till en dator där man vågar gå in på en sajt som Qruiser. Ytterligare en tänkbar orsak till varför vi främst har nått killar är att Qruiser är relativt mansdominerat och en motsvarande sajt som specifikt riktar sig till tjejer finns inte i

31: Frikyrkor brukar definieras i motsats till statskyrkor. I Sverige betyder det numera de kyrkor som inte är Svenska kyrkan och inte heller folkkyrkor som till exempel de ortodoxa kyrkorna och den romersk-katolska kyrkan. Nationalencyklopedin

Sverige.³² Vidare har vi rekryterat intervjupersoner genom att fråga de vi redan har intervjuat om de känner till någon annan med samma problematik. En konsekvens av detta har varit att intervjupersonerna tipsat om folk ur sitt nätverk och att det varit personer av samma kön som de själva. På så sätt har snedfördelningen förstärkts.

HBT-FLYKTINGAR

Vi har även kommit i kontakt med asylsökande som har blivit utsatta för hedersrelaterat våld i sina ursprungsländer och därför flytt till Sverige. Vi har gjort en intervju med en ung kille som är i denna situation och har hört om fler via RFSL:s flyktinghandläggare Stig-Åke Peterson och Ardeshir Homan som driver Homan, en förening för homosexuella invandrare i Göteborg.

Asylsökande hbt-personer är en grupp som ofta varit väldigt illa i sina ursprungsländer. De har hotats och blivit utsatta för våld av sina familjer och inte fått skydd av polis och andra myndigheter. När de sedan kommer till Sverige riskerar de att inte tas på allvar. Migrationsverket har fått kritik från flera håll för brister i handläggningen av dessa ärenden, bland annat på grund av att de asylsökandes skyddsbehov bedöms utifrån landsinformation som inte är tillförlitlig och för att det inte ses som trovärdigt när de asylsökandes sexuella läggning eller könsidentitet kommer fram först sent i handlägningsprocessen.³³

Detta är en grupp vars situation är viktig att uppmärksamma men som inte kommer inkluderas i denna studie av utrymmesskäl, eftersom de problem dessa personer stöter på är av annan karaktär som främst har sina orsaker i svensk och internationell flyktingpolitik. Därför har vi i våra resultat bara analyserat sju av de arton intervjuer vi genomfört.

32: Enligt Cruisers egen statistik från juni 2011 identifierade 72% av medlemmarna sig som män.

33: Watz et al (2010). *Normkritisk studie av asylprövningen*. Stockholm: Ramböll management consulting; Sörberg, Anna-Maria & Grandin, Elina (2010). *Okänt folk: Om förståelse av genusproblematiker och utsatthet på grunden sexuell läggning och könsidentitet i Migrationsverkets landinformation*. Stockholm: Zie

INTERVJUERNA

Intervjuerna har genomförts av Frida Darj, Eduardo Grutzky, Cecilia Jarl-Åberg och Hedvig Nathorst-Böös som är projektledare för Hbtq & Heder. Intervjuerna har gjorts på RFSL Ungdoms kontor i Stockholm eller på lokala kontor runt om i landet. I möjligaste mån har vi försökt vara två personer när vi intervjuat för ökad tillförlitlighet när intervjuerna sedan analyserats. I några fall har vi också intervjuat två personer samtidigt. Det har handlat om par eller nära vänner (se presentation av intervjupersonerna). Innan intervjuerna påbörjats har intervjupersonerna informerats om bakgrunden till studien, hur den kommer att användas samt sekretess. Vi har också försäkrat intervjupersonerna om att uppgifter som skulle kunna gå att koppla till dem, som bostadsort eller yrke, kommer att ändras eller utelämnas för ökad anonymitet.

Intervjuerna har pågått mellan 45 minuter och tre timmar och har spelats in på band. De har sedan transkriberats av en extern person. Vid intervjuerna har vi använt oss av en intervjuguide med frågor kring personernas uppväxt, relation till familjen och syn på sig själv och sin identitet (se bilaga 2). Den har fungerat som en checklista snarare än ett frågeformulär. Det innebär att vi i stor utsträckning låtit intervjupersonens berättelse styra intervjun men att vi under intervjuens gång stämt av att alla ämnen på listan har berörts.

Under intervjuerna har ofta känsliga frågor behandlats som kan väcka starka känslor och svåra minnen till liv. Efter intervjuerna har vi försäkrat oss om att den vi intervjuat har tillgång till något stöd, av vänner eller professionella. Vi har även kunnat hänvisa till RFSL:s kuratorer, ungdomsmottagningar eller socialtjänst vid behov.

För att säkerställa intervjupersonernas anonymitet har vissa detaljer i berättelserna bytts ut. Intervjuernas innehåll har

också i viss mån förändrats för att på alla sätt minska risken att de intervjuade skulle bli igenkända. De intervjuade har getts möjlighet att läsa igenom och godkänna de delar där deras berättelser finns med.

ANALYS

Efter att intervjuerna transkriberats har vi läst igenom samtliga intervjuetskrifter och tematiserat innehållet. Temana har inte varit på förhand bestämda utan vuxit fram under arbetets gång, med utgångspunkt i gemensamma drag i berättelserna. Denna första tolkning har legat till grund för analyskapiteln, där vi presenterar materialet utifrån olika teman.

Läsaren kommer att märka att vissa intervjupersoner syns mer i vissa kapitel. Detta hänger ihop med att intervjuerna delvis kretsat kring olika ämnen beroende på var i livet de intervjuade befinner sig. För den som fortfarande bor hemma hos sina föräldrar är det andra frågor som är aktuella jämfört med en person som lämnat sin familj och kanske har ett nytt liv och ingen kontakt med familjen.

I analysen har vi försökt att både lyfta fram de gemensamma dragen men också det specifika, de händelser som sticker ut ur mängden. De berättelser vi har fått ta del av har mycket gemensamt, men det är också komplexa och unika historier som vi inte vill förenkla. Ambitionen har varit att ge en övergripande men samtidigt nyanserad bild av materialet. Vår strävan har också varit att ligga nära intervjuerna i våra analyser. Vi har valt att jämföra intervjumaterialet med forskning om hbt-ungdomars generella situation, forskning om ungdomar som lever med hedersnormer samt med de tre personerna med frikyrklig bakgrund. Detta för att tydliggöra och ringa in hur problematiken ser ut för de hbt-ungdomar uppvuxna i hedersnormer som vi intervjuat.

PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA

Khaled är 24 år och bor i Umeå tillsammans med sin pojkvän. Han är uppvuxen i Trollhättan med sin mamma och hennes nuvarande man som hon träffade när Khaled var liten. Han har ingen kontakt med sin biologiska pappa som kommer från Egypten. När den biologiska pappan fick reda på att Khaled var bög började han hota honom via mejl och telefon. Efter en lång process blev Khaled adopterad av sin styvpappa som han betraktar som sin riktiga pappa.

Meryam bor i Malmö med sin flickvän och deras dotter. Hon jobbar som lärare och vid intervjutillfället är hon 27 år gammal. Meryam är uppvuxen i Örebro med sin familj som kommer från Libanon. Familjen kom till Sverige när Meryam var ett och ett halvt år gammal. När hon gick på högstadiet skickades hon till släktingar i Libanon för att hon skulle hitta en lämplig fästman. Under tiden i Libanon förstod Meryam mer och mer att det var tjejer hon var intresserad av. Hennes föräldrar är skilda och det är bara mamman som vet om att hon är lesbisk. Mamman accepterar idag dotterns sexualitet.

Zana är 16 år gammal och läser första året på naturvetenskaplig linje på gymnasiet. Han bor i Karlstad med sina föräldrar som kommer från Kurdistan. Ingen i Zanas familj vet om att han är bisexuell eftersom det skulle vara omöjligt för honom att leva öppet som bisexuell och samtidigt ha kontakt med sina föräldrar. För Zana är familjen mycket viktig och han tänker att han kommer leva med en kvinna i framtiden av hänsyn till sin familj.

Valmira bor i Stockholm men är uppvuxen i Malmö med sin familj som kommer från Makedonien. Idag pluggar hon till sjuksköterska i Danmark. När vi intervjuar henne är hon 22 år. Under uppväxten har Valmira varit hårt kontrollerad av sina föräldrar och vid upprepade tillfällen blivit svårt misshandlad av sin pappa som har hotat att gifta bort henne. Valmira rymde hemifrån i tonåren och har bott i familjehem, på ungdomshem och i perioder varit hemlös. Valmira har en del kontakt med sin familj men ingen av dem vet om att hon är lesbisk.

Assad bor hemma hos sina föräldrar i Malmö och pluggar till florist. Föräldrarna är ortodoxt kristna, födda i Syrien. De är på honom för att han är för feminin, för att han inte går till kyrkan tillräckligt ofta och för att han inte har tillräckligt med killkompisar. Han har inte berättat för föräldrarna vad han pluggar utan sagt att han läser företagsekonomi för att de inte ska tycka att han har för feminina intressen.

Chia är 22 år gammal vid intervjutillfället. Han jobbar som servitör på en restaurang i Uppsala och bor tillsammans med sin pojkvän och deras hund i en lägenhet i stan. Chias familj är kurder och bor i Jönköping där han är uppvuxen. Sedan tonåren har han haft kontakt med socialtjänsten och bott på familjehem och ungdomshem. Anledningen är hans pappa som misshandlat och kontrollerat honom och hans syster under uppväxten. Våldet eskalerade när det började gå rykten om att Chia var bög. Idag har Chia viss kontakt med sin familj men de talar aldrig om att han är homosexuell.

Peter och **Sebastian** har varit ett par i sex år. De bodde i olika städer när de träffades på nätet. Idag bor de i mellansverige och jobbar som mentalskötare respektive snickare. Peter är uppvuxen i Malmö, hans föräldrar är från Kosovo. Sebastian är uppvuxen i Jönköping med föräldrar från Sverige. När det började gå rykten om att Peter var bög började kontrollen och hoten från föräldrarna. Efter en tid upptäckte de att Peter och Sebastian hade en relation. Föräldrarna hotade dem och tillsammans försökte de få hjälp av socialtjänsten med ett skyddat boende, utan resultat. Till slut lyckades de köpa en lägenhet. De lever nu båda med skyddad identitet.

Elias går på gymnasiet och bor hemma hos sin familj i Gävle. Vi intervjuar honom tillsammans med bästa vännen Jessica. Elias föräldrar är skilda och han bor med sin mamma och sina syskon. Föräldrarna är kristna assyrier från Turkiet, mamman är väldigt religiös. Under hela sin skolgång har Elias blivit mobbad i skolan för sin sexuella läggning och blivit misshandlad både verbalt och fysiskt. Elias pappa vet inte om att sonen är bög men hans mamma vet. Enligt Elias accepterar hon det inte eftersom hon anser att det är mot religionen, men hon har inte gjort något för att omvända eller straffa honom.

Nour och **Tove** är båda 19 år gamla och har precis gått ut gymnasiet. De träffades via gemensamma kompisar i Västerås, där de båda bor. De har varit ett par i tre år. Nours familj är muslimer från Libanon. Sedan de upptäckte att Nour träffade tjejer har de beslagtagit hennes saker och misshandlat henne vid flera tillfällen. Efter att ha hållit Nour inlåst i lägenheten under flera dagar tvingade de henne att åka till Libanon där de försökte omvända henne och hitta en man till henne. Med hjälp av Tove lyckas hon fly tillbaka till Sverige. Efter många turer får de hjälp av socialtjänsten och bor nu i Göteborg.

Soraya bor i Göteborg hemma hos sin mamma och går på gymnasiet. Mamman är muslim från Irak och hennes pappa är kristen från Rumänien. Föräldrarna fick barn tidigt och Soraya växte upp med sin mormor när hon var liten. Sedan hennes mamma fick reda på att Soraya är lesbisk har hon tvingat henne att byta skola, hållit henne inlåst i lägenheten och misshandlat henne flera gånger. Soraya har haft kontakt med socialtjänsten som inte velat hjälpa henne. Hennes mormor har däremot accepterat Sorayas sexualitet och stöttat henne gentemot föräldrarna.

Gabriel är 16 år och bor hemma hos sina föräldrar i Södertälje. Han har en stor släkt som är utspridd i Tyskland och Turkiet. Familjen är muslimer och strängt religiösa. Gabriel har kommit ut som transsexuell för sina föräldrar. Pappan har vid flera tillfällen hotat med att kasta ut honom hemifrån. Sedan Gabriel tillsammans med sin mamma träffade en ledare för en muslimsk grupp som sa att det var rätt av Gabriel att gå sin egen väg har familjen sakta börjat acceptera honom. Han får dock inte påbörja sin könskorrigering behandling än av rädsla för att släkten utomlands ska få reda på något.

David är vid intervjutillfället 27 år gammal och bor i Göteborg där han jobbar som sjuksköterska. Han är uppvuxen i Södertälje. David är född i Irak men kom till Sverige när han var fyra år gammal. Hans föräldrar är ortodoxt kristna assyrier. Under hela sin uppväxt blev David mobbad och misshandlad i skolan för att han var bög men hans familj fick aldrig veta något om vare sig mobbningen eller hans sexualitet eftersom han var rädd för deras reaktion. Det var först för något år sedan när David förlovade sig med en kille som han berättade för familjen. Idag vet hans syskon och mamma om att han är bög, men Davids pappa vet fortfarande ingenting.

Zafina är 15 år när vi intervjuar henne och bor tillsammans med sin mamma och två systrar i en förort till Göteborg. Hennes pappa är död. Hon går på högstadiet men ska till hösten börja på gymnasiets naturprogram. Hennes mamma kommer ursprungligen från Turkiet och hennes släkt bor framförallt i Storbritannien och Turkiet. Zafina definierar sig som lesbisk och kom ut för sin mamma och sina syskon för några år sedan. Sedan hon kom ut för familjen har hennes mamma vid upprepade tillfällen hotat henne med att de ska flytta till de mycket konservativa släktingarna utomlands. Hon har även trakasserat Zafina och beslagtagit hennes mobil. Zafina har vid två tillfällen försökt ta sitt liv efter det att mamman hotat med att flytta från Sverige.

Reza och **Kristoffer** bor i en lägenhet i Karlstad där Reza pluggar på högskolan. De träffades på internet för fem år sedan då de var 20 och 22 år gamla. Reza är uppvuxen i Linköping i en muslimsk familj från Iran. När han och Kristoffer hade dejtat ett tag berättade han det för sin bror som berättade det vidare. Föräldrarna reagerade genom att hota honom med att de skulle åka utomlands till en klinik som kunde omvända honom. Hans pappa hotade att döda både honom och Kristoffer om han inte gjorde slut. Till slut lyckades Reza fly till Stockholm tillsammans med Kristoffer. De försökte tillsammans få hjälp från socialtjänsten men de hänvisades till hem för missbrukare och härbärgen för hemlösa. Efter en tid lyckades de få tag på en hyreslägenhet i Karlstad där de bor idag.

Michael är 20 år gammal och uppvuxen i en metodistfamilj. Hans pappa är från USA och hans mamma är från Danmark. Idag bor han i Borås och pluggar på högskolan men är sjukskriven för depression. Michael har vetat att han är homosexuell sedan han var i tidiga tonåren. Hans familj upptäckte det när de såg att han hade varit inne på gay-sidor på deras gemensamma dator. De har haft mycket svårt att acceptera hans sexualitet, har försökt få honom att omvända sig själv och hotat med att bryta kontakten helt. Michael har vid två tillfällen försökt ta sitt liv. Han kan idag ha begränsad kontakt med familjen så länge de inte pratar om hans sexuella läggning.

Lukas är 21 år gammal när vi träffar honom. Han pluggar på universitetet och bor i en studentlägenhet i Norrköping. Lukas är uppvuxen i en familj som tillhör en kristen frikyrka som han beskriver som fundamentalistisk och sektliknande. Hans föräldrar är båda födda i Sverige. När Lukas gick på mellanstadiet förstod han att han gillade killar. Han försökte trycka tillbaka känslorna men det gick inte. Efter en tid berättade han för en ungdomsledare i församlingen som försökte omvända honom med förböner. Föräldrarna har haft mycket svårt att acceptera hans sexuella läggning och de har försökt att omvända honom. Han har idag lite kontakt med familjen.

Alexander bor i Göteborg och jobbar i en inredningsbutik. Han är 23 år gammal. Alexander är uppväxt i Jönköping med en familj som tillhör Jehovas vittnen. Föräldrarna är födda i Sverige. När Alexander för ett år sedan kom ut som bög för sin familj bröt de och resten av församlingen kontakten med honom. Sedan dess har han inte haft någon kontakt med sitt tidigare liv och håller idag på att bygga upp en ny tillvaro utan familjen och församlingen.

Zafina

ZAFINA GÅR PÅ GYMNASIET och bor med sin mamma och två syskon i en förort till Göteborg. Hennes föräldrar kommer ursprungligen från Turkiet och hennes pappa dog när hon var sex år. För två år sedan talade Zafina om för sin mamma att hon var lesbisk. Ibland ångrar hon att hon berättade det för sedan dess har mamman börjat kontrollera henne. Hon får inte sova över hos kompisar och om en kompis ska sova över hos henne måste hon sova i ett annat rum. Hennes mamma trakasserar henne och säger att hon är onormal, att hon inte borde fötts och att hon är äcklig. Zafina brukar argumentera tillbaka och förklara för sin mamma att hon inte får säga så: det är diskriminerande och kränkande. Men Zafina upplever inte att det gör att mamman ändrar sig.

ZAFINA SÄGER ATT HENNES MAMMAS FÖRDOMAR mot homosexuella inte har med religion att göra. Hon tror att det kommer ifrån att hon är uppvuxen med att homosexuella är smutsiga och ett hot mot samhället. Dessutom förklarar Zafina att hennes mamma bryr sig mycket om vad folk tycker, särskilt familjen och släkten. Hennes mamma vill vara stolt över henne men Zafinas homosexualitet är en skam för mamman. Om släkten skulle få reda på att Zafina var lesbisk skulle de säga att det var hennes mammas fel, att hon misslyckats med sin uppfostran.

SEDAN ZAFINAS MAMMA FICK REDA PÅ ATT HON ÄR LESBISK har hon också börjat hota henne med att hon ska skicka henne till släkten i Storbritannien eller Turkiet. I Storbritannien finns Zafinas mormor och morbror som är väldigt religiösa. Zafinas mamma har sagt att mormodern skulle visa Zafina vad som är rätt och fel. Hon vet inte riktigt vad som menas med det men hon tror att det betyder att hon

skulle försöka få henne att ändra sig eller slå henne. Ibland sitter mamman framför datorn och säger att hon ska boka flygbiljetter men hittills har det stannat vid hot.

MAMMANS KRÄNKNINGAR OCH HOT om att flytta gör att Zafina mår dåligt och känner ångest inför framtiden, så starkt att hon har försökt ta sitt liv. Det hände efter att mamman återigen sagt att hela familjen skulle flytta till släkten i Storbritannien. Zafina tror att hennes liv skulle begränsas ännu mer om hon flyttade. Hon skulle behöva leva ett dubbelliv och dölja vem hon är för sin släkt.

NÄR ZAFINA VAR SOM MEST OROLIG över sin situation kontaktade hon socialtjänsten. Hon berättade om mammans kränkningar och hot men handläggaren på socialtjänsten sa att de inte kunde hjälpa henne för att hon inte hade blivit fysiskt misshandlad. Om hon skulle bli slagen av mamman kunde hon höra av sig igen. Zafina berättar hur det fick henne att tvivla på allvaret i situationen. Kanske var det här normalt, sådant man får acceptera från sina föräldrar? Zafina har också varit i kontakt med en kvinnojour som arbetar med hedersrelaterat våld. Hon säger att de förstod vad hon pratade om och gav henne tips om vad hon kunde göra om situationen skulle bli värre. De sa också att hon alltid kunde kontakta dem om hon behövde hjälp, något Zafina verkligen uppskattade.

TROTS ZAFINAS PRESSADE SITUATION hemma är hon övertygad om att hon aldrig kommer anpassa sig efter sin mammas vilja och gifta sig med en kille. Att leva olycklig för att någon annan inte accepterar hennes livsstil är inte ett alternativ. Zafina avslutar intervjun med att säga att hon aldrig kommer att ändra sig – det är det familjen och släkten som får göra.

ATT VÄXA UPP MED HEDERS- NORMER

Unga hbt-personer som växer upp i familjer med hedersnormer har en egen idé om hur de vill leva sina liv som går tvärs emot familjens krav och förväntningar. Denna konflikt leder ofta till dubbelliv och självförnekelse. I kapitel 1, *Hur hedersnormer tar sig uttryck* visar vi vilka konsekvenser hedersnormer har fått under intervjupersonernas uppväxt. Vi diskuterar även hur familjernas normer påverkat deras självbild och syn på sin egen sexuella identitet i kapitel 2, *Självbild*. Ett sätt att skydda sig från familjens krav är att försöka upprätthålla ett dubbelliv, där man är en person hemma och en annan i skolan, på nätet eller arbetsplatsen. Detta diskuteras i kapitel 3, *Dubbelliv*.

KAPITEL 1:

HUR HEDERSNORMER TAR SIG UTTRYCK

Av de intervjuade har alla utom tre vuxit upp i familjer med mer eller mindre starka hedersnormer. Vilka uttryck dessa normer tar sig skiljer sig åt mellan familjerna. Vissa av intervjupersonerna beskriver sin uppväxt som präglad av traditionella och religiöst motiverade heteronormativa förväntningar om att de ska gifta sig och skaffa barn. De berättar också om hur det är att vara en del av en släkt eller en minoritetsgrupp som har en stark sammanhållning och som man förväntas ta stor hänsyn till när man beslutar om hur man ska leva sitt liv. Andra beskriver hur de har varit hårt kontrollerade av sina föräldrar under sin uppväxt och hur de varit en del av en familj eller grupp vars intressen mycket tydligt överordnas individens. I dessa familjer förekommer det att föräldrarna har arrangerat förlovningar för sina barns räkning. I de familjer där hedersnormer inte varit lika starka under uppväxten har de förstärkts avsevärt när ungdomarnas sexuella läggning eller könsidentitet kommit till familjens kännedom, något som vi berör närmare i kapitel 4, *Våldets uttryck*.

FAMILJENS RYKTE

Det som är gemensamt för de intervjupersoner som vuxit upp i familjer med hedersnormer är att de beskriver det som att familjen ständigt oroar sig för vad omgivningen tänker och tycker om dem. Det medför att det finns mer eller mindre uttalade förväntningar på hur man ska bete sig och leva sitt liv. David förklarar hedersnormer såhär:

David: *Mycket inom den världen... Eller den världen, den kulturen är ju heder. Familjeheder.*

Frida: *Hur då, vill du berätta?*

David: *Det ska vara så fint. Det ska vara så perfekt utåt. Det är det det handlar om.*

Frida: *Att man ska se bra ut inför andra?*

David: *Ja. Alltid. Alltid. Alla i din familj ska ha en bra utbildning. Du ska helst visa att »jag är välklädd, jag har det bra ställt«. Det är så du visar att allting är bra. Du pratar aldrig om känslor. Du ska sitta och diskutera jobb, du ska diskutera framtid... Återigen, den normen som de har, dina barn ska vara gifta, ha vissa värderingar och tankar. Det är liksom heder för familjen. /.../ Annars kan det bli väldigt mycket skitsnack.*

David beskriver hur det är viktigt att man är välutbildad, har bra värderingar och är gift för att familjen ska se bra ut i andras

ögon. Något som absolut inte ingår i den bilden är att vara hbt-person. Gabriel, som är transsexuell, berättar om hur hans föräldrar reagerade med att tänka på slakten när han kom ut med sin könsidentitet och att han ville korrigera sitt kön:

Gabriel: *Min släkt är väldigt stor och de är utspridda i Tyskland och Sverige, och min pappa är väldigt religiös. Eller det är mer så här, han är väldigt rädd för vad andra ska tycka. Och hela min släkt är religiös. Mer religiös än vad mina föräldrar är. Det är så här att man går till moskén och... Ja men det är väldigt viktigt att följa Koranen så de är ju ganska extrema. När jag först berättade för mina föräldrar, då var de så här: »Huuuhh, vad kommer slakten säga?! Det här får inte komma ut, det här får inte komma ut!« Så de har liksom varit livrädda för att det ska komma ut.*

När Gabriel berättar om hur hans föräldrar reagerade när han kom ut som transsexuell säger han först att hans pappa är väldigt religiös. Sedan rättar han sig, säger att hans pappa bryr sig väldigt mycket om vad slakten säger och att det är släktingarna som är religiösa. Citatet visar hur enskilda familjemedlemmar förhåller sig till den omgivande gruppens värderingar på ett sätt som gör att de till och med kan upplevas som egna. Detta är något som återkommer i åtskilliga av intervjupersonernas berättelser. Flera säger att deras föräldrar själva varken är religiösa eller har så mycket emot hbt-personer, men att de är oroliga för vad andra släktingar ska tycka om dem.

Ett dåligt rykte får konsekvenser för familjen. När vi frågar David om följderna av att inte bete sig enligt hedersnormerna säger han att det kan resultera i skitsnack, men för vissa familjer får ett dåligt rykte betydligt allvarligare följder. Ett exempel kommer från Reza. När han berättade för sina föräldrar att han var homosexuell reagerade de kraftigt genom att vilja skicka honom till en klinik i Turkiet för att bota honom från

hans homosexualitet. Redan en knapp vecka efter att Reza kom ut för sin familj hade de bestämt att han skulle åka. Reza förklarar varför det var så bråttom:

Reza: *Det var ju akut nu när alla visste det. Det var ju jätteviktigt att det inte kom ut utanför familjen.*

Frida: *Jaha. Alla, betyder det släkten eller betyder det kompisar i Sverige?*

Reza: *Nej, kanske kompisar och vänner i Sverige.*

Hedvig: *Vad skulle hända om alla visste?*

Reza: *Ja det får du fråga föräldrarna, de var ju förstörda att alla skulle veta. Då skulle de inte kunna vistas i Linköping mer och då vore de tvungna att flytta och sånt. Då kunde de inte se folk i ansiktet mer.*

Följden av att Reza kom ut riskerade att bli väldigt allvarlig för familjen, något som inte minst märks genom den tilltänkta åtgärden – att omvända honom genom att skicka honom till en klinik. I Rezas berättelse blir det också tydligt att det inte bara är inför släkten som familjen vill upprätthålla sitt rykte utan att anseendet hos vänner och bekanta kan vara minst lika viktigt.

Några av intervjupersonerna berättar att de kommer från en familj vars rykte redan är skadat genom till exempel en skilsmässa. För dessa personer verkar det ibland finnas ett större utrymme att bryta mot normen. Meryam resonerar kring varför hennes mamma hade relativt lätt att acceptera att hon är lesbisk, även om hon var förtvivlad till en början. Även om hon till en början var förtvivlad. Meryam tror att en

av anledningarna är att de redan är en »bruten« familj, att föräldrarnas skilsmässa redan fått konsekvenser för familjens rykte. Hon tror också att det beror på att pappan, som tidigare var familjens överhuvud, inte längre har inflytande över vad som händer i familjen.

Meryam: *Hade min pappa vart med oss, då hade jag inte kunnat komma ut på det sättet alls tror jag. Jag tror det hade varit mycket jobbigare för mig att får erkännanden från min familj överhuvudtaget. För jag tror min pappa hade påverkat mina bröders syn på allting som är avvikande. Jag tror att det har mycket att göra med att min pappa släppte på sina hårda normer, han tappade sin makt. Han har ingenting att säga till om längre, han är inte ens min vårdnadshavare på papper. Det har bidragit till att jag har mycket mer frihet.*

FAMILJEN ÖVERORDNAS INDIVIDEN

Flera intervjupersoner berättar att deras föräldrar ser sig själva som offer och inte som förövare, att de tvingas bestraffa sina barn när de kommer ut som hbt-personer. Att vara offer handlar här om att de ser sig tvingade att agera för att upprätthålla hedern i andras ögon, men också att de upplever att deras barn, genom att vara hbt-personer, tvingar dem att agera. När till exempel Rezas föräldrar säger »Hur kan du göra så här mot oss?« blir det tydligt att de betraktar hans sexuella läggning eller könsidentitet som en bestraffning mot familjen eftersom deras rykte skadas. Gemensamt för intervjupersonernas berättelser är att familjens rykte överordnas deras egna tankar om hur de vill leva sina liv.

Ett extremt exempel på detta kommer från Valmira. Under hela sin uppväxt ville hon leva ett eget fritt liv och inte vara den duktiga familjeflickan hennes föräldrar ville att hon skulle vara. De höll henne hårt, misshandlade henne syste-

matiskt och hon fick inte göra vad hon ville efter skolan. När hon blev tonåring blev det tydligt att hon hellre ville vara ute och festa med sina kompisar än vara hemma med familjen. Situationen blev så pressande att Valmira försökte ta sitt liv. När självmordsförsöket misslyckades beslutade föräldrarna om att hon skulle åka till Makedonien och giftas bort där. Valmira förklarar varför detta skulle ske:

Valmira: *Jag försökte ta livet av mig, tog sömntabletter. Det kom ut i min släkt och det fick man inte göra, det går emot islam, så att det var därför. Och för att jag inte skötte skolan och runtomkring.*

Efter självmordsförsöket var det viktigaste för familjen att återupprätta familjens rykte, inte att se till att Valmira skulle må bättre. När Valmira blivit hotad med tvångsgifte rymde hon hemifrån. Efter det följde en tid med många turer fram och tillbaka där hon flyttade hem och sedan rymde igen flera gånger. Under en av vändorna när hon bodde hemma satt hon i bilen med sina föräldrar. Valmira skulle hälsa på sin syster i Växjö och föräldrarna skjutsade henne till tåget.

Valmira: *Pappa säger under hela vägen att han ska döda mig och att han kan ta straffet i Sverige och typ så, för så här gör man inte. Och så skulle mamma bara in till Pressbyrån och handla något och pappa hjälpte mig med väskorna. Och då bad han om ursäkt och grät, och jag bara »men...«. Och så sa han, han bara »flytta tillbaka, flytta hem igen«. Och då frågade jag: »Men hur ska jag flytta hem när du säger att du ska döda mig? Hur ska det funka?« Och då sa han »ja men det är din mamma som vill att jag ska säga det här«. Och sen så fort hon kom så förändrades han och sa ingenting mer och var sträng igen.*

När de intervjuade berättar om sina föräldrars agerande är historierna mångtydiga. Familjerna upplever sig i vissa fall själva tvingade att bestraffa barnens agerande och handlar enligt egen utsago mot sin vilja. Om de själva såg att de hade möjligheten att låta bli hade de inte straffat sina barn lika hårt men de är tvingade att agera som de gör för att upprätthålla familjens anseende. När föräldrarna utövar våld mot sina barn med hänvisning till att andra personer inom familjen eller släkten kräver det blir det uppenbart att trycket utifrån är starkt. Men samtidigt som Valmiras pappa uttryckte ånger fortsatte han med sina hot. Att hänvisa till familjens eller släktens press blir också ett sätt att undkomma ansvaret för sina egna handlingar.

Ett helt annat exempel på hur familjen överordnas individen kommer från Zana som är 16 år gammal och som bor med sina föräldrar och syskon. Zana är bisexuell men har inte berättat något för familjen. För honom framstår det som självklart att låta bli att träffa killar, i alla fall mer seriöst, för att kunna behålla relationen med familjen. Han har heller inga planer på att berätta för någon att han är bisexuell och det ser han inte som ett problem. Om han skulle bli kär i en kille och vilja inleda en seriös relation med honom skulle det däremot vara annorlunda:

Zana: *Det skulle vara ett stort problem. Men... jag tror jag ändå skulle offra... Jag vet inte, jag har aldrig suttit i den situationen att jag måste välja. Men jag tror nog att jag skulle ge upp det.*

Hedvig: *Ge upp vad?*

Zana: *Ge upp förhållandet för mina föräldrars skull.... Jag kan berätta en sak, att min bror och jag, vi är ganska lika. Han var kär i en tjej som inte tillhörde samma religion som oss, hon var judinna.*

Vi inte är så jättetroende i familjen men de var tillsammans ett bra tag, tre, fyra år. Sen var de tvungna att göra slut på grund av religion. För att de inte kunde gå längre än så. Det var synd. Så jag tror jag hellre avstår redan från början än att man ska gå så långt om man nu vet att ens föräldrar skulle reagera så. Jag tror nog det är lättare att avbryta det i början, eller tidigt i alla fall, än att göra det svårare för sig själv och för den andra också. Så man inte bara tänker på sig själv.

När vi frågar Zana hur han ser på att behöva välja mellan familjen och att kunna vara ihop med en kille säger han att det är »jättesynd« och »tragiskt«. Men, frågar han oss, »hur ska man göra annars?«. För Zana är det ingen tvekan att han skulle välja bort en kille för att kunna fortsätta leva med sin familj. Han beskriver sina föräldrar som sitt stöd i allt, »min högra och vänstra arm«. Men känslan inför att någon gång tvingas välja mellan familjen och en relation med en kille beskriver han ändå som ångestfylld:

Zana: *Ångest på nåt sätt. Ångest, men det här är det enda hindret som jag har som bisexuell. Jag kan inte välja att gifta mig med en kille. Eller det är klart att jag skulle kunna göra det, fast det är inget som jag skulle göra. Fastän jag jättejättegärna skulle vilja det.*

Hedvig: *För dina föräldrars skull?*

Zana: *Ja, som sagt, det är de som står mig närmast. Jag tror inte att jag skulle vilja svika dem, fastän det är någonting som skulle drabba mig. Tragiskt nog.*

Zana ser tydligt hur familjens och hans egna intressen står i motsättning till varandra. Han är medveten om vad hans val kommer påverka honom negativt och han tycker inte det

är lätt. Föräldrarnas beteende beskriver han samtidigt som logiskt och fullt rimligt. Han säger att han vet att det inte är så här för alla, men att det är så för personer från hans kultur. Zanas berättelse visar hur svårt det är att gå emot sin familjs värderingar även om man skulle vilja. Zana menar själv att det är tragiskt, men trots detta vill han vid intervjutillfället inte tänka tanken att han skulle bryta med familjen. Det betyder inte att han tycker att de har rätt men han kan helt enkelt inte se ett liv utan sina föräldrar, vilket han tror skulle vara konsekvensen om han kom ut som bisexuell.

Valmiras och Zanas berättelser visar på helt skilda konsekvenser av samma logik, nämligen att familjens vilja överordnas individens. I Valmiras fall har det lett till våldsamma bestraffningar medan det för Zana är ett faktum han accepterar, om än motvilligt. Zana väljer att leva kvar i sin familj men det är ett val mellan två alternativ som båda skulle innebära att han måste förneka en del av sig själv.

KONTROLL

Ett genomgående tema i intervjupersonernas berättelser är kontroll. För att upprätthålla familjens rykte krävs att barnen betar sig i linje med föräldrarnas värderingar, och för detta krävs kontroll. Vilka uttryck kontrollen har tagit sig varierar mellan intervjupersonerna. Vissa har blivit hårt kontrollerade medan andra har haft större frihet att leva sina liv, men med tydliga förväntningar på yrkesval, studier och äktenskap. Peter berättar om hur hans föräldrar kontrollerade honom genom att hela tiden försöka bevaka vad han hade gjort.

Peter: *Mamma frågade jämt »när kommer du från skolan, när kommer du tillbaka från jobbet, hur dags är du hemma?» Och vissa gånger så kunde de gå till mitt jobb bara för att hälsa på. En gång när jag jobbade natt så dök de upp på jobbet. Kollegan jag jobbade med sa »du,*

det är två människor bakom mig här, de sa att de var dina föräldrar och då släppte jag in dem». Då kom de upp och kollade och sa »vi ville bara komma och hälsa på er«. De var väldigt på mig hela tiden.

Peter beskriver sina föräldrars kontroll som ett sätt att se till att deras barn inte gjorde något som kan äventyra familjens anseende.

Eftersom ett dåligt rykte går ut över hela familjen ligger det också i flera personers intresse att upprätthålla kontrollen. Många av de intervjuade är rädda för att någon vän till familjen ska se dem ute på någon klubb eller på sidor som Quiser och sedan berätta för familjen. Peter berättar vidare om ett exempel på när personer utanför familjen har varit och med hållit koll. Under sina tonår kände han sig övervakad och kontrollerad. Han berättar om flera incidenter där han blev sedd på stan av någon vän till familjen som sedan gått och berättat för föräldrarna.

Peter: *Jag kommer ihåg en gång när jag träffade en kollega från jobbet på bussen. Vi satt ju tillsammans en stund och så hade en kvinna sett mig och så hade hon gått och skvallrat till min mamma.*

För Peter räckte det med att sitta bredvid en kvinnlig kollega på bussen för att en bekant till familjen skulle reagera. Även Nour, som har flytt från sin familj, säger att hon ogärna skulle åka tillbaka till hemstaden: »Jag har ju släktingar och kusiner och kompisar till min familj, vi känner typ alla libaneser i Västerås. Det är klart som fan att någon kan se mig...«

Flera av intervjupersonerna vittnar om en ökad kontroll med våldsamma inslag när deras föräldrar upptäckt att de är hbt-personer. Det kan handla om att inte få ha tillgång till mobiltelefon och dator eller att inte få lämna lägenheten. I kapitel 4, *Våldets uttryck* diskuterar vi dessa former av kontroll närmare.

TVÅNGSÄKTENSKAP OCH ARRANGERADE ÄKTENSKAP

Tvångsäktenskap, det vill säga äktenskap mot någons vilja, och arrangerade äktenskap, där föräldrarna eller släkten bestämmer vem ungdomarna ska gifta sig med, är ett uttryck för kontroll av sexualiteten. Flera av intervjupersonerna har varit i riskzonen för tvångsäktenskap men flytt innan planerna omsatts i praktiken. I deras berättelser är tvångsäktenskap en åtgärd från familjernas sida för att omvända dem från homosexualitet eller för att återupprätta familjens heder.

En som undkom tvångsäktenskap genom att fly är Valmira. Hennes föräldrar ville att hon skulle gifta sig i deras hemland som en åtgärd för att hon inte velat följa deras regler och för att hon försökt ta livet av sig, något som enligt Valmiras familj är en synd enligt islam. Valmira protesterade högljutt när hon skulle åka ner till Makedonien för att träffa den kille föräldrarna hade sett ut åt henne.

Valmira: *Pappa sa till mig att om jag inte väljer att gifta mig så kommer han att skicka bort mig till Kosovo. Pappa är kosovoalban och min farmor bor i Kosovo.*

Om inte Valmira »valde« att gifta sig i Makedonien skulle hon skickas till Kosovo och bli bortgift där. Samma sak hände hennes halvstorasyster när hon gjorde motstånd mot föräldrarna.

Valmira: *Hon bara försvann en dag. Så jag undrade. Då var jag så pass liten att jag inte förstod vart hon tog vägen, jag trodde väl att hon flyttade någonstans bara. Men när jag stack hemifrån första gången så blev det ju utredning, hur länge familjen har haft kontakt med socialtjänsten och så. Då stod det om henne där, hon hade bott på fosterhem här i Sverige och det kom inte jag ihåg, jag var så liten. Hon blev nedskickad till Kosovo och gifte sig där.*

Frida: *Nedskickad?*

Valmira: *Ja, pappa skickade ner henne till sin mamma, och hon gifte bort henne där.*

Det finns flera exempel på när föräldrarna försökt arrangera äktenskap. Situationen behöver inte vara så hotfull som den som beskrivs av Valmira ovan. Meryam berättar att hon åkte ner till Libanon, sina föräldrars hemland, ett halvår under högstadiet för att bättre lära känna sin kultur. Hon bodde hos sina kusiner och gick i skolan.

Meryam: *Det slutade med att de försökte få mig att träffa nån, att mina släktingar skulle förlova mig med nån, och det visste inte jag. Det var väl nån dold agenda de hade med hela grejen.*

Cecilia: *Tror du att dina föräldrar var med på det?*

Meryam: *Ja, min mamma hade nog det i baktanke, att hitta en bra man... Och andra dagen så kom min kusin, min snygga kusin som alla tjejer ville ha, och bjöd ut mig på en dejt och hade hyrt en vit merca, liksom. Och bara »när jag såg dig på flygplatsen, mitt hjärta slog, jag ska bara göra klart lumpen sen ska du och jag gifta oss«. Jag bara »nej, jag är här för mina studier och för att lära känna min kultur, jag ska inte träffa nån«.*

Meryam styr av kusinens uppvaktning. Men istället träffar hon en annan kusin som hon börjar umgås med. Meryam tyckte om honom, men för att de ens skulle få hålla varandra i handen var de tvungna att förlova sig, vilket också skedde. Vi frågar vad Meryam tänkte att förlovningen egentligen innebar.

Meryam: *Jag blev ju ganska hjärntvättad till slut måste jag säga. Jag tänkte att det är kanske det här livet jag vill ha. Jag kanske vill bo i Beirut och jobba med ekonomi och ha den här mannen och barnen, och »Srilankan«, som man kallade städhjälpen. Och så var det som att jag bara »näej«, när jag kom tillbaka från Libanon. Fast det var en process, vi hade en förlovningsfest och hela faderuttan och vi skulle gifta oss om tre år när jag var arton, jag var bara femton då.*

För Meryam kändes förlovningsen som ett eget val och det var också viktigt för henne att det inte framstod som något annat.

Meryam: *När jag kom hem sa jag till mina vänner: »Jag har förlovat mig och jag vill inte att ni kommenterar detta. Det är mitt eget val, ni får inte säga någonting, jag är inte förtryckt.« Typ så.*

Cecilia: *Så du trodde att de skulle säga det?*

Meryam: *Ja, alla skulle tycka »vad har du gjort, har du blivit bortgift?«. Och jag bara »nej, det här är mitt eget val«. För jag trodde att det var det.*

Tillbaka i Sverige började Meryam att tänka efter. Det kanske inte alls vad det här hon ville göra, hon kanske också ville resa och göra allt annat som hennes kompisar skulle göra. Efter några månader bestämde hon sig för att bryta upp förlovningsen. Konsekvensen blev splittringar i släkten som fortfarande håller i sig. Meryam säger att »man bryter inte en förlovnings hur som helst«.

Arrangerade äktenskap drabbar inte bara tjejer. Reza beskriver också hur pressen att gifta sig ökade när han kom upp i 20-årsåldern. Hans bror frågade ständigt om han inte var kär i någon tjej. Pressen ökade eftersom Reza hade flera yngre

systrar och enligt traditionen ska de yngre syskonen inte gifta sig före de äldre. Dessutom var Reza den yngsta brodern och förväntades därför vara den som bodde kvar hemma och tog hand om föräldrarna när de var gamla. Därför var det viktigt att han gifte sig och tryggade sin framtid. Reza själv insåg däremot att han aldrig skulle kunna gifta sig med en kvinna.

Reza: *[Familjen] var inställda på att jag skulle gifta mig med någon tjej i Iran. För det fanns nog inom parentes en tjej där som de tyckte passade bra till mig.*

Frida: *Vet du om de hade sett ut någon?*

Reza: *Det fanns ju kandidater så de. Eftersom de inte tyckte att jag visade några framfötter med att hitta någon tjej eller hade tagit hem någon tjej så de tyckte väl att nu är det dags för oss att ingripa, han verkar ju inte vara så intresserad av det.*

Frida: *Hur gammal var du när de började prata om det?*

Reza: *I tonåren, äldre tonåren, max 21–22 årsåldern.*

Frida: *Men ville de att du skulle träffa en iransk tjej som skulle hit eller skulle du flytta till Iran?*

Reza: *Hon skulle väl flytta hit, eftersom jag hade jobb och så. Fast jag skulle aldrig kunna tänka mig att gifta mig i Iran. Inte för att det är något fel på det men det har med min läggning att göra. Jag hade inte samvete att förstöra två liv. Att hitta en tjej som hade drömmar att skaffa man och familj och bil och vad som helst och krossa hennes drömmar samtidigt som man själv kanske inte kan ha ett samliv med henne, det går ju absolut inte. Så jag hade redan bestämt att jag inte skulle ha någonting, även om jag kunde*

göra som många andra som har ett dubbelliv, ett trettioårigt förhållande men strular vid sidan om. De tankarna hade jag inte dugg. Det hade jag inte samvete till.

HOMOFOBI OCH TRANSFOBI I FAMILJEN

De vi har intervjuat vittnar om en negativ inställning hos familjen som går ut på att homosexualitet är fel, sjukt eller onormalt. Det är i de allra flesta fall homosexualitet man talar om, och därför talar vi här framförallt om hur familjerna uttrycker sig om homosexuella, men det är rimligt att anta att åsikterna även går att överföra till bisexuella och transpersoner.

Familjemedlemmarnas åsikter skiljer sig ofta åt sinsemellan i den mening att de är mer eller mindre negativt inställda. Ibland har det hänt att ett syskon har uttryckt sig positivt när intervjupersonerna kommit ut, men det behöver inte innebära att syskonen utmanar föräldrarnas inställning.

Som i så många andra sammanhang är det trots allt tystnad som dominerar när det kommer till hbt-personer och hbt-frågor. Det är helt enkelt inget som nämns, som man pratar om annat än på förekommen anledning. De allra flesta vi har intervjuat minns specifika situationer då familjens inställning har blivit tydlig. Ofta har det varit när föräldrarna har stött på hbt-personer genom ett tv-program eller sett två personer av samma kön kyssas på stan. Flera av de intervjuade har också tagit upp ämnet homosexualitet till diskussion hemma för att få reda på var föräldrarna står. Zafina berättar om hur hennes försök att ta reda på mammans åsikter om homosexuella ledde till att mamman började misstänka att Zafina själv var homosexuell.

Hedvig: *Var det du själv som berättade för din mamma eller var det att hon kom på dig på något sätt? Hur gick det till när hon fick reda på att du är lesbisk?*

Zafina: *Det var så här att jag frågade henne lite då och då »vad tycker du om homosexuella?«. Jag frågade det så mycket att hon sa »du har frågat det förut«. Till slut så frågade hon mig: »är du homosexuell?«. Och jag... jag sa ja efter ett litet tag.*

Zafinas mamma säger att det är fel att vara homosexuell enligt islam och att det innebär en skam för henne och hela familjen.

Zafina: *När hon pratar om varför det är fel så pratar hon om Gud. Det finns tjej och kille av en anledning, för att de ska producera och så vidare. Och »du är ett misstag«, har hon faktiskt sagt. Hon har sagt att: »Du är ett misstag, du är onormal. Det är nåt fel med dig, du är psykiskt sjuk.«*

De åsikter om homosexuella som Zafinas mamma uttrycker ekar genom hela materialet. David säger: »Jag var uppväxt med att homosexualitet är en sjukdom. Det har jag alltid fått höra. Alltid.« Elias berättar: »Min mamma är jättereligös, hon tror att jag har Djävulen i mig, som hon brukar säga det.« När Assad berättar om vad som skulle hända om han kom ut som homosexuell hänvisar han till att det är tabu och att det skulle förstöra familjens rykte.

Assad: *De skulle bli arga över att jag är homosexuell, att jag inte tänker på tjejer. Det är väldigt tabu där vi kommer ifrån. De tänker också mycket på ryktet, inom familjen. Det skulle försämrars om jag kom ut som homosexuell och mina släktingar och alla runt oss fick veta det. Då skulle de snacka skit. Syrianer är ganska mycket emot homosexuella så det skulle försämrars ryktet totalt för hela familjen.*

För killarnas del handlar familjens homofobi inte bara om den sexuella praktiken, även om de också bör gifta sig med en kvinna och under inga omständigheter leva homosexuellt. Men det är också viktigt att ha ett könsuttryck som överensstämmer med normen för en man. Flera av killarna berättar om hur de blivit trakasserade av sina familjer under uppväxten för att de är för feminina. Assads föräldrar tycker exempelvis att det är ett problem att han har många tjejkompisar och klär sig feminint.

Assad: *Jag går ut med mina tjejkompisar vilket de inte gillar, alltså de gillar inte att jag umgås så mycket med tjejer. Jag tror mina föräldrar har snackat ganska mycket med varandra om att jag umgås ganska mycket med tjejer, och då har farsan sagt flera gånger till mig att »var är dina killkompisar, du måste börja umgås lite mer med killar«. Jag har liksom stuprörsjeans och de är så här »ja men är inte de där för tjejer?«. Första gången jag visade min jacka för pappa, han bara »ja men det här är en tjejmodell«. När man ska till kyrkan då måste jag liksom ha en väldigt nedtonad stil så att jag inte har sådan här stil som jag har på mig nu. Det kan ses som typ: »Han är väldigt fåfäng, vad har han för kläder på sig? Stuprörsjeans, tight skjorta, stor halsduk... han är kanske bög?«*

Det kan räcka med att umgås med personer av fel kön, ha för smala byxor eller en för stor halsduk för att framstå som för feminin. När Assad berättar om sina föräldrars reaktion på hans kläder eller umgänge framgår det också att det är ryktet om sonens eventuella homosexualitet som oroar dem. Att bära en jacka av »tjejmodell« kan räcka för att sätta igång ett sådant rykte.

Bland intervjupersonerna finns det även de som har vuxit upp i familjer där föräldrarnas inställning till hbt-personer inneburit indirekta hot om våld. Ett exempel är Valmira, som berättar om varför hon under sin uppväxt inte ville erkänna öppet att hon var homosexuell:

Valmira: *Alltså jag tänkte väl mer att det inte var normalt att tycka om tjejer, i och med att jag blev inprintad med det. När mamma och jag har gått på stan och sett två killar hålla i handen, eller två tjejer som hånglar så kollar hon bort och förbannar sig på dem och säger att »Gud kommer att straffa dem förr eller senare«. Och hon tycker att det är jättekonstigt att man tycka om någon av samma kön. När mamma och pappa ser något på tv så säger de »åh herregud, de borde dödas på en gång, om de hade varit någon i vår släkt så hade de inte fått leva«.*

När Valmiras föräldrar pratar om sin inställning till homosexuella är det inte bara ett homofobiskt uttalande utan kan även förstås som ett implicit hot mot Valmira om vad som skulle kunna hända henne om hon var homosexuell.

Familjernas syn på hbt-personer hänger självklart ihop med omgivningens attityder, både i Sverige och i föräldrarnas ursprungsländer. David är uppvuxen i en familj som han själv beskriver som konservativ, traditionell och väldigt religiös. När vi frågar vidare om hans familjs inställning till homosexuella är hans svar mer tvetydigt. David kom ut som bög för sina syskon, sin mamma och moster när han var 26 år. Efter en lång tid av diskussioner kunde de sakta börja acceptera hans sexualitet. De var dock alla överens om att de inte skulle säga något till hans pappa eller till andra släktingar eftersom det skulle innebära en risk för psykiskt och fysiskt våld från deras sida. När David berättar om sin familj sätter han deras acceptans i relation till det omgivande samhällets värderingar

och menar att de har påverkats av att leva så länge i Sverige.³⁴ Under denna tid har samhällets inställning till homosexuella förändrats till det bättre.

Frida: *Tror du att de hade tagit det annorlunda om du hade berättat då, när du var fjorton och bodde hemma?*

David: *Ja. Det tror jag. Eller jag är nästan säker på det. För att det var så pass länge sen, detta. Alltså om vi säger så här, jag är tjugosju nu. Det blir väl tolv år, säg tolv år sen, tretton år sen. Då var det ju inte så jätteaccepterat ens i Sverige.*

Att hbt-ungdomars familjer inte accepterar deras sexuella läggning eller könsidentitet är inget som är unikt för de som lever i familjer med hedersnormer. I utredningen *Hon Hen Han* beskriver socialantropologen Fanny Ambjörnsson hur hbt-ungdomar bygger upp egna familjer och nätverk eftersom deras familjer inte accepterar dem.³⁵ I studien »*Är du kille eller tjej?*«³⁶ där unga transpersoner intervjuats om sina livsvillkor framkommer också att trakasserier från familjen är vanligt. Det blir tydligt att ungdomarna är utsatta på flera områden – både för heteronormativitet, homofobi och transfobi i exempelvis skolan, och i hemmet.³⁶ Den stora skillnaden mellan dessa studier och vad som framkommer i våra intervjupersoners utsagor är att här har familjernas starkt fientliga inställning till hbt-personer fått konsekvenser såsom hot, trakasserier, frihetsberövande, avståndstagande och miss-

34: Acceptans ska här *inte* förstås som att man som hbt-person fullt ut och på alla plan jämställs med heterosexuella cispersoner. När vi härnäst skriver om familjens acceptans menar vi inte att någon kan leva öppet med sin samkönade partner eller kan genomgå en könskorrigering utan protester, utan att familjen snarare har överseende med ungdomarnas sexualitet eller könsidentitet.

35: *Hon hen han: en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner.* (2010). Stockholm: Ungdomsstyrelsen

36: Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2010). »*Är du kille eller tjej?*«: en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor. Stockholm: RFSL Ungdom

handel, något som kommer diskuteras i kapitel 4, *Våldets uttryck* och kapitel 5, *Våldets logik*.

SKILLNADER BEROENDE PÅ KÖN

Vilka konsekvenser hedersnormerna får skiljer sig mellan tjejer och killar. De tjejer vi intervjuat har ofta varit kontrollerade vare sig deras föräldrar känner till deras hbt-identitet eller inte. För killarna däremot börjar kontrollen ofta i samband med att familjerna misstänker eller får reda på att de är hbt-personer. Tjejerna har generellt högre krav från familjerna på att sköta sig eftersom deras beteende lättare resulterar i dåligt rykte än killarnas. Chias berättelse om sin syster får illustrera hur det kan se ut:

Chia: *Alltså min syster, vi är ju kurder liksom, så vi har ju lite ramar att följa. Min syster, hon är ju muslim och min pappa tyckte väl att hon skulle ha slöja. Hon fick inte klä sig hur som helst eller umgås med vem som helst heller. Hon kunde aldrig gå och fråga pappa »kan jag få hundra kronor och gå och fika med mina tjejkompisar?» «Nej nej, var ska du fika någonstans? Du ska hem, du ska inte fika med killar.» Typ så där. Samtidigt som att han kom och hämtade en hela tiden från skolan.*

Elias berättar också om hur hans syster hade väldigt stränga regler och hur pappan bestraffade henne och slog henne.

Elias: *Han kunde misshandla, henne ta stryptag på henne. Hon hade stränga tider, hon skulle vara hemma vid sex och hon var tvungen att gå hem direkt efter skolan och så skulle hon sitta hemma och plugga och fick inte gå ut. Det var verkligen stenhårt.*

Jessica: *Det är strängare för tjejer.*

Elias: *Ja mycket strängare, och det var verkligen det.*

Frida: *Har din syrra haft det mycket svårare?*

Elias: *Ja, verkligen.*

Killarnas större handlingsutrymme medför också att de har större möjlighet till fritid. Om man till exempel kan ha ett extrajobb och inte behöver gå hem direkt från skolan finns också möjligheten att göra saker utan familjens vetskap.

Att handlingsutrymmet för tjejer är mindre än för killar och att tjejer knyts starkare till hemmet kan få oväntade konsekvenser, nämligen utrymme för samkönad sexualitet. Meryam berättar om när hon var i Libanon och hade förlovat sig med en kille, något som släkten uppmuntrat. Hon beskriver hur det könssegregerade samhället inte bara skapade hinder för killar och tjejer att mötas, utan också skapade möjlighet för henne att utforska sin sexualitet.

Meryam: *Då upptäckte jag att det var faktiskt tjejer som jag ville vara med. Det var med en kusin, vi lekte pusslekar. Och det kan man göra i Libanon om man är två tjejer för de skulle aldrig misstänka någonting. Det tänkte jag inte på, det var bara spännande hela tiden, jag drogs till det och det gjorde mig glad. Killen gjorde mig inte särskilt glad men det där gjorde mig glad. Och vi umgicks ju mycket mer än vad jag umgicks med killen, såklart, för det fick vi ju. När vi gick på bio med killen så var hans lillebror tvungen att följa med och sätta sig emellan oss. Men när jag och den här tjejen umgicks så var vi hemma på hennes rum och pussades och lekte. Hon gjorde ju det i brist på att få vara med killar och jag tyckte bara att det var jättekul.*

Meryams berättelse om hur hon kunnat leka pusslekar och vara själv med en kusin av samma kön betyder inte att samkönad kärlek är accepterad utan att den är så osynliggjord att ingen misstänker något när två tjejer låser in sig ensamma ett rum. Detta för med sig vissa positiva effekter i Meryams fall, men det innebär också att det kan vara svårt att stå upp för en sexualitet som är osynliggjord.

KAPITEL 2: SJÄLVBILD

Tidigare forskning visar att hbt-personer som inte kan vara öppna för sin familj ofta har sämre psykisk hälsa och självkänsla.³⁷ Om man, som intervjupersonerna, är uppvuxen i en familj med hedersnormer och starka tabun kring hbt-frågor får detta konsekvenser för hur man betraktar sig själv. Att utveckla en positiv självbild är svårt om man ständigt får höra att hbt-personer är sjuka, syndare eller onaturliga. I detta kapitel kommer vi att diskutera hur familjernas hedersnormer påverkar intervjupersonernas självbild och hur familjesituationen kan leda till psykisk ohälsa.

Elias är en av flera intervjupersoner som berättar om hur han tog över familjens homofobi. Han säger att han hoppas att alla »invandrarkillar som haft det som jag« står på sig, för det kommer bli bättre. Själv hade han en period då han var yngre när han inte accepterade att han var bisexuell eftersom han tyckte att det var äckligt.

Elias: *Jag skämdes över mig själv, jag tyckte det var en skam. För jag var ju uppvuxen med det här, min pappa och mamma och alla runtomkring mig såg det som någonting hemskt och då tyckte jag det med. Jag försökte bota mig själv en viss period. Eller inte bota, men försökte kolla på heteroporr och så. Jag fattade att det funkade ju inte, det är omöjligt. Då fattade jag att det är bara att acceptera dig själv och gilla den du är. Efter den dagen då jag gjorde det, då gick allt bara rakt upp för mig. Så fort man accepterar sig själv då märker man verkligen att det kommer gå så mycket bättre.*

Att internalisera familjens och omgivningens homofobi är vanligt, liksom den typ av »självomvändelse« som Elias berättar om. Flera av de intervjuade pratar om att de har haft svårt att acceptera sin egen sexualitet och hur det har varit kopplat till familjens homofobi. Assad säger till exempel att om det inte hade varit för familjen »skulle det inte ta fyra år förrän man själv kunde erkänna att man var böj«. Även de ständiga lögnerna påverkar hur man betraktar sig själv. Meryam säger att dubbellivet »påverkar identiteten något så fruktansvärt«. Att tvingas ljuga om sin sexualitet eller könsidentitet för att kunna ha en relation till sin familj innebär för många en dålig självkänsla och självförakt. David berättar om hur homofobin hemma, men också i skolan, gjorde att han började tvivla på vem han var.

David: *Jag var uppväxt med att homosexualitet är en sjukdom. Det har jag alltid fått höra. Alltid. /.../ Eftersom jag var så van att höra detta, att det är så fel så kan du tänka dig vad som hände i mitt huvud. Det var då det här kaoset började. »Vem är jag? Varför gör jag så? Är det här rätt eller fel?« Det var de stora frågeställningarna som jag brottades med. [Men det var också i] skolan, »böjgåvel«. Det är alltid någonting som uppfattas som något fult, som något äckligt, som någonting som inte är normalt. Tyvärr tog jag över det då. För när du är tolv år, då har du inte kommit så långt i ditt tänkande att du är så stabil i dig själv att du vet vad du tycker och tänker.*

I Davids berättelse blir det tydligt hur föräldrarnas inställning har påverkat honom negativt i hans syn på sig själv, och i hans möjlighet att själv acceptera sin sexualitet. Till skillnad från heterosexuella tjejer som utsätts för hedersrelaterat våld blir inte unga hbt-personer på samma sätt uppmuntrade i sina livsval. Heterosexuella tjejer kan från omgivningen stärkas i sin vilja att ha en pojkvän men detta finns inte på samma sätt i våra intervjupersoners berättelser. Istället är det många som berättar om hur de, förutom familjens fördömanden, också utsatts för omgivningens homofobi.

Chias berättelse sticker ut från det övriga materialet. Trots att han varit utsatt för våld och hot från familjen på grund av deras homofobi säger han att han aldrig uppfattat sin sexualitet som ett problem i sig. På frågan hur han själv såg på den när han växte upp svarar han:

Chia: *Alltså jag tyckte bara det var väldigt spännande. Jag mådde nog aldrig dåligt för att jag var bög eller kände mig annorlunda på det sättet. Jag tyckte nog bara mest att det var coolt, alltså jag tyckte nog det var lite kul sådär att vara bög. För man var liksom lite speciell. Och sen gick jag ju på det också. Jag spelade ju väldigt mycket på att jag var bög, hos kompisar och sånt och det fick jag ju uppmärksamhet för så jag tyckte ju det var kul.*

Att skämmas över sin sexuella läggning eller könsidentitet eller känna sig äcklig och onormal är inte unikt för hbt-ungdomar som lever i familjer med hedersnormer. Även i andra familjer, i skolan och i samhället i stort finns homofobi, transfobi och heteronormativitet. En likhet mellan de intervjuade uppvuxna med hedersnormer och de som är uppvuxna i frireligiösa miljöer är att de påverkas av familjens, släktens eller församlingens starka homofobi. Michaels familj är strängt

frireligiösa. Han beskriver hur han i samband med att han började tänka att han var homosexuell drabbades av ångest och vanföreställningar.

Michael: *Jag började... förnimma mig saker och tro att det fanns demoner omkring mig som försökte få mig att må dåligt och lämna Gud. Och då minns jag en gång, det måste ha varit i sexan eller sjuan, att jag lovade mig själv så här att »Jag är hellre homosexuell än satanist«. För det var liksom grader i helvetet. Och det var just då jag erkände för mig själv att jag var homosexuell.*

Samtidigt som Michael berättar om hur han erkände sin sexuella läggning för sig själv visar hans berättelse hur han accepterade familjens världsbild. Erkännandet handlade inte om att det fanns något positivt med att han kommit på att han var homosexuell utan snarare att det var mindre dåligt än att vara satanist.

PSYKISK OHÄLSA

Som ett resultat av samhällets heteronormativitet, transfobi och homofobi har unga hbt-personer generellt sämre psykisk och fysisk hälsa än genomsnittsbefolkningen.³⁸ Detsamma gäller ungdomar utsatta för våld i familjen och hedersrelaterat våld.³⁹ Själv mordstankar och självmordsförsök är vanligare bland unga hbt-personer än bland ungdomar i genomsnittsbefolkningen.⁴⁰ I vårt material finns flera exempel på själv-

38: Larsson, Sam et. al. (2008). *Vem får man vara i vårt samhälle? om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut

39: *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad: rapport 2009*. (2009). Stockholm: Stockholms stad

40: Nationella folhälsoenkäten från 2005 visar att 47% av de hbt-identifierade männen och 53% av de hbt-identifierade kvinnorna i åldersgruppen 16-29 år någon gång haft självmordstankar. Motsvarande siffra för genomsnittsbefolkningen i samma åldersgrupp är 14% (män) respektive 21% (kvinnor). Skillnaden finns även när det gäller självmordsförsök. Roth, Niklas, Boström, Gunnel & Nykvist, Karin (2006). *Hälsa på lika villkor?: hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

mordsförsök och självmordstankar. Zafina berättar exempelvis att hon har försökt ta livet av sig på grund av situationen med sin mamma. En utlösande faktor var mammans hot om att flytta till släkten i Storbritannien.

Zafina: *Jag har försökt ta livet av mig en gång. Jag tog medicin och jag hamnade på sjukhus, men det hände inte så mycket.*

Hedvig: *När var det?*

Zafina: *Det var för några månader sen.*

Hedvig: *Var det något särskilt som hade hänt just då?*

Zafina: *Ja, jag mådde redan väldigt dåligt och sen så... Vi kanske ska flytta och det är fortfarande oklart. Det gör mig väldigt orolig. Jag vet inte, jag tänkte inte egentligen, jag bara gjorde det.*

När Zafina tidigare i intervjun berättar om hoten om att flytta kan man få intrycket av att hon inte tar så allvarligt på hoten. Hon säger att ifall de skulle flytta till Storbritannien skulle hon vänta tills hon blev myndig och då lämna familjen utan att säga vart hon tog vägen. »Bara säga att nu ska jag flytta, hej då!« På en direkt fråga om hon haft självmordstankar eller någon gång försökt ta sitt liv berättar hon dock om hur flytten gett upphov till en sådan oro och ångest att hon genomfört ett självmordsförsök. I mötet med Zafina blir det tydligt hur man ofta behöver vara specifik i sina frågor för att få en fullständig bild av personens situation. Detta är viktigt, inte minst för de yrkesverksamma som ska fånga upp utsatta ungdomar.

Psykisk ohälsa är något som även återkommer i intervjuerna med de ungdomar som är uppvuxna i frireligiösa familjer. Michael beskriver hur han kan ha viss kontakt med sin familj, så länge de inte pratar om hans sexuella läggning. Vid intervjutillfället bor han i en annan stad än hemstaden för att plugga men är sjukskriven för depression. Michael tror att det skulle vara svårt att ha kontakt med familjen om han hade en pojkvän. Att ta hem en pojkvän är otänkbart. Han beskriver en stark ångest över att i framtiden behöva välja mellan sin familj och en partner.

Michael: *Jag har varit jätterädd att jag skulle behöva tvingas väljs mellan en eventuell partners kärlek och den kärlek jag får från min familj. Och det är jag fortfarande väldigt rädd för. Att när den dagen kommer, tvingas välja. Att de då kommer ta avstånd från mig eller att de inte kommer kunna acceptera det hela.*

Michael beskriver hur han känt sig ensam och nedstämd sedan han flyttade hemifrån. Han saknar familjen samtidigt som han vill slå sig fri. Två gånger har han försökt ta sitt liv, på grund av sin svåra situation. Vid det senaste tillfället kom hans familj till sjukhuset, eftersom de blev kontaktade i egenkap av närmast anhöriga. De fick då tillgång till de kläder och saker Michael haft på sig när han kommit in till sjukhuset. I plånboken låg ett kvitto från en gayklubb. Michael berättar om hans pappas kommentar på sjukhuset:

Michael: *När jag vaknade upp, efter en stund så sa de: »Ja vi ser att du har varit på sån där gayklubb.« Ja, så suckade pappa och så sa han: »Det är inte bra det här. Du får sluta upp med det. Du får vända dig till Gud. Börja be.«*

KAPITEL 3: DUBBELLIV

I ljuset av de hedersnormer och den homofobi och transfobi som präglar intervjupersonernas familjer blir valet att dölja sin sexuella läggning eller könsidentitet begripligt. I detta kapitel kommer vi att diskutera dubbelliv: orsaker till det och strategier för att upprätthålla det. Dubbelliv har i detta sammanhang flera innebörder. Att leva dubbelliv är en strategi för att undkomma våldsamma bestraffningar, men det är också en strategi för att kunna leva kvar i familjen och bibehålla relationer med familjemedlemmar. I vissa fall har även dubbelliv förslagits från familjens sida som ett sätt att undvika rykten. Genom att hålla saker inom familjen kan hedern förbli intakt. Dubbelliv som livsstrategi måste ses som regel snarare än ett undantag i kulturer som präglas av hedersnormer. Dubbellivet består i att allt som kan tänkas svärta ner familjens rykte och sänka familjens status hemlighålls. Det gäller inte enbart hbt-personer utan samtliga inom familjen och kan handla om misslyckanden i det professionella livet eller andra situationer som kan göra att man tappar ansiktet inför omgivningen.

När vi här diskuterar dubbelliv ska det förstås som en process snarare än något som man antingen ägnar sig eller inte ägnar sig åt. Graden av öppenhet skiftar bland de ungdomar vi har intervjuat och framför allt är det olika beroende på sammanhang. En del berättar om att deras familjer inte får veta något om deras sexualitet eller könsidentitet, och inte någon annan heller. De allra flesta döljer det i någon mån för familjen eller döljer det för vissa i familjen men berättar för

familjemedlemmar som är mer accepterande. Åter andra har familjer som accepterar sexualiteten eller könsidentiteten så länge det hålls hemligt, det vill säga att man inte pratar om det inför medlemmar av den egna gruppen. Genomgående är att dubbellivet påverkar ungdomarna mycket negativt. De måste förneka sig själva inför sin familj, både vad gäller sexuell läggning eller könsidentitet och vad gäller andra detaljer och omständigheter i sina liv.

DUBBELLIV FÖR ATT SKYDDA SIG SJÄLV

En anledning till att leva dubbelliv är att det blir ett sätt att undkomma bestraffning från familjen. Assad, som pluggar till florist, berättar exempelvis hur han döljer fler aspekter av sina liv än att han är böig för att undkomma de bestraffningar det skulle innebära. Att han läser till ett feminint präglat yrke är något han måste hemlighålla för sin familj.

Assad: *Om jag skulle säga vad jag skulle plugga då kanske de skulle typ...ja jag vet inte vad de skulle göra. Antagligen skulle de kicka ut mig hemifrån eller någonting. Jag har haft det snacket med dem faktiskt, att jag vill bli florist och då har min farsa sagt typ »ja jag ska berätta en sak för dig, alla killar som jobbar inom den branschen är bögar och de som inte är det stämplas som det«. Och så sa han: »Skäms du inte inför dina släktingar? Om du pluggar till florist då kan du sticka härifrån.« Och jag har inte råd att bo ensam, så jag kände att okej, jag ska nog vara tyst nu och typ inte säga någonting.*

Utan jobb eller inkomst är Assad utlämnad till sin familj och beslutet att inte vara öppen med den han är framstår som det enda möjliga. Samtidigt är han medveten om att han någon gång kommer att behöva berätta sanningen för sina föräldrar om han, som han säger, ska kunna följa sina drömmar: »Alltså jag kan ju inte säga att jag pluggar något annat hela tiden än vad jag egentligen gör. Det kommer inte att funka i det långa loppet.«

Ett annat exempel på när tystnad blir en strategi berättar Peter om. När en avlägsen vän till familjen fått syn på honom utanför en gayklubb i Stockholm och skvallrat för föräldrarna började de anklaga honom för att vara homosexuell.

Peter: *Pappa sa: »Ser jag dig gå till såna här ställen igen så dödar jag dig. Du finns inte för oss längre om du går till såna där ställen.«*

Cecilia: *Vad tänkte du om det?*

Peter: *Ja, jag blev ju jätteledsen och rädd. Man vill ju inte mista sin familj, det vill man ju inte.*

Peters reaktion på pappans dödshot är dels en rädsla för sin egen del, men också en sorg över att kanske förlora kontakten med familjen. Anledningen till att man lever dubbelliv behöver inte bara handla om att man är rädd för att bli utsatt för våld utan kan också handla om en oro för att bli förskjuten och för hur man skulle klara sig utan familjen.

DUBBELLIV FÖR ATT SKYDDA FAMILJEN

Att välja att leva dubbelliv kan också handla om att man vill skydda familjen från de konsekvenser öppenhet skulle få. David dolde sin sexuella läggning för sin familj fram till för ett par år sedan. Nu är det några i familjen som vet. Under

högstadietiden när han mer och med förstod att han var homosexuell började han må dåligt och missbruka droger och alkohol. Anledningen till att han dolde sin situation för familjen var både att han ville skydda sig själv och att han ville skydda dem från att veta. När vi frågar om inte familjen märkte hur dåligt han mårde svarar han:

David: *Jag var en fantastisk skådespelare. Helt fantastisk. Jag vet inte ifall jag hade klarat av det idag (skratt). Nej, de såg ingenting, jag tillät inte dem att se det. Jag tillät inte dem att se mig när jag var dålig. Jag kom hem med ett leende, samma leende som jag hade innan jag gick ut. Det var ju av rädsla för att de skulle konfrontera mig som jag gjorde detta, för jag visste att de inte skulle ha någon förståelse.*

Frida: *För att du drack och tog droger, eller för homosexualitetsbiten eller...?*

David: *Både och. Så i mina ögon så skyddade jag faktiskt både mig själv och dem från detta. För att jag visste att det hade gått åt helvete om jag hade berättat.*

När David väl berättade för sina syskon, sin mamma och moster att han var homosexuell fortsatte ändå dubbellivet i relation till andra familjemedlemmar. Pappan och övriga släktingar fick ingenting veta, och de som visste hjälpte till att dölja sanningen. Det skedde på inrådan av hans mamma och moster som menade att det var bäst för honom själv eftersom han annars riskerade att pappan och andra släktingar skulle ta avstånd från honom. Men dubbellivet upprätthölls också för pappans skull. David säger att han »inte skulle klara av att veta«. När vi frågar varför det är så svarar han att det är för att pappan är en väldigt traditionell assyrier. David berättar vida-

re att hans mamma varit orolig för att pappan ska slå honom och ta avstånd från honom. Det David vill skydda pappan från blir då att behöva utöva bestraffningar mot honom. På så sätt tar han ansvar för sin pappas potentiella våldsutövande och förebygger det genom att dölja saker om sig själv och sitt liv.

DUBBELLIV PÅ UPPMANING AV FAMILJEN

Att leva dubbelliv inför familjen och släkten har i flera fall varit ett uttalat krav från familjens sida som en strategi för att undkomma rykten och förlorad familjeheder. Ett exempel kommer från Chia som berättar hur hans mamma reagerar på att han är bög. Mamman använder islam som argument. Inte för att säga att homosexualitet är fel utan snarare för att säga att det är fel att svika eller bryta med sin familj.

Chia: *Mamma sa: »I islam så står det att man ska gifta sig, man ska ha barn, man ska ha familj. Du ska vara snäll och din familj är det viktigaste, du ska inte bråka med dem. Om du bråkar med dem måste du bli vän med dem. Om du vill tycka om killar då får du göra det men då får du liksom göra det i hemlighet och så får du ta straffet sen [av Gud].« Hon menar att »var hur du vill, men kräv inte att alla andra ska acceptera det. Håll det för dig själv«.*

De sista meningarna i Chias citat fångar något centralt: en homosexuell praktik kan i vissa fall tolereras om den sker i det tysta. Problemet blir betydligt större när man också kräver att omgivningen ska veta om det och acceptera det – kort sagt när man vill leva öppet. Då riskerar familjen sitt rykte. Att dölja sin sexualitet och leva dubbelliv föreslås därför av Chias mamma som en lösning.

Även Peters pappa ser dubbelliv som en möjlig lösning på problemet som familjen har med Peters sexuella läggning.

Berättelsen om vad som händer när han blir påkommen utanför gayklubben är tvetydig. Pappan har hotat honom med döden men pratar också om att situationen skulle kunna få en annan lösning om Peter lever ut sin sexualitet i det fördolda.

Peter: *Senare sa pappa att »nu har jag pratat med den här mannen och han ska inte berätta det för någon annan som han känner eftersom vi är väldigt rädda att andra ska höra nåt«. Det kunde vara grannar och andra och då tappar de ju ansiktet inför de här människorna. »Bara det sker i tysthet.« Ja, tystnaden är dyrbar tydligen.*

I intervjuerna är det främst killarna som nämner att familjerna uppmanar dem till att leva dubbelliv i betydelsen ha samkönade sexuella relationer som sker i det fördolda. Det är ingen av de tjejer vi har intervjuat som berättar om motsvarande uppmaningar. Med tanke på de skilda normer som finns rörande mäns och kvinnors sexuella utrymme är det rimligt att anta att män har större möjlighet att ägna sig åt denna typ av dubbelliv utan att bli bestraffade av sina familjer. Tjejers sexualitet får inte bara mindre utrymme utan är också ofta osynliggjord.

STRATEGIER FÖR DUBBELLIV

Intervjupersonerna har alla utvecklat olika strategier för att upprätthålla dubbellivet inför familjerna. Det kan handla om att jobba mycket så man slipper vara hemma, dölja information på datorn, hitta på undanflykter när man ska ut på kvällen. Reza berättar om hur han faktiskt tog hem killar men sa till familjen att det var kompisar från jobbet. Även om familjen var lite misstänksamma mot att han hade så många nya kompisar godtog de hans förklaring. Att jobbet kan bli ett sätt att slippa vara hemma berättar Peter om:

Peter: *Jag jobbade ju ganska mycket, jag bodde hos mina föräldrar då. Enda chansen att slippa dem var faktiskt att jobba och jobba. Så då jobbade jag ganska mycket, för att bara komma bort hemifrån. Jag jobbade på tre olika ställen i Malmö.*

Meryam berättar också att hennes erfarenhet är att det är vanligt att hbt-personer som lever i familjer med hedersnormer lägger mycket tid på utbildning eftersom det är ett accepterat sätt att vänta med att bilda familj.

Meryam: *Många har en diffus bild av framtiden. Man vet inte riktigt vad som väntar, man vill inte tänka så mycket på framtiden. Många blir väldigt välutbildade för det är ett sätt att skjuta fram hela familjebildarbiten, »Jag ska bara utbilda mig först«.*

Ytterligare ett sätt att hemlighålla sin hbt-identitet för familjen är att anpassa sin klädsel, röst och kroppsspråk. Chia berättar hur han när han hälsar på sin familj medvetet »spelar teater« för att framstå som heterosexuell.

Chia: *När jag kommer hem så blir jag ju liksom annorlunda, i stället för att prata så här så pratar jag så här liksom (sänker rösten). Det blir liksom helt dött (entonigt): »Ja. Okej. Tja.« (Skratt) Förstår du? Det är liksom inte jag!*

Att använda internet för att komma i kontakt med andra har i andra studier beskrivits som särskilt viktigt för unga hbt-personer. Internet erbjuder en möjlighet att vara anonym men också en möjlighet att vara öppen med sin sexualitet eller könsidentitet, till skillnad från hur det är till exempel i skolan.⁴¹ Även de vi har intervjuat beskriver internet som en viktig kanal för att komma i kontakt med andra. De flesta har

träffat ragg och partners via nätet. Zana berättar om att han är mycket på internet, särskilt på Qruiser. Genom att prata med andra där beskriver han det som att han har kunnat börja acceptera sig själv. Däremot är han nogga med att hålla det han gör på nätet hemligt för sina föräldrar.

Zana: *Jag är ganska duktig av mig på att dölja en massa saker. Och de är inte så kunniga med datorn och internet och så. Jag ser inte någon stor fara med det, men däremot så är jag ganska nogig över att någon jag chattar med över internet skulle upptäcka att det är jag. Det är jag ganska nervös och orolig för. Men jag är ändå försiktig med vad jag delar ut, bilder och så där.*

Hedvig: *Att den skulle förstå att det var du, att det var någon som kände dig då...*

Zana: *Ja precis.*

Hedvig: *...och säga till dina föräldrar?*

Zana: *Nej, inte att de skulle säga till mina föräldrar, men att det bara skulle komma ut. Det kan vara bland släkten eller bland kompisar. Det är det jag är mest orolig för.*

Assad berättar om vilka strategier han har för att hans föräldrar inte ska kunna se vad han gör på datorn.

Assad: *Jag försöker hålla det ganska hemligt ändå. Sms har de aldrig läst för de gör inte sånt. De använder min dator ganska mycket men då har jag liksom gjort två separata konton. Jag har gjort en gästloggnings, och så jag kan gå in på, och då har jag lösenord på den så de kan inte nå mina bilder eller mina kontakter, mina mejl, ingenting sånt...*

Det är vanligt att unga hbt-personer generellt har ett liv på internet som är hemligt för familjen.⁴² Skillnaden jämfört med de vi har intervjuat ligger snarare i vad den som bryter mot heteronormen riskerar att drabbas av, vilket kommer att diskuteras närmare i kapitel 4, *Väldets uttryck*.

Dubbelliv är också något de som är uppvuxna i frireligiösa familjer tvingas ägna sig åt. De berättar även om att inför sig själv förneka eller trycka undan sin sexuella läggning. En strategi för att slippa konfronteras med alla de problem det medför att vara öppen med sin sexualitet är att leva asexuellt och ägna sig åt annat i livet. Alexander, som har sin bakgrund inom Jehovas vittnen, berättar om hur han planerade en framtid inom sin församling och på så sätt inte behövde tänka på alternativet att träffa en samkönad partner.

Alexander: *Jag brukade tänka att var jag inte ett Jehovas vittne så skulle jag bli modedesigner eller jobba inom mode men sen bara »nej, nu ska jag tjäna Gud«. Så la man liksom det åt sidan. Jag såg väl min framtid inom religionen ändå och på nåt sätt har jag väl alltid tänkt att jag kommer nog att vara själv. Jag har nog inte sett mig som gift eller med en kvinna utan jag har tänkt att »ja men jag klarar mig själv«. Man är friare och då kan man stå till förfogande för organisationen mer. Så det fanns väl nån liten plan i det också. Jag tänkte »jag är ju perfekt för det«.*

I Alexanders citat framgår det att gränserna för hur han kan leva sitt liv och samtidigt vara ett vittne inte bara handlar om kön på partner utan också andra aspekter av livet, som exempelvis sysselsättning. Alexanders berättelse visar hur han hanterade kvalen över att vara homosexuell genom att försöka vända det till något positivt – genom att välja bort familje-

livet fick han mer tid över till arbetet i församlingen. Så länge han inte blev kär i någon kille tänkte han att det kunde gå bra att leva ett liv utan att ha några sexuella relationer. Att gå upp i arbetet i församlingen var också ett sätt att slippa frågor om familjebildning och ändå ha ett respektabelt liv i församlingens ögon.

KOMMA UT

Som flera intervjupersoner själva säger kan inte dubbellivet fortsätta för evigt. Många blir påkomna, men det finns också flera som väljer att, trots starka hedersnormer, berätta om sin sexualitet eller könsidentitet för familjen.

En av de som ganska tidigt i livet valt att komma ut för sin familj är Gabriel som är transsexuell och bor hemma hos sina föräldrar. Han vet själv att han är född i fel kropp och har sedan ett tag träffat en kurator på ungdomsmottagningen. Gabriels familj är muslimer från Turkiet, och han beskriver sina föräldrar som »väldigt religiösa«. I samband med att Gabriel började träffa kuratorn bestämde han sig för att låta sin familj få reda på att han var kille och ville inleda en könskorrigering process. Han bestämde att han skulle få med sina föräldrar på ett möte hos kuratorn och berätta där. För att hans pappa inte skulle vägra följa med sa han att han ville övningsköra, och hoppades att pappan skulle följa med upp när de väl var utanför ungdomsmottagningen. På väg in i bilen berättade Gabriel att de inte alls skulle övningsköra utan att de skulle på ett möte med en kurator han pratat med. Pappan frågade vad de hade pratat om och Gabriel sa att han skulle få reda på det när de var inne på mottagningen. Men Gabriels pappa sa att han vägrade följa med om han inte fick reda på vad mötet handlade om.

Gabriel: *Så då sa jag det, jag bara »ja men jag är född i fel kropp«. Och han bara kollade på mig som om jag var en idiot typ. Och han bara »nej det är du inte alls«. Jag bara »jo, man kan vara det« så här, försökte förklara. Men han bara »nej men vi skickar dig till en psykolog som pratar dig till rätta«. Jag bara: »Ja men alltså, det är liksom inte som du tror. Jag vill inte leva som tjej, överhuvudtaget.« Och så försökte jag berätta att min högsta dröm var att vara som min bror och om en annan person som jag kände som levde fullt ut som man och liksom, ingen visste någonting. Han hade det här livet typ. Men han [pappa] höll på och idiotförklarade mig.*

Gabriels pappa följde med upp till kuratorn som försökte förklara vad transsexualism innebar men han sa att han inte ville lägga någon tid på »sådant onödigt skit«. Till slut stannade han ändå kvar, men utan att låta sig övertygas av kuratorns förklaringar. När de kom tillbaka hem samlade pappan familjen i köket och förklarade att Gabriel hade en månad på sig att bli som sin syster, alltså en feminin tjej.

Till skillnad från Gabriel är det många av de intervjuade som väntat länge med att berätta för sina föräldrar tills de är vuxna och själva levt som hbt-personer i flera år. För Meryam tog det tio år innan hon berättade något för sin mamma.

Meryam: *Vi började prata om barn någon gång när jag satt hemma, mamma sa: »Kan du inte föda ett litet barn?« Jag bara »jo men det tänkte jag faktiskt göra nån gång, mamma, jag vill föda ett barn«. Då så sa hon till mig: »Ja du ska träffa en fin libanesman, libanes ska han vara va?« Och jag bara »nej mamma, jag vill inte gifta mig med en man«. Så sa jag »men mamma, du vet att jag är lesbisk.« Bara poff så. I tio år har jag levt och inte sagt något till henne, och*

så bara sa jag det. »Det tänker jag inte acceptera« sa hon då. Och jag drog hela den harangen om att det är mitt liv, och nu är det så, och om du vill ha mig i ditt liv så får du respektera mig, vi lever i Sverige nu, du har inget val. Och då sa hon: »Hur ska du göra med barn då?« Jag förklarade inseminationsprocessen och hon tyckte det var jättekonstigt. Jag sa: »Så du menar att om jag skulle komma med ett barn som jag har fött, och du skulle få se det, skulle du neka det din mormorsroll som du så hemskt gärna vill ha?« Hon bara »nej, men det skulle jag ju inte kunna«. Så bara föll det där, och hon bara »det är klart jag älskar dig för den du är« och jag bara »jaha«. Sen så var det ganska lugnt. »Men vi säger ingenting till pappa och ingenting till några släktingar...«

Meryams berättelse sticker ut från de övriga intervjuerna i det att hennes mamma relativt lätt accepterade att hon var lesbisk. Samtidigt måste hon fortsätta att upprätthålla en heterosexuell fasad för sin pappa och övriga släktingar. Berättelsen om Meryam och hennes mamma visar återigen hur viktigt det yttre är, vad andra ska säga och tycka.

En som däremot drabbats hårdare än vad han själv kunde ana är Reza. Han berättar om hur hans familj ständigt var på honom att han skulle träffa en tjej och bilda familj. Helst skulle han träffa någon från Iran där familjen har sitt ursprung. Själv var han tillsammans med Kristoffer och hade inga planer på att gifta sig med en kvinna. Under lång tid hade han smugit med deras förhållande. När hans bror en dag som vanligt frågade om han träffat någon bestämde han sig för att berätta sanningen och sa att ja, det finns någon. Brodern radade upp alla Rezas tjejkompisar och frågade om det var någon av dem. Till slut sa Reza pojkvännens namn.

Reza: *Jag tror han blev ganska chockad. Han verkade nog mest glad men det var nog mest en chock, sättet han reagerade på. För först trodde jag att han var jätteglad, såhär »vad positiv han var«. Sen nu i efterhand tror jag att det nog var mer en chockreaktion än ren glädje. Och sen sa jag att »nu när du vet så är det lika bra att du berättar för de andra«. Och så sa han »nej jag tänker inte berätta för dem för de kommer inte bli glada«. »Men berätta för mamma« sa jag. Jag tänkte att hon skulle väl förstå.*

Reza beskriver hur han kände sig ganska glad dagen efter att han berättat för sin bror, han var lättad och tänkte att familjen på något sätt skulle acceptera honom. Han var beredd på att det skulle bli, som han uttrycker det »lite strul och lite tjafs«, men tänkte att de ändå till slut skulle förstå. Men när Reza slutade för dagen mötte han sin bror utanför sitt jobb.

Reza: *Jag blev snopen och sa »vad gör du här?« Så såg jag mamma sitta där i hörnet på en parkbänk och gråta. »Jaha, varför sa du att jag skulle berätta?« sa han till mig. »Vadå?« låtsades jag. Jag visste väl att det var något strul men låtsades som ingenting. Så gick vi ner till mamma som satt där och stortjöt, stortjöt så fort hon fick se mig. Och så tittade hon på mig helt tårögd och sa »säg att det inte är det sant«. Jag sa »vadå?«. »Ja det där. Att det inte är sant. Jag födde dig som en pojke inte som en flicka« sa hon. »Ja men det är så nu« sa jag. »Det finns inget som vi kan göra någonting åt.« »Säg att det inte är sant bara« var det enda hon sa. »Vi drar till akuten« sa hon. Sjukhuset låg på vägen hem. »Vi drar till akuten och får dig botad.« »Det fungerar inte så« sa jag, »de kommer bara skratta ut dig.« Sen insåg hon ju att det kanske inte gick. Sen sa hon att hon hade pratat med resten av familjen, att jag skulle flytta hemifrån samma kväll. Så jag skulle packa allt jag hade och flytta hemifrån redan ikväll.*

Att komma ut kan i bästa fall, som Reza säger att han hoppas på, innebära en lättnad och en möjlighet att vara sig själv även i relation till föräldrar och syskon. För Reza blir dock resultatet hot om omvändelse och att tvingas lämna familjen. Flera av intervjupersonerna vittnar om hur steget att komma ut har blivit en början på mer våld och utsatthet, något vi skriver om i kapitel 4, *Våldets uttryck* och kapitel 5, *Våldets logik*.

Att komma ut är inte något man bara gör för sina föräldrar utan också inför kompisar, lärare och arbetskollegor. Känslan av att kunna vara sig själv handlar inte bara om relationen till familjen utan även till andra människor omkring en. Assad berättar om hur han tidigare försökte dölja den han var, inte bara inför sin familj utan även inför sina vänner. Han var ständigt orolig för att han skulle framstå som »bödig« i deras ögon. Men sen han kom ut för sina vänner beskriver han hur allt har blivit lättare.

Assad: *Nu när jag liksom är öppen med dem. Jag kan säga vilken kille som är snygg, vi kan dra ut på gayklubbar, vi kan kolla på kläder hur mycket som helst, vi kan fika och så. Alltså jag kan vara en helt annan person med dem nu än vad jag kunde vara förut.*

I och med att Assad har kommit ut för sina kompisar och kan vara sig själv i relation till dem blir det också lättare att hantera situationen hemma, även om han förstås fortfarande är orolig för vad hans föräldrar skulle göra om de fick reda på att han var böig. Men i och med vännerna har Assad ett andningshål, en plats där ha inte behöver upprätthålla den fasad som familjen kräver. Möjligheten att kunna vara sig själv utanför familjen påverkar självkänslan även för unga hbt-personer i familjer med hedersnormer.

SAMMANFATTNING

ATT VÄXA UPP MED HEDERSNORMER

I denna del har vi beskrivit hur det kan vara att växa upp i en familj med hedersnormer som hbt-person. Intervjupersonernas berättelser handlar om hur individens vilja underordnas kollektivets och om hur deras familjer många gånger satt familjehedern framför sina barns välmående. De berättar också om en uppväxt som särskilt för tjejerna präglats av stark kontroll. Syftet med kontrollen är att ungdomarna inte ska göra något som kan svärta ner familjens rykte. Eftersom det finns en generell kontroll av tjejjers sexualitet är tjejerna ofta hårt hållna även innan familjerna känner till att de är hbt-personer. Killarna har ofta ett större mått av frihet och familjens kontroll börjar eller förstärks avsevärt om det kommer fram att de är hbt-personer.

I intervjupersonernas familjer finns en påtaglig homofobi och transfobi som tar sig uttryck i uttalanden om att hbt-personer är sjuka, onormala eller bör straffas med döden. Flera berättar om hur de själva helt tagit över familjens syn på hbt-personer, något som påverkat deras självbild och psykiska hälsa mycket negativt. Många har försökt dölja sin hbt-identitet för familjen under en period eller för alltid. Detta dubbelliv är ett sätt att undkomma våldsamma bestraffningar, men det kan också vara ett sätt att kunna bibehålla relationen med hela familjen eller vissa familjemedlemmar, och samtidigt leva sitt eget liv.

För de flesta är emellertid dubbellivet inte något som kan upprätthållas i längden. Flera av intervjupersonerna har valt att komma ut för några familjemedlemmar, medan andra har blivit upptäckta. För några har det varit möjligt att bibehålla kontakten med familjen även sedan de fått kännedom om deras hbt-identitet, ofta med villkoret att man inte ska berätta för hela släkten. För de flesta är det dock så att våldet och kontrollen eskalerar i och med att familjen får reda på deras hbt-identitet, vilket vi kommer att diskutera vidare i studiens nästa del.

Valmira

VALMIRA ÄR UPPVUXEN I NÄRHETEN AV MALMÖ tillsammans med sina syskon och föräldrar, som har sitt ursprung i Makedonien. När hon var elva år gammal blev hon kär i grannflickan. Förälskelsen var otänkbar i hennes värld: man skulle gifta sig med en kille, helst en kusin som föräldrarna sett ut åt en. Känslan av att det var något fel med föremålet för Valmiras kärlek kom från hennes föräldrars inställning till homosexualitet. Om det var ett inslag från en Pride-parad på tv kunde de utbrista att homosexuella borde dödas, och att om det varit någon i deras släkt som betett sig så hade den inte fått leva.

UPPVÄXTEN I MALMÖ PRÄGLADES AV ATT MAMMAN led av post-traumatiskt stressyndrom, vilket drabbade Valmira och hennes syskon. Dessutom misshandlade båda föräldrarna barnen. Slagen kunde komma utan förvarning och utan synbar anledning. På högstadiet blev det tydligt hur olika syskonen var. Valmiras syster anpassade sig till föräldrarnas vilja: hon skötte skolan och umgicks mest med muslimska vänner. Valmira ville hellre vara med sina klasskompisar, festa och sova borta, och hennes föräldrar var ständigt på henne att hon skulle vara mer som sin syster.

TILL SLUT BLEV PRESSEN FRÅN FÖRÄLDRARNA och dubbellivet för mycket för Valmira. Hon kände att hon aldrig skulle bli så normal som hennes föräldrar ville att hon skulle vara. Hon skulle alltid leva med en hemlighet inför dem. Valmira försökte ta sitt liv men överlevde. När hon vaknade var hon på sjukhuset, och hennes mamma satt vid sjukhussängen. När personalen frågade henne varför hon hade försökt ta sitt liv svarade hon att det var »en rolig

grej», att hon ville testa hur det kändes, ett svar som personalen nöjde sig med.

NÄR HON KOM HEM FRÅN SJUKHUSET sa hennes syskon att självmordsförsöket var ett sätt att få uppmärksamhet. Trots att hon gick ner i vikt, avskärmade sig från familjen, åt middag själv inne på sitt rum, var det ingen i familjen som försökte hjälpa henne. Ryktet om självmordsförsöket kom ut i släkten och orsakade stor uppståndelse eftersom det är mot islam. För att återupprätta familjens rykte bestämde de sig för att hitta en man till Valmira nästa gång de åkte till Makedonien. Valmira deklarerade tydligt att hon inte ville gifta sig men hennes protester möttes av mer våld.

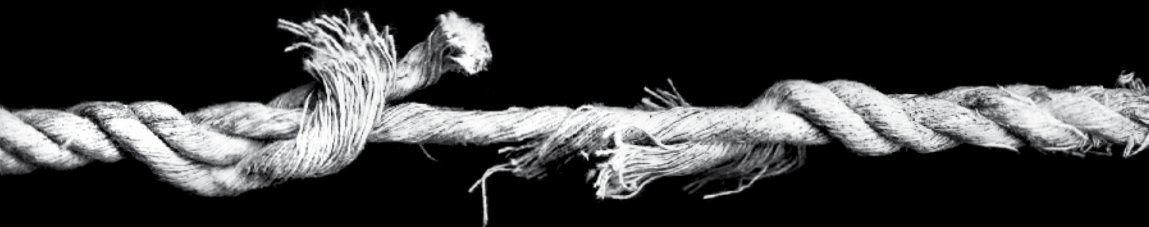
NU RYMDE VALMIRA HEMIFRÅN FÖR FÖRSTA GÅNGEN. Hon fick kontakt med socialtjänsten men socialsekreterarna hade inte så mycket kunskap kring hennes situation som de kallade för »Fadime-syndromet«. Hon blev först placerad på ett boende för missbrukare och senare ett skyddat boende för tjejer. Valmiras pappa letade efter henne och hotade hennes socialsekreterare för att få reda på var hon befann sig. En dag fick Valmira en bunt med brev från föreståndaren på det skyddade boendet. Det var brev från familjen som saknade henne och ville att hon ska komma tillbaka. Valmira ringde sin bror och grät i telefonen och de började ha kontakt i hemlighet. Valmira tänkte att hon kanske hade förstorat upp det som hänt och bestämde sig för att flytta hem igen. Väl hemma var kontrollen ännu hårdare än tidigare. Hennes bror som gick i samma skola följde henne som en skugga. Hennes pappa skjutsade henne till och från extrajobbet.

VALMIRA RYMDE HEMIFRÅN EN ANDRA GÅNG. Nu fick hon inte samma hjälp från socialtjänsten. De skulle utreda om hon kunde bli placerad i ett familjehem men allt tog tid. Hon blev erbjuden en plats på ett vandrarhem så länge men sov istället utomhus och på kontoret på sitt jobb. En dag kom pappan förbi hennes jobb. Han sa att han ville att hon skulle byta efternamn och att hon inte skulle leva så länge till att hon hann fylla år igen. Valmira blev livrädd och ringde upp sin socialsekreterare som sa att försöken att ordna ett familjehem tog tid. Valmira kände att hon inte fick någon hjälp från socialtjänsten och hon var rädd för att vara kvar i samma stad som familjen. Till slut flydde hon till Stockholm där hon sov på gatan eller hade sex mot någonstans att sova. Hon försörjde sig på ströjobb och missbrukade alkohol.

EN KVÄLL SÅG HON ETT INSLAG PÅ TV om Elektra på Fryshuset, som arbetade för unga kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld. Valmira gick dit och fick hjälp att kontakta socialen som fixade en lägenhet till henne. Nu stabiliserades läget och Valmira började skaffa sig ett socialt nätverk, men levde fortfarande ett destruktivt liv med mycket droger och alkohol. För att kunna finansiera sitt missbruk dealade hon och hade sex mot pengar. När Valmira träffade en tjej som gjorde slut för att hon drack för mycket började hon inse att hon hade problem och att hon var tvungen att göra något för att förändra sin situation.

EN TID SENARE FICK VALMIRA ETT TELEFONSAMTAL från sin syster som ville att hon skulle komma hem. Hon började återigen ha lite kontakt med sin familj och åkte till slut och hälsade på. Hennes pappa var förstörd, han grät och bad om förlåtelse. Hon bestämde sig återigen för att flytta hem, som ett sätt att bryta det destruktiva livet i Stockholm. Under ett års tid gjorde Valmira ingenting. Hon bodde hemma hos sina föräldrar och var deprimerad. En kortare period hade hon ett jobb som hon var tvungen att sluta på för att hon inte klarade av att arbeta. Hennes syskon pratade inte med henne. Vid ett tillfälle hörde hon sina föräldrar prata om att hon snyltade på familjen och att de måste göra något åt det. Valmira uppfattade orden som hotfulla och hon blev återigen rädd att hon skulle bli skickad till sin mormor i Makedonien. Men ingenting hände. Föräldrarna åkte själva till Makedonien i fem månader och när de kom tillbaka flyttar Valmira för gott.

IDAG HAR VALMIRA KONTAKT MED SIN FAMILJ och de träffas ibland. De försöker inte förändra henne längre utan låter henne vara ifred. Valmira tror att de betraktar henne som ett förlorat fall, som den som inte gick att rädda. Vid ett tillfälle har hon också kontaktat sin gamla socialsekreterare som själv bett om ursäkt för att han inte gav henne den hjälp hon behövde. Trots det bristande stöd Valmira fått har hon kunna bygga upp ett fungerande liv men hon är väldigt kritisk till hur socialtjänsten har behandlat henne.

För de intervjupersoner som gjort motstånd mot familjens normer har konsekvenserna ofta blivit våldsamma. Våldet är inte bara varit fysiskt utan även psykiskt som när familjerna har trakasserat, hotat, kontrollerat, förskjutit, hotat att gifta bort eller på annat sätt försökt omvända de intervjuade. Men det fysiska och det psykiska våldet är inte möjliga att separera från varandra. Ett slag eller en örfil är till exempel inte bara fysiskt våld utan kan även vara ett hot om mer våld. En beslagtagn mobiltelefon eller ett utgångsförbud kan, explicit eller implicit, vara en varning om vad som kommer hända om man inte anpassar sig. I intervjupersonernas berättelser har våld ofta förekommit under uppväxten även innan deras familjer känt till

VÅLD

deras hbt-identitet. I det här avsnittet kommer vi främst att beskriva hur intervjupersonerna drabbats efter att deras familjer fått reda på att de är hbt-personer.

Detta tema har två kapitel. I kapitel 4, *Våldets uttryck*, diskuterar vi de olika former av våld som de intervjuade utsatts för. Det handlar om psykiskt våld, såsom kontroll, verbal misshandel, utfrysning och hot, liksom fysiskt våld som slag, sparkar och örffilar. I kapitel 5, *Våldets logik*, diskuterar vi hur detta våld utförs kollektivt, hur det normaliseras och hur det legitimeras med hänvisning till familjens heder och religion. Vi visar även hur intervjupersonerna gör motstånd mot sina familjer.

KAPITEL 4:

VÅLDETS UTTRYCK

KONTROLL OCH ISOLERING

Den vanligaste typen av våld som de intervjuade drabbats av är kontroll. Som vi diskuterat i det första kapitlet är syftet med kontrollen att se till att man inte gör något som kan skada familjens rykte. Många har under uppväxten varit utsatta för en form av generell kontroll som är mer eller mindre konstant. Det kan handla om vem man umgås med, vad man gör efter skolan eller hur man klär sig (se mer i kapitel 1, *Att växa upp med hedersnormer*). Här fokuserar vi istället på den represiva kontroll som utövas från det att familjerna får reda på eller misstänker att de intervjuade är hbt-personer. Den är ofta hårdare och tar sig exempelvis uttryck i form av beslagtagna telefoner, förbud att använda dator och internet, eller i vissa fall även isolering i lägenheten. Nour berättar om hur hennes föräldrar reagerat när de första gången upptäckte att hon var tillsammans med en tjej:

Nour: *Första gången de visste om att jag var med en tjej var för typ fyra-fem år sedan när jag var typ femton. Och då /.../ höll de mig instängd och jag fick inte gå ut och de tog allting ifrån mig, min telefon, så jag inte kunde snacka med henne.*

Familjens maktmedel var effektivt. Efter det inträffade gjorde Nour slut med sin flickvän och pratade aldrig mer med henne. Fram tills det att hon träffade sin nuvarande flickvän Tove smög hon med sina relationer för familjen.

Även Soraya, vars flickvän berättat för mamman att de är tillsammans, berättar om hur kontrollen hårdnat när mamman fått reda på att hon är lesbisk. Förutom misshandel och trakasserier stängde mamman av henne från skolan. Anledningen var att hon inte skulle få träffa sin flickvän. Soraya fick börja på en annan skola i samma stad men efter en kort tid insåg mamman att det gav henne tillgång till internet och att det fanns klasskamrater med mobiltelefoner som Soraya kunde låna. Därför förbjöd hon henne att gå ut. Under en månads tid var Soraya inlåst i lägenheten utan möjlighet att träffa några vänner. Hennes mamma gömde telefoner och dator för att hon inte skulle kunna ha någon kontakt med omvärlden. Hon beskriver tiden då hon var inlåst mycket psykiskt påfrestande: »Jag var ju världens mest frustrerade människa, fick liksom panik och ville bara slänga mig i väggen.«

Ett annat exempel på när och hur kontrollen hårdnar berättar Peter om, när han beskriver hur hans pappa reagerade efter det att familjen börjat misstänka att han var homosexuell.

Peter: *»Nu ska vi hålla stenkoll på dig och nu ska du tala om var du går« sa de, och pappa sa »hämta din telefon, det är dina kompisar som ljuger i dig de här grejerna«. Sen fick jag ge honom sim-kortet.*

Att bli fråntagen möjliga kommunikationsvägar med omvärlden är återkommande i de intervjuades berättelser. Ofta sker det i samband med att familjerna kommit på att de är hbt-

personer. Det är också vanligt att familjen snokar bland deras saker. Nour och Tove blev till exempel avslöjade som ett par inför Nours familj när de båda var hemma och hälsade på hos Nours syster:

Nour: *Så hade min syster tagit hennes telefon och kollat på bilderna, och då såg hon att det var bilder på att vi var mer än bara vänner. Sen hade hon sagt det till min mamma och att det var helt klart att det var min flickvän.*

Flera av de intervjuade har inte själva berättat för sin familj om sin sexuella läggning eller könsidentitet utan blivit upptäckta. Ibland har familjen varit misstänksamma och läst sms, letat igenom de intervjuades saker eller letat efter bilder i mobiltelefonen som avslöjat något. Andra gånger har det handlat om sammanträffanden – en släkting har sett intervjupersonen på stan med en partner av »fel« kön, ett syskon har nåtts av ett rykte i skolan. Chia berättar om hur hans bror kontrollerade honom i tonåren. Han var, med Chias ord, »jättesträng« hemma och slog honom för att han hade fula kläder, för att han gick i specialklass i skolan, för att han inte var tillräckligt tuff. En kväll hade Chia varit på en fest och för första gången hånglat med en kille. En kompis spred ut på skolan vad som hade hänt och det började gå rykten om att Chia var böj. Förutom att han hade hånglat med en kille ansågs han vara »tjejig«. Det tog inte lång tid innan ryktet nådde hans bror som kom till Chias skola och misshandlade honom. Familjens kontroll finns alltså inte bara i hemmet utan följer även med ut, till skolan eller fritidsgården.

VERBAL MISSHANDEL

En annan vanligt förekommande form av våld är verbal misshandel. Nästan alla vi intervjuat berättar om att de blivit trakasserade av föräldrar och syskon. De verbala trakasserierna kan vara relativt lågmälda eller tydligt aggressiva. Det kan handla om att de intervjuade har fått höra att de är äckliga, onormala, att de är ett misstag eller att det vore bättre om de aldrig fötts.

Ibland kan trakasserierna innebära kommentarer som inte är riktade direkt till intervjupersonerna, men som ändå gör skada. Ett exempel kommer från Gabriel som är transsexuell. Hans mamma försöker acceptera sonens könsidentitet medan pappan ofta frågar honom varför han inte kan vara mer som sin syster och vad det är för fel på honom. Gabriel berättar om en kväll där han satt och tittade på tv med sin mamma. Programmet som visades var en dokumentär om en transsexuell kvinna.

Gabriel: *Pappa bara »vad är det här?» och mamma bara »nej men det är en dokumentär med en transsexuell«... »Varför kollar vi på det här?» sa han. »Jamen det är bra, man kan lära sig mycket.« Han blev jättearg, kollade med värsta hatblicken på min mamma, tog upp en tidning och höll den så här nära ansiktet för att inte se tv:n liksom. Och sen när han skulle gå ut och hämta någonting, då gick han med huvudet bortvänt från tv:n. Allt för att inte se. Sen så bara sa han »när ska ni sluta kolla på den här skiten?»*

Gabriel beskriver hur pappans kommentarer sker indirekt, men ändå med en tydlig måltavla. Han manifesterar sin avsmak genom sitt kroppsspråk och sina kommentarer. Trakasserierna gör att Gabriel känner sig nedtryckt och undviker att åka hem eftersom han är rädd för vad som kan hända om han är hemma.

I de verbala trakasserierna kan det också finnas latent eller direkta hot om ytterligare våld: misshandel, isolering eller till och med dödshot. Khaled berättar om sin biologiska pappas reaktion när han berättar att han är homosexuell.⁴³ Egentligen hade Khaled inte tänkt berätta något för sin pappa men när han en dag frågade om det var så att sonen var bög sa Khaled som det var: »Jag hade inte tänkt berätta men jag hade inte inte tänkt berätta. Det bara slank ur.« Pappan reagerade med att bli våldsamt arg:

Khaled: *Han sa att man kan bli stenad i Egypten, eller vad det var, jag minns inte om han hänvisade till Egypten eller något land överhuvudtaget... Jag var rätt så upprörd i den situationen och jag sa »då kan väl du krypa ner i ett utav de hålen, så slipper vi dig«. Han blev förbannad och bara »du svär inte åt mig.« »Jag svär åt dig hur mycket jag vill!« Det började bli en väldigt hetsig ordkastelse. Till slut orkade jag bara inte, det fanns ingen energi kvar. Så jag bara satt där i ett hörn.*

För Khaled blir pappans kommentar om att bögar kan bli stenade i Egypten även ett hot om fysiskt våld riktat mot honom, han blir rädd att pappan ska skada honom. Även Soraya berättar om verbala trakasserier från sin mamma. När hennes mamma fick reda på att hon var lesbisk skällde hon på henne i flera timmar i sträck.

Soraya: *Hon sa »ja men Soraya, kom hit. Sätt dig.« Jag tänkte okej, vad händer nu? Så säger hon: »Ja men jag vet inte var jag ska börja men jag kan börja med hur du ser ut. Du är så jävla ful. Ja, du är så jävla ful!« Och liksom bara började mala på liksom om minsta detalj som hon tycker är ful med mig. »Du är så misslyckad! Du fattar ingenting. Du är så jävla dum i huvet. Du var ett enda*

stort misstag. Jag skäms över att veta att det är jag som har fött dig.«Jag mädde skitdåligt.

Det verbala våldet är svårt att separera från fysiskt våld eftersom det ofta innebär ett hot om fysiskt våld. Det blir tydligt i fallet med Soraya. Hennes mammas verbala misshandel eskalerar och hon försöker ta Sorayas telefon ifrån henne. När Soraya gör motstånd misshandlar mamman henne även fysiskt vilket leder till att Soraya rymmer hemifrån.

OMVÄNDELSE

Ett återkommande tema i materialet är omvändelse. Med omvändelse menar vi att med olika medel försöka göra intervjupersonerna till heterosexuella cispersoner. Det har skett på olika sätt: vissa har fått träffa en religiös ledare som ska »tala den till rätta«, andra har blivit hotade med att träffa läkare eller psykologer i föräldrarnas ursprungsland. Viljan till omvändelse kan också komma inifrån en själv genom att man på olika sätt försöker undertrycka sin sexualitet eller könsidentitet, vilket vi tidigare diskuterat i kapitel 2, *Självbild*. Ett extremt uttryck för omvändelse är tvångsäktenskap för att »korrigera« en avvikande sexualitet. Hot och försök till tvångsäktenskap har diskuterats i det första kapitlet och vi går därför inte närmare in på det här. Dock finns hot om arrangerade äktenskap närvarande i flera av intervjupersonernas berättelser. Tvångsäktenskap kan även förstås som en form av sexuellt våld eftersom det innebär att man tvingar in någon i en sexuell relation som den inte själv har valt.

En av de som berättar om omvändelseförsök är Reza. Hans mamma ville ta honom till akutmottagningen så att han skulle bli botad av en läkare och han blev senare pressad av sin släkt att åka till en läkare utomlands.

Reza: *Min kusin hittade en klinik i Turkiet som kunde bota homosexualitet. Så blev de inställda på att jag skulle läggas in på kliniken och bli botad. De försökte övertala mig att jag skulle åka, att det var stora läkare, professorer och sånt som hade utbildat sig just om sånt här. /.../ »[Du] ska få medicinering, du ska träffa psykologer och massa annat.« Ja det låter ju redan då jättefarligt. Man vet ju aldrig vad man får för tunga mediciner. När det till och med är medicinering och psykisk press kan man ju börja tro på jultomten eller vad som helst. Så jag tänkte att jag kommer inte vara samma person när jag kommer tillbaka som när jag åkte. Jag kommer säkert vara helt hjärntvättad.*

Rezas syskon sa att om han åkte till kliniken lovade de att respektera honom oavsett om han blev botad eller ej. Det viktigaste, menade syskonen, var att han försökte. Men Reza var rädd för vad som skulle hända honom om han åkte, för samtidigt sa hans bror till honom att han borde akta sig för vad pappan skulle kunna göra ifall Reza kom tillbaka till Sverige utan att ha blivit »botad«.

För Reza stannade hoten vid att vara just hot, han flydde från familjen några dagar innan de hann sätta sina planer i verket. Men andra har tagits till det land där föräldrarna är uppvuxna för att omvändas. Nour berättar om hur hon med våld tvingades till Libanon när hennes föräldrar förstod att hon hade en flickvän.

Nour: *Hon [mamma] tog mig först till en psykolog och då frågade han mig först »varför tycker du om tjejer, kan du inte försöka vara med en kille igen? Det finns skitsnygga killar i Libanon«. Och jag bara »nej, jag vill inte, alltså det går inte«. Han kunde ju inte göra någonting, han sa »det går inte att bryta, du har bara din egen vilja så jag kan inte göra någonting«. Så sa de det till min mamma*

och så tog de mig till en imam som läste Koranen och så, och trodde att jag hade typ en demon som han skulle ta ut.

En berättelse som sticker ut ur materialet är den om Gabriel som är transsexuell och på sin mammas uppmaning fått träffa en ledare för en muslimsk grupp i Sverige. Syftet med mötet verkar ha varit att han skulle tala Gabriel till rätta, men istället valde han att försvara honom. Gabriels mamma var med under samtalet.

Gabriel: *Jag berättade allting för honom. Och han bara »ja men det här har jag inte hört om innan men du måste få gå din egen väg«. Så det var väldigt skönt. Jag bara »men shit« för jag förväntade mig »ja du har demoner i dig« typ.*

Gabriels mamma tog till sig det mannen sa. Efter samtalet beskriver Gabriel hur hans familj långsamt blivit mer accepterande kring hans könsidentitet. För Gabriel blev mötet positivt men det väcker ändå många frågor kring religiösa ledares auktoritet och föräldrarnas tilltro till dessa ledare. Vad hade hänt om ledaren haft en transofobisk inställning? Hade föräldrarna även då följt hans råd? Vad hade det fått för konsekvenser för Gabriel?

Berättelser om omvändelse finns även hos de vi intervjuat med frireligiös bakgrund. Lukas berättar om hur medlemmar i församlingen, efter det att han själv berättat att han var homosexuell, bad för honom och försökte omvända honom. Homosexualiteten betraktades som en demon eller en sjukdom som skulle drivas ut:

Lukas: *Han (pastorn) bad för mig jättelänge /.../ Då är det så här att de lägger händerna på en och ber högt och så där. De gillar att se*

det som att de här grejorna som är fel, att de är en personifierad demon, eller någonting i en alltså, för de ser det inte som en del av min identitet. Hela tiden tänkte jag ju så [själv]. Det var enda sättet att klara av det, för att man tänkte »nu jävlar, det här är inte någonting som jag är. Det här är bara skit liksom. Det här måste bort, jag kan vara hetero och jag kan sluta runka och jag kan inte kolla på porr och träffa en tjej och sen gifta mig...«

Även Michaels föräldrar försökte omvända honom genom att visa sidor på internet som påstodde sig kunna bota homosexualitet.

Michael: *De visade mig länkar på datorn till såna där exgay-sidor och homosexual.com, om du minns den. Det var nån sida på nätet i Sverige som försökte vara »opartisk« om homosexualitet. Det var den kristna högern i Sverige som stod bakom den sidan. Eller en person eller någonting som var förknippad med den kristna högern.*

En skillnad mellan de intervjupersoner med frireligiös bakgrund och de som kommer från familjer med hedersnormer är att omvändelsen för de förstnämnda verkar handla om att det är ungdomarna själva som ska räddas. Argumentet för omvändelse är att deras själar ska räddas, inte att familjen ska räddas från dåligt rykte.

Att försöka få någon att ändra på sin sexuella läggning eller könsidentitet måste förstås som en våldshandling och i förlängningen som en form av sexuellt våld. Omvändelse handlar om att frånta en person rätten till sin identitet men är också ett hot mot ens kroppsliga och sexuella integritet. I försöken till omvändelse finns också ofta ett hot om mer våld om omvändelsen inte »lyckas«.

AVSTÅNDSTAGANDE, FÖRNEKANDE OCH UTFRYSNING

Flera av de intervjuade berättar om familjens avståndstagande. Soraya berättar till exempel om hur hennes mamma säger att hon skäms över att hon fött henne. Avståndstagandet kan också handla om att föräldrarna säger åt sitt barn att byta namn eller bryter kontakten helt. Valmira berättar om hur hennes pappa en dag kom in i affären där hon jobbade. Under den här perioden bodde inte Valmira hemma utan sov tillfälligt på vandrarhem och ibland i en park.

Valmira: *En dag på jobbet gick pappa förbi och bara stod och kollade på mig. Sen kom han in och sa så här »jag vill att du ska byta efternamn«. Han gav mig ett papper, han bara »du är en hora som du förtjänar inte att ha mitt efternamn«. Så då sa jag »nej jag vill inte byta efternamn«. Då sa han »jag förstår inte hur du kan ha det här jobbet för tjejer som du borde jobba på bordell«.*

Även Rezas föräldrar har uppmanat honom att byta namn. Efter det att han flytt hemifrån har familjen försökt kontakta honom via mejl och sms:

Reza: *De ville att jag skulle byta förnamn och efternamn på internet och olika ställen också, för att de inte ville att andra personer skulle förknippas med mig. Så jag skrev till familjen, »det är väl lika bra att jag dör i så fall så slipper ni mig helt och hållet?« Och så det enda svar jag fick var »ja, du får tolka det hur du vill. Vi vill i alla fall att du byter namn så att ingen förknippar dig med oss«.*

Avståndstagandet, i de här exemplen i form av en uppmaning om namnbyte, syftar till att rentvå familjens namn och anseende från det intervjupersonen har gjort. Det här är en strategi av flera, och både Reza och Valmiras familjer utsätter även barnen för våld och dödshot för att kunna bibehålla sitt rykte

utåt. Att familjen förskjuter barnet eller tar avstånd behöver alltså inte förstås som att faran är över för den utsatta. Det kan ändå fortsatt finnas en hotbild.

De tre personerna med frireligiös bakgrund som vi har intervjuat berättar alla om utfrysning från familjen och församlingens sida. Till skillnad från de intervjuade personer som har växt upp i familjer med hedersnormer har det skett utan hot om fysiskt våld. Ändå har det skadat intervjuade personerna på djupet eftersom de förlorat sina familjer, sina vänner och sitt sociala sammanhang. Alexander växte upp i en familj som var Jehovas vittnen. Han beskriver sin uppväxt som kärleksfull men han berättar också om hur han tidigt insåg att han inte skulle kunna vara öppen med sin sexualitet och samtidigt ha kontakt med familjen. För Alexander betydde församlingen allt, de var inte bara hans familj utan även hela hans sociala sammanhang. Livet som vittne var aktivt med ständiga möten och aktiviteter i församlingen. Efter att Alexander förälskat sig i en kille kände han att han inte kunde vänta längre med att berätta för föräldrarna. Innan han berättade hoppades han att de skulle kunna fortsätta ha kontakt, men innerst inne förstod han att det inte skulle gå.

Alexander: *Det var en måndag jag gick ur församlingen, måndag eftermiddag. Så kom mina föräldrar hem till mig på morgonen efter och liksom bara »du vet vad som gäller«. Typ att vi inte kan ha kontakt och så. Så vi liksom bara konstaterade det lite tjusigt. /.../ Så det var ändå väldigt lugnt och lugna samtal. Inga skrik eller bråk. Inga upprörda känslor. Alltså man grät ju mycket men det var ju mer sorg över att man visste att de kommer inte ha kontakt med mig längre. Det var ju mer sorgen och tårarna men det var inget skrik eller hårda ord.*

Alexanders familj bröt kontakten helt och han har inte haft kontakt med dem sedan det skedde. Efter det att han kom ut som homosexuell och bestämde sig för att lämna församlingen kapades kontakten med hela hans tidigare sociala nätverk. Han beskriver hur han över en natt gick från att ha »typ hundra kontakter« på Facebook till två. »Folk bara slutade höra av sig, det bara dog.«

Det är viktigt att skilja mellan de fall där intervjupersonerna blivit utfrysta av familjen, som i Alexanders fall, och de fall där intervjupersonerna flytt för att komma undan hot och våld, som är fallet med flera av de intervjupersoner som har vuxit upp i familjer med hedersnormer. Det dessa situationer har gemensamt är att personen förlorar sitt sammanhang och kan behöva hjälp med att bygga upp ett nytt liv. Uppbrottet, oavsett om det sker under våldsamma eller relativt fredliga former, skapar djupa sår hos den som tvingas bryta kontakten med sin familj. En viktig skillnad är dock att i de fall där man tvingats fly på grund av hot eller fysiskt våld finns det ofta ett skyddsbehov, och man behöver hjälp med att komma undan en potentiellt farlig situation. Denna typ av situationer har vi inte sett hos intervjupersonerna med frireligiös bakgrund. Däremot är det svårt att säga vad som hänt om dessa personer istället stannat kvar hos sina familjer och inte självmant lämnat dem, möjligen hade då situationen blivit annorlunda.

HOT OM FYSISKT VÅLD

Hot är något som förekommer i många av intervjupersonernas berättelser. Något som påverkar hur allvarliga hoten upplevs är vad man blivit utsatt för tidigare i livet och vad man tror att ens föräldrar eller övriga familj är kapabla till. Khaled berättar till exempel att hans pappa, efter att han fick reda på att Khaled var bög, började hota honom via mejl och sms. Pappan har indirekt hotat Khaled till livet vid flera tillfällen, som när han i ett mejl skrev att »om vi hade varit i Egypten så hade det här varit löst på tio minuter«. Vid ett tillfälle när Khaled var och hälsade på sin pappa började de bråka och Khaled stängde in sig på sitt rum och skickade ett sms till sin mamma att han ville åka därifrån. Khaled beskriver hur han i efterhand insett hotens allvar till fullo.

Khaled: *Dels fanns det med att jag hade sett honom slå sin före detta fru och så. Sedan det när mamma ringde och sa »du ska vara därifrån om 30 minuter, jag ringer och kollar så att du är därifrån«. Då helt plötsligt föll bitarna på plats... Det här är inget ställe att vara kvar på, det finns inget att diskutera. Sedan har jag nog inte riktigt förstått exakt hur allvarligt det var förrän långt senare.*

Eduardo: *Hur menar du?*

Khaled: *När jag började tänka igenom mer hur våldsbenägen han egentligen var och när mamma berättade hur illa misshandlad hon blev utav honom. Eftersom hon aldrig hade sagt ett ord om det till mig, någonsin. Då började man förstå egentligen vad han är kapabel till. Det är inte en örfil det handlar om...*

Reza och Kristoffer berättar också om hur situationen med Rezas familj snabbt blev mycket hotfull. Efter att Reza flytt

försökte familjen manipulera honom att komma tillbaka genom att skicka sms där de skrev att mamman blivit sjuk eftersom Reza lämnat dem. Han planerade att åka tillbaka till lägenheten och hämta sina saker men att sedan gå därifrån. De hade gjort upp att Kristoffer skulle vänta på att han skulle höra av sig. Kristoffer berättar hur han kände sig orolig för vad som skulle hända.

Kristoffer: *Jag var inte rädd för min egen skull, det var mer det att jag anade att han inte skulle komma ut ifrån den där lägenheten igen. Att det inte bara skulle vara att gå dit och sen ta sig därifrån igen. Så jag gick runt på stan och väntade på ett sms eller att han skulle ringa. Men istället så fick jag ett helt annat sms.*

Reza: *Usch, jag får fortfarande ont i magen av det.*

Hedvig: *Vill du berätta om det?*

Reza: *Ja, när jag kom hem så såg jag nästan med en gång att mamma hade ett fejkat bandage. Det såg inte ut som ett sjukhusbandage, det var inte omlindat som en sjuksköterska skulle göra det. »Hur är det med dig?« »Ja jag har varit på sjukhus, och titta vad du ställer till med.« Plötsligt från ingenstans så började hela familjen samlas omkring mig och jag fick mig världens utskällning om att jag hade stuckit, hur kunde jag utsätta familjen för sånt där, och så. Det var världens liv, jag fick inte lämna lägenheten, de sa »han [Kristoffer] sitter väl säkert ute någonstans och väntar«, »Ta oss till honom« sa de.*

Frida: *Vad skulle de göra då?*

Reza: *Ja, säkert någon fysisk konfrontation. Det vet jag inte riktigt. Men jag sa att han hade åkt hem till sig. /.../ Så sa de att jag var förbjuden att åka och de låste dörren och tog telefonen ifrån mig. De tvingade mig att skicka ett sms till Kristoffer och säga att jag har ångrat mig och gör slut. Så de tvingade mig att skicka ett göra-slut-sms. /.../ Jag skrev att jag klarar inte av att se mamma så här ledsen och att jag ångrat mig och kan inte leva det liv som vi har tänkt oss så att det är nog bäst för alla parter om vi går skilda vägar. /.../ Sen tog de telefonen, jag fick inte veta vad han svarade tillbaka. Det var ju världens panik, en av de värsta dagarna i mitt liv faktiskt. Och så tvingade de in mig i duschen eftersom jag var smutsig eftersom jag hade varit hemma hos honom. Så jag fick duscha och sånt där. Jaa, usch vad hemskt...*

En tid senare skulle de lämna lägenheten för att hämta Rezas saker. Det var överenskommet att Kristoffer skulle ställa Rezas kläder på en parkeringsplats i närheten. Innan de åkte kom Rezas pappa in i hans rum och visade en kniv han hade i innerfickan. Pappan förklarade att om han skulle se Kristoffer på parkeringsplatsen, eller om de på något sätt försökte få kontakt med varandra, skulle han hugga ner dem båda två. Pappan förklarade att han inte brydde sig om konsekvenserna: »Jag skiter i om jag hamnar i fängelse för mord eller dråp på er båda för jag kommer ändå sitta inne max två tre år, sen kommer jag komma ut. Så det spelar ingen roll för min del.« På så sätt visade Rezas pappa att hotet var allvarligt menat och att han var beredd att omsätta det i praktiken. Hans hot visar också på hur våld sällan sker impulsivt utan är överlagt och planerat.⁴⁴

FYSISKT VÅLD

Fysiskt våld, allt ifrån enstaka örfilar till upprepad misshandel, är något som drabbat flera av de intervjuade under uppväxten. I några fall har det varit direkt kopplat till att familjen fått kännedom om deras hbt-identitet. Nour berättar hur hon blivit slagen hemma under uppväxten.

Nour: *Ja, alltså jag kan säga så att ja, jag har varit utsatt för våld innan. Inte jättegrovt, det är inte typ så att jag har förblött och så, men det har varit blåmärken på min kropp.*

Frida: *Har samma sak hänt dina syskon?*

Nour: *Nej, det är bara jag.*

Frida: *Hänger det ihop med att du träffar tjejer?*

Nour: *Ja.*

Hedvig: *Är det någon som har frågat... För du säger att du inte har berättat, i skolan?*

Nour: *Nej, alltså, jag har inte fått märken på mitt ansikte och det var inte så att jag gick med värsta minikjolen om jag hade fått märken på benen...*

Citatet visar något som återkommer i flera av intervjuerna. Våld är en del av vardagen och fysiskt våld som resulterar i blåmärken ses inte som »jättegrovt«. Denna normalisering av våld är vanlig bland intervjupersonerna (se vidare diskussion längre fram i kapitel 5, *Våldets logik*).

Även Chia beskriver sin uppväxt som kantad av våld. Han blev slagen både av sina bröder och sin pappa, och pappan misshandlade mamman. Vid ett tillfälle gick det så långt att pappan riktade en kniv mot Chias hals och hotade att döda honom:

Chia: *Gud, han slog mig så jävla mycket och sen så satte han kniven upp mot halsen och sa att jag kommer att döda dig. Och jag kommer ta dig till Irak och gifta bort dig. Och en massa såna här konstiga saker.*

Ett genomgående drag i berättelserna är att våldet ökar när familjen får kännedom om intervjupersonernas hbt-identitet. Nour berättar om vad som hände när familjen fick reda på att hon hade en flickvän. En kväll frågade hennes syster om hon fick låna hennes mobiltelefon för att hon inte hade några pengar på sin egen. Sen vägrade hon lämna tillbaka telefonen och kollade om det fanns några sms från Nours flickvän Tove. Nour berättar hur hon »som tur är« raderat alla meddelanden innan. Men Tove fortsatte ringa och sms:a och systemen såg det och visade det för mamman. Mamman sa att Nour inte fick lämna lägenheten.

Nour: *Så låste de både balkongdörren och ytterdörren så jag inte kunde gå ut. Hon la massa kedjor och grejer på fönstret så man inte kunde öppna det heller, helt sinnessjukt. Och sen så fick jag sova med henne i deras rum. Min pappa, min mamma och jag i mitten. Och så sov hon med en jävla kniv, hon bara »ifall polisen kommer hit och du säger att du vill gå här ifrån så ska jag döda både dig och mig, för du ska inte gå tillbaka till ditt gamla liv för det är inte bra för dig«. Alltså det var samma sak i typ tre nätter, vi sov på samma sätt.*

Efter några dagar stod Nour inte ut längre, hon sa att hon måste få komma ut ur lägenheten. Eftersom hon visste att hon inte skulle få gå ut så länge de var kvar i samma stad som Tove gick hon med på att åka till Libanon där familjen har sin släkt. Fast hon inte ville åka dit var alternativet, att fortsätta vara inlåst, värre. Nour berättar hur hennes mamma hotade henne på väg till flyget:

Nour: *Sen när vi skulle till Libanon hade hon en kniv i jackan hela vägen in till flygplatsen, sen så slängde hon den. Hon höll mig jättehårt och min bror också, då kan jag i alla fall »stab you« typ...*

En intressant detalj i Nours historia är att hon vid en senare kontakt med polisen berättar om incidenten med knivhotet. Polisen menar då att man inte kan se det som att Nour har blivit tvingad att åka eftersom hon ifall hon hade velat hade kunnat tillkalla säkerhetsvakter på flygplatsen. Att bli förd till flygplatsen med en kniv riktad mot sin kropp bedöms, enligt Nour berättelse, inte som tillräckligt hot för att det ska ses som att hon blev bortförd mot sin vilja.

KAPITEL 5: VÅLDETS LOGIK

Hittills har vi beskrivit de våldsamma konsekvenser som drabbar hbt-personer som lever i familjer med hedersnormer. I detta avsnitt kommer vi att diskutera den logik och de mekanismer som ligger bakom det våld intervjupersonerna utsatts för och hur familjerna legitimerar det. Vi kommer även att diskutera hur intervjupersonerna själva normaliserat våldet men också hur de gjort motstånd mot våld och förtryck.

LEGITIMERING AV VÅLD: VANÄRA OCH HEDER

David berättar om hur hans föräldrars inställning till homosexualitet är präglad av de lagar och regler som finns i Irak där de är uppväxta. Han beskriver att hans föräldrar aldrig varit hårda mot honom och att de är »jättebra« föräldrar när det gäller sådant som de förstår. Men när det gäller sådant som de inte förstår, som homosexualitet, är de med Davids egna ord »helt värdelösa«. Hans mamma har idag accepterat att David är homosexuell men han har inte berättat något för sin pappa. Han beskriver hur föräldrarnas konservativa inställning till homosexualitet hängt över honom som ett hot under uppväxten.

David: *[Homosexualitet] har inte ens funnits i deras omgivning eftersom de är uppväxta i Irak där det ännu i dagsläget är dödsstraff. Du kan bli stenad där nere för detta än idag. Jag har tänkt: »Kommer jag ut med att jag är homosexuell till dem så kommer de att stöta bort mig. Eller så kommer det hända någon olycka.« Och där snackar vi om heders...*

Sorayas mamma har misshandlat henne och tvingat henne att byta skola för att hon inte skulle kunna ha kontakt med sin flickvän. När Soraya får frågan varför hennes mamma har så svårt att acceptera hennes sexuella läggning säger hon att det handlar om mammans kultur, att hon är uppvuxen med att homosexualitet är fel. Samtidigt menar Soraya att hennes mamma egentligen inte har något problem med homosexuella och att hon har »jättemånga vänner som är homosexuella«. Problemet är att det är hennes dotter det handlar om.

Soraya: *Jag tror det handlar om att det är just jag. Det är liksom hennes dotter. Hon känner väl antagligen det här att: »Ja jag har misslyckats som mamma. /.../ De [släkt och vänner] kommer gå runt och tänka att gud vilken äcklig dotter jag har och så vidare.« Hon har till och med, en av hennes bästa vänner är flata. Hon känner hennes flickvän också. De har jobbat ihop. Och de är jättejättetajta. Men så fort det kommer till mig då är det så här... Men det är nog mest för att hon vill gärna visa att vi är den här underbara familjen, utåt.*

Orsaken till det våld Soraya utsätts för är inte att mamman har problem med hennes sexuella läggning utan snarare vad den gör för mammans rykte. Bakom föräldrarnas agerande finns paradoxalt nog ofta en önskan att framstå som en bra förälder. Ett gott föräldraskap innebär i detta sammanhang att ha barn som har lyckats i andras ögon, snarare än att ha en relation med sina barn som är präglad av förtroende.

I materialet framträder en bild av barn och ungdomar som har vuxit upp med föräldrar som inte har betraktat sig själva som fria att göra egna val och fullt ut vara ansvariga för sina handlingar och deras konsekvenser. Reza berättar om hur han ser likheter mellan sin egen historia och andra hbt-personer han kommit i kontakt med som varit utsatta för hedersrelaterat våld.

Reza: *Historierna bygger på samma grund kan man säga. Att det är hedersvåld, att det är familjerna som är offer. Familjerna ser sig själva som ett stort offer, det är inte vi homosexuella eller lesbiska eller bögar som är offren. Det är vi som orsakar allt verkar det som. Det är det som är det generella draget. Sen är den ena historien ju värre än den andra.*

Den offerposition som många av intervjupersonernas föräldrar intagit används för att rättfärdiga kränkningar av barnen. Våldet framställs som nödvändigt för att de vuxna inte ska få dåligt rykte, uteslutas ur församlingen eller betraktas som dåliga föräldrar.

LEGITIMERING AV VÅLD: RELIGIONENS BETYDELSE

Som nämnts tidigare lyfter intervjupersonerna ofta fram sina föräldrars religion som en förklaring till deras agerande. Ibland utförs våldet med direkt hänvisning till Koranen eller Bibeln, som i Khaleds berättelse om när hans biologiska pappa fick reda på att han var homosexuell.

Khaled: *Han hänvisade till Koranen väldigt mycket, och berättade att det kan man bli stenad för i Egypten. Han sa en massa olika saker och vi diskuterade och det började bli en rätt så häftig diskussion. /.../ När han började hänvisa till religionen så jag jag väl bara att... och det här var också första gången jag pratade i en sådan här*

situation, så det kom väldigt mycket på samma gång. Jag tror bara jag skrek rätt ut att jag ger blanka fan i någon bok som är skriven för 1500 år sedan.

Religionens betydelse för att legitimera våld är dubbeltydig. Khaled beskriver sin pappa som troende men inte någon som följer alla religiösa påbud. I hemlighet drack pappan alkohol och tittade på porrfilmer. För pappan var islam mer politik än religion menar Khaled.

Khaled: *[Religionen] var inte ett hopp om ett liv efter det här, utan det var ett levnadssätt. Så att på så vis kan man tycka att han förväxlade nog mycket med politik. Som att man har Bibeln som lagbok, eller Koranen som lagbok.*

Det finns också exempel i materialet på föräldrar som inte själva är religiösa men som använder sig av religionen för att legitimera homofobi. Zafina berättar att hennes mamma själv inte är troende men att hon tillhör en religiös släkt. Mamman använder sig av religiösa argument för att förklara varför homosexualitet är fel. Dessutom är hon rädd för vad andra skulle tycka om det kom ut att Zafina var homosexuell.

Zafina: *Hon tycker inte det är okej, för att vår släkt, hur ska de reagera? Och liksom, det är onormalt och såna saker.*

Eduardo: *Var är släkten?*

Zafina: *De är lite utspridda. Vissa bor i Turkiet, vissa bor i England, men var de än bor så är de väldigt religiösa och det är ju ett problem, för enligt islam så är det inte okej.*

Eduardo: *Är din mamma religiös?*

Zafina: *Min mamma är inte religiös men hon bryr sig väldigt mycket om vad folk säger.*

I Zafinas berättelse framstår det som att mamman skulle acceptera dotterns homosexualitet om hon bara kunde vara säker på att resten av släkten gjorde det. Det normbrott som en hbt-identitet innebär medför att familjen kan förlora anseendet i den övriga släktens ögon och det är ett pris som mamman inte kan betala.

I andra fall är religionen en mer direkt orsak till föräldrarnas våld eller avståndstagande. De intervjupersoner vi träffat med frireligiös bakgrund berättar om hur homosexualitet ses som en synd av församlingen och familjen. I dessa fall ligger inte fokus lika mycket på vad andra ska tycka, utan det handlar snarare om att homosexualiteten i sig ses som en synd. Alexander, vars familj är Jehovas vittnen och helt har brutit kontakten med honom, berättar om hur familjen och församlingen ser det som att Satan har lurat honom.

Alexander: *Jag kan bli frustrerad över det här med religion och Gud och att Gud är kärlek. Och att de kan gå runt och predika för folk om kärlek och så bara dissas de mig totalt. Eller jag kan bli arg över, för jag vet hur det är i församlingen, hur de går där och klappar min familj på axeln och bara »vad bra att ni kämpar vidare och att ni kommer på mötena trots att Satan har lurat Alexander«. Jag är liksom i den ondes våld och jag är lurad. Man vet exakt vad de säger och det gör mig också så arg, för jag bara: »Nej!« Jag är ingen ond människa. Jag tycker inte att jag är det. Jag är ingen massmördare. Jag är ingen pedofil men jag klassas ju liksom så. I korintierbrevet så står det typ så här att, det räknas upp människor som inte kommer leva vidare när Guds kungarike kommer. Och då jämfälls homosexualitet med, nu kommer jag inte exakt ihåg vad det står, men med alla möjliga konstiga brott och grejer.*

Något som är tydligt i Alexanders berättelse, liksom hos många av de vi intervjuat, är att familjen ser sig själva som offer när deras barn eller syskon är hbt-personer. Alexander uttrycker en frustration över hur hans föräldrar får stöd i församlingen medan han själv varit tvungen att bryta kontakten både med familjen och med de vänner som tillhör församlingen.

KOLLEKTIVT UTFÖRT VÅLD

Något som kännetecknar hedersrelaterat våld är att det är kollektivt utfört och/eller sanktionerat. Nour berättar om flera tillfällen då hon utsatts för våld av sin familj. En gång var när hon bodde hos Tove men skulle hem för att lämna tillbaka några skivor som var hennes systems. Nour hade planerat att lämna skivorna i en påse utanför huset. Samtidigt ville hon att föräldrarna skulle lämna tillbaka några saker som tillhörde henne: en mobil, lite pengar och kläder.

Nour: *Jag ville inte gå in till dem. Men min mamma sa att »det är lugnt, det är inga problem, kom«. Så kom hon ut till mig med min brorsas fru. Så kommer min syster ut och min brorsa också, de kommer ut på varsitt håll. De kom jättenära, och min äldsta bror kom med jättestora stenar i handen och bara »vad fan håller du på med?«. Jag fick panik och sprang därifrån, så försökte han fånga mig, men han kunde inte det för han var en bit bort. Men så slängde han en sten på mitt ben, han prickade mig så jag snubblade och då fångade han mig. Så kom min mamma och alla, min syster, min brors fru, och min bror och han äldsta brorsan kom också. De hade typ planerat det och bara »hon ska komma hit nu«. Så tog de tag i mig, typ fyra personer, och tog in mig i en bil. Jag fick sån panik att jag bara skrek. Det var ute på torget, alltså mitt i stan, så tog de in mig i en bil.*

Någon kvinna hade ringt polisen precis när de fått in mig i bilen. När den körde iväg så kom jättemånga polisbilar och

omringade oss så vi var tvungna att stanna, så var de tvungna att släppa ut mig. Jag gick ut och sprang in i en polisbil och började böla och bara »så här ligger det till«. Hon kvinnan som hade polisanmält dem hade berättat vad de hade gjort så polisen fattade att det var allvar och att det var jag som talade sanning och inte de. Och jag hade märken på min kropp från det de gjorde. Sen så frågade de [polisen] mig: »Vad vill du göra, vill du polisanmäla dem?« Jag sa: »Nej, det enda jag vill är att de ska låta mig vara, jag vill inte att de ska få fängelse eller att de ska betala skadestånd eller något, ingenting utan bara gå...«

Polisen gjorde en anmälan men den ledde aldrig till något åtal. Nours berättelse visar hur våldet inte bara utförs av en enskild familjemedlem utan hur både föräldrar, syskon och syskons respektive kan vara inblandade. Att våldet är kollektivt utfört får flera konsekvenser för den som är utsatt. Dels gör det att hotbilden blir mer allvarlig eftersom det finns flera potentiella gärningspersoner. Men det gör det också väldigt svårt för den som varit utsatt för våld eftersom man måste bryta med hela sin familj för att undkomma att bli utsatt. Det medför ofta att personer utsatta för hedersrelaterat våld blir socialt isolerade efter uppbrottet med familjen och söker sig tillbaka till dem, trots de risker det medför.

KÄNSLOMÄSSIGT BEROENDE

Ytterligare en aspekt av intervjupersonernas berättelser är att familjerna ofta växlar mellan att vara kärleksfulla och aggressiva. De kan vara våldsamma och anklagande en stund för att nästa stund uttrycka längtan och stark kärlek. Detta gör det svårare för intervjupersonerna att lämna sina familjer när de utsätts för våld. Nour berättar om hur hennes familj bjöd hem hennes flickvän Tove på middag trots att de tidigare hotat dem. Tove säger att hon blev förvånad men glad över att det plötsligt verkade som att Nour och hennes föräldrar var vänner igen.

Tove: *Jag tänkte att jaha, hon var ändå vän med sina föräldrar igen. De sa »kom hem, vi ska äta middag«. Jag var så glad att de var vänner. Så följde jag med hem till dem för första gången.*

Tove och Nour åkte hem till Nours familj där de bjöds på middag. Mamman gav Nour pengar och sa att hon skulle ta med Tove och gå ut och äta någon kväll. Efter det att Tove åkt hem till sig igen tog Nours mamma hennes telefon och lät henne inte lämna lägenheten på flera dagar. När vi frågar Nour om hon trodde på mammans plötsliga vänlighet svarar hon:

Nour: *Nej, jag trodde inte på det för de hade ju gjort samma sak tidigare. Så jag trodde inte på det så mycket, men ändå lite... Alltså jag hoppades ju.*

Nours berättelse visar hur familjen medvetet var vänliga och kärleksfulla för att få henne att återvända hem. Hon berättar också om hur hon trots allt hoppades på att familjen skulle ändra sig och hur detta hopp faktiskt gjorde att hon åkte hem till dem tillsammans med Tove. Nour *vill* tro på att familjen ska ändra sig, och det gör att manipulationen fungerar.

Tidigare erfarenheter visar att det är vanligt att personer som utsatts för hedersrelaterat våld återvänder till sina familjer eftersom ensamheten blir för svår att hantera. Det kan vara så att familjen lovar att förändra sig och att den som utsatts ska få större frihet. Ibland blir det också så att friheten utökas men i andra fall är det en strategi för att den som flytt ska komma tillbaka. Bland de vi har intervjuat är det dock få som har gått tillbaka till familjen sedan de väl lämnat den. Peter berättar om hur han periodvis saknat familjen men samtidigt insett att han inte kommer att kunna ha kontakt med dem.

Peter: *Ju mer månaderna och åren gick så kände man att det är ingen lösning, att gå tillbaka till familjen. De är så inne i den här kulturen så det går inte. Jag har ju ingenting att gå tillbaka till heller. Sen skulle de ju försöka påverka mig om jag skulle gå tillbaka... I början kanske de skulle vara jättesnälla men sen skulle de ju visa sina rätta jag. Nej, man får ju kanske aldrig träffa dem mer. För deras åsikter ändras inte.*

Till skillnad från Nour har Peter slutat att hoppas på att familjen ska ändra sig. Kanske hänger det samman med att han har brutit helt med familjen och har ett nytt namn och skyddade personuppgifter. Eftersom han under åren som gått byggt upp ett nytt liv och ett nytt sammanhang kan han förlika sig med tanken att leva utan sin ursprungsfamilj.

NORMALISERING AV VÅLD

I intervjupersonernas berättelser finns det flera exempel på hur våldet normaliserats av de som utsatts.⁴⁵ Nour berättar om hur hon dolt spåren av misshandeln i skolan genom att anpassa kläderna så att de ska dölja blåmärken. När hon pratar om den misshandel pappan utsatt henne för under uppväxten säger hon att det inte varit »jättegrov«: hon »har inte förblött eller så«. Även Valmira berättar om hur hon dolt spåren efter misshandel för att ingen utomstående skulle upptäcka den. Ett tillfälle var då hon sa till sin pappa att hon inte ville gifta sig med den man föräldrarna hade sett ut till henne: »En av gångerna när jag sa att jag inte ville så misshandlade pappa mig jättemycket så att jag kunde inte gå till skolan på tre veckor för att det syntes.« Genom att stanna hemma från skolan skyddade Valmira sin pappa från anklagelser.

Normaliseringsprocessen gör att den som är utsatt för våld anpassar sitt beteende till förövaren. Soraya berättar till exempel om hur hon passar upp på sin mamma för att hon inte ska slå henne: »Jag är liksom en hemmafru. Jag städar, jag diskar, jag tvättar, jag lagar mat. Jag är den som sköter allting hemma.« Hon kan själv se vad det är som pågår och att det är fel men hon följer mammans nycker för att det inte känns som att hon har något val så länge hon bor hemma.

Våldet normaliseras inte bara av den som utsätts utan också av övriga familjemedlemmar. Chia berättar om hur han, efter att ha lämnat sin familj, träffar sin mamma och uppmanar henne att lämna pappan som vid upprepade tillfällen misshandlat resten av familjen. Han har misshandlat Chia

45: Normaliseringsprocessen är ett begrepp som etablerats av sociologen Eva Lundgren för att beskriva hur kvinnor som utsätts för våld av en närstående man hanterar våldsutsattheten. Våldets normaliseringsprocess börjar med smärre inskränkningar som sedan övergår i alltmer kontroll, isolering och våld. I normaliseringsprocessen övertar kvinnan mannens förklaringar till kontrollen och våldet. Se t.ex. Lundgren, Eva (2004). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS). Liknande mönster kan ses när det gäller hedersrelaterat våld, se *Om våld i hedersnamn: om våld i hedersnamn och om skyldigheten att se och hjälpa utsatta*. 2. omarb uppl. (2008). Linköping: Länsstyrelsen Östergötland

svårt och hotat honom med en kniv. Chia har även fått reda på att pappan har utsatt mamman för sexuella övergrepp.

Chia: *Min mamma sa: »Du vet lika bra som jag att jag kan inte skilja mig från min man för då har jag varken min släkt eller någon annan kvar. Så jag kan inte ge upp allt det bara för att du och pappa inte kommer överens. Och vad gör det om du får en smäll eller två? Det går ju över. Vad gör det?» «Det gör fan ont.» «Ja men vet du hur ont jag har haft? Jag menar, sen jag var sexton år har jag varit gift med din pappa. Vi har rest från Irak till Iran med häst och vagn för fan, och du sitter här och gnäller för att du har fått en örfil. Vad håller du på med?»*

Mamman gör sitt eget lidande till en orsak för Chia att inte ställa krav på föräldrarna. I citatet blir det tydligt hur våld är normalt, något man måste stå ut med. Här framkommer även den dubbelmoral och den rädsla för att förstöra familjens rykte som är närvarande i flera av intervjupersonernas berättelser: gör vad du vill, men berätta det inte för någon. Så länge ingen vet så finns det inte.

Normaliseringen av våld kan också förstärkas om man i kontakt med myndigheter inte blir tagen på allvar. Ett exempel kommer från Zafina. Hon kontaktade socialtjänsten för att hennes mamma trakasserat henne genom att kalla henne missfoster och onormal, och hotat med att skicka henne till släktingar utomlands. Men socialtjänsten sa att de inte kunde hjälpa henne eftersom hon inte utsatts för fysiskt våld. Efter besöket på socialtjänsten säger Zafina att hon kände sig dum: »Jag kände att det här kanske inte är så farligt som jag hade trott eftersom de gör ju ingenting, de säger att det här är ganska okej, ganska normalt så... ja, okej då.«

MOTSTÅND OCH HANDLINGSUTRYMME

Trots att intervjupersonerna ofta lever under stark kontroll finns det i flera fall utrymme för vissa förhandlingar med familjerna, och i vissa fall är familjerna också benägna att förändra sig. Flera av de intervjuade beskriver hur de diskuterar och säger emot sina föräldrar. I vilken mån detta är möjligt hänger förstås ihop med graden av våldsutsatthet. Zafina beskriver hur hon brukar argumentera emot sin mammas trakasserier.

Zafina: *Jag har försökt prata med henne jättemycket och sagt till henne att: »Det här är diskriminering det är väldigt kränkande det du säger.«*

Trots att mamman regelbundet hotar Zafina med att skicka henne till den konservativa släkten i Turkiet eller Storbritannien står Zafina på sig och argumenterar emot. Hon är fast besluten om att inte låta sin släkt hindra henne från att leva sitt liv: »Jag tänker inte leva olycklig bara för att nån annan tycker att: 'Nej, din livsstil är inte okej'.«

Det förekommer också att någon familjemedlem tar intervjupersonen i försvar inför resten av familjen. Flera av de intervjuade berättar att de har kommit ut för sin mamma men att pappan inte fått reda på något. Ibland är anledningen att det skulle skada familjen om det kom ut men ibland framstår det också som att det finns en uppriktig lojalitet mellan en av föräldrarna och barnet. Gabriel berättar att hans mamma undvek att berätta för pappan att han var ihop med en tjej när Gabriel levde som tjej och identifierade sig som lesbisk.

Gabriel: *Jo, mamma har sagt att han [Gabriels pappa] har frågat typ: »Jaha men vad har de för relation egentligen?« Hon bara »lägg dig inte i det« typ.*

Hedvig: *Det låter som att din mamma var på sätt och vis ganska lojal med dig?*

Gabriel: *Min mamma är så här att... Det viktigaste är hur vi mår. Hon tar saker väldigt hårt, men hon kämpar verkligen med att möta oss halvvägs oavsett vad vi går igenom så, om jag skulle gå och säga att »mamma, jag vill bli kristen«, vilket skulle vara det värsta någonsin så skulle hon väl kanske typ bara... gråta i typ ett år och sen bara »okej då, okej då«, acceptera det liksom.*

Gabriel beskriver hur hans eget handlingsutrymme ökar genom att han har en lierad i familjen i form av sin mamma. Ett annat exempel är Soraya som berättar om att hennes mamma när hon kom ut som lesbisk hotade henne med att hennes mormor skulle hata henne och vända henne ryggen. I själva verket berättar Soraya att mormodern accepterat hennes sexualitet fullt ut och till och med firat jul tillsammans med hennes flickvän.

Soraya: *[Mormor] blev bortgift när hon var femton. /.../ Hon sa »jag tycker du ska leva livet och njuta av det så länge du kan«. För hon hade ju liksom inte den möjligheten. Hon hade ingen ungdom.*

SAMMANFATTNING

VÅLD

Intervjupersonerna har på olika sätt utsatts för våld av sina familjer. Det är vanligt med psykiskt våld som kontroll, verbal misshandel, avståndstagande och utfrysning. Flera av intervjupersonerna berättar om hur de blivit kallade sjuka, onormala och äckliga, att deras föräldrar sagt att det vore bättre om de aldrig fötts och om hur föräldrarna uppmanat dem att byta namn för att inte förknippas med familjen. Det förekommer också att föräldrarna försökt omvända intervjupersonerna till heterosexualitet genom att ta dem (eller hota med att ta dem) till läkare, psykologer eller religiösa ledare. I intervjupersonernas berättelser finns också flera exempel på fysisk misshandel. Det är även vanligt med hot om fysiskt våld och i vissa fall även dödshot.

Våldet är ofta kollektivt utfört eller kollektivt sanktionerat. Det kan innebära att det utförs av flera personer eller att det är en ensam förövare men att övriga familjemedlemmar understödjer det som händer. Våldet legitimeras med hänvisning till familjens rykte och heder och många gånger används religiösa argument för att rättfärdiga våldet. Religionens betydelse är dock tvetydig: ibland sker förtrycket utifrån en religiös övertygelse om att en hbt-identitet är synd, andra gånger framstår det snarare som att förövarna legitimerar våldet med religiösa argument utan att själv nödvändigtvis vara troende.

Vårt material visar också hur våldet normaliseras, både av intervjupersonerna själva, av övriga familjemedlemmar och

i vissa fall även av yrkesverksamma. Flera av intervjupersonerna har vuxit upp i familjer där våld är en del av vardagen och där det är viktigt att skydda familjens heder. Det gör att steget till att benämna det som händer som just våld och prata om det med någon utomstående är långt. Tyvärr visar även vårt material att de intervjuade inte får det stöd de behöver i de fall då de faktiskt sökt hjälp, vilket vi kommer att diskutera närmare i kapitel 6 och 7.

Peter & Sebastian

FÖRSTA GÅNGEN PETER OCH SEBASTIAN TRÄFFADES var på Gustaf Adolfs torg i Malmö. Sebastian hade svarat på en annons som Peter lagt upp på nätet och sedan dess hade de chattat med varandra. De inledde en lågintensiv kärleksrelation. Peter berättade tidigt för Sebastian att de var tvungna att hålla låg profil och hålla sina möten hemliga för hans familj. Under ett par års tid träffades de sedan i smyg någon gång var fjärde eller sjätte månad. Mest var det Sebastian som kom till Malmö och hälsade på.

PETER BODDE HEMMA HOS SINA FÖRÄLDRAR med två syskon. Han jobbade mycket, hade tre olika arbeten som han växlade mellan. En av orsakerna till att han jobbade så mycket var att han ville komma bort från familjen och det som han beskriver som föräldrarnas övervakning. De frågade hela tiden var han var på väg och när han skulle komma hem. Ibland dök de upp oanmälda på hans jobb för att försäkra sig om att han verkligen var där.

NÄR PETER OCH SEBASTIAN TRÄFFADES var det inte bara föräldrarna Peter var orolig för utan även släkt och vänner från Kosovo som bodde i samma stad. Känslan av att vara bevakad visade sig vara befogad. När Peter en dag åkte buss hem från jobbet tillsammans med en kollega frågade hans mamma ut honom när han kom hem. En bekant till henne hade ringt och berättat att hon sett Peter med hans flickvän på bussen.

EN SOMMAR SKULLE FAMILJEN SOM VANLIGT åka till Kosovo för att hälsa på släkten. För att slippa följa med sa Peter att han inte fått ledigt från jobbet. Istället åkte han till Stockholm med en kompis. En kväll gick de ut på en gayklubb. När hans föräldrar kom hem var de allvarliga och arga. De bad honom sätta sig ner vid köksbordet och hans mamma berättade att en bekant ringt när de var i Kosovo och berättat att han sett Peter utanför klubben. Peter förnekade det först och sa att han måste tagit fel på person, men när föräldrarna fortsatte fråga ut honom erkände han och sa att han varit där av nyfikenhet. Peters pappa berättade att personen som sett Peter utanför klubben lovat att inte berätta för någon annan. Sedan sa pappan att om han får höra att Peter varit på ett sånt ställe igen så ska han döda honom: »Du finns inte för oss längre om du går till sådana ställen.«

NU HÅRDNADE FÖRÄLDRARNAS KONTROLL. De tog ifrån honom simkortet till mobilen och hotade att skada honom. Samtidigt hade Peter bestämt att han skulle åka och hälsa på Sebastian i Jönköping. För att föräldrarna skulle låta honom åka hemifrån hittade han på att han skulle iväg på en konferens med jobbet. Han gjorde till och med en inbjudan som han visade för sin mamma. Han lovade också att ringa från hotellet när han kom fram. Men Peter glömde sin mobiltelefon på bussen och var tvungen att ringa hemifrån Sebastian. I stressen missade han att slå hemligt nummer. Föräld-

rarna blev misstänksamma och ringde tillbaka till Sebastian för att kontrollera att Peter var på det hotell han sagt att han skulle vara på. De förstod att Peter hade ljugit och eftersom de hade Sebastians nummer kunde de lätt ta reda på hans adress.

PETER FICK PANIK, FÖRÄLDRARNA HADE FÖRSTÅTT att han hade ljugit och de visste dessutom var han befann sig. Han och Sebastian bestämde sig för att sova hos Sebastians föräldrar där de kunde vara säkra. På morgonen därefter kontaktade de socialtjänsten som sa att de skulle försöka hjälpa dem. Sedan gick Sebastian till busstationen för att hämta Peters mobiltelefon. När han kom till stationen såg han att det stod en busschaufför där och pratade med en man. Sebastian gick fram till honom och frågade om han hade en borttappad mobil och konduktören tog fram telefonen. Då sa den andra mannen »det där är min sons mobil!«. Sebastian högg tag i telefonen och sprang iväg. Plötsligt stod Peters mamma i vägen och skrek »vad har du gjort med min son?«. Sebastian sprang och föräldrarna sprang efter honom. Han kastade sig in i en kiosk, ramlade ihop på golvet, grät och skrek »de dödar mig!«. Från kiosken ringde han polisen som inte kunde ingripa eftersom föräldrarna ännu inte gjort något olagligt. Däremot fick han tag på en handläggare från socialkontoret som kom och hämtade honom och körde honom till hans föräldrar där Peter befann sig. I efterhand har de fått reda på att Peters föräldrar väntade utanför Sebastians lägenhet.

NU FÖLJDE EN LÅNG TID DÅ SEBASTIAN OCH PETER inte hade någonstans att bo. De kände sig inte säkra hemma hos Sebastians familj och åkte till en närliggande stad där de fick bo över helgen hos en kompis till Sebastian. Socialtjänsten kunde inte hjälpa dem med något skyddat boende utan placerade dem på ett hem för missbrukare. Sebastian ringde socialsekreteraren varje dag för

att försöka få hjälp. De ville inte vara kvar i Sebastians hemstad på grund av rädsla för Peters föräldrar. Socialtjänsten sa att de fick försöka leta efter en bostad på vanligt vis, via kommunala bostadsförmedlingar. När Sebastian frågade om han kunde få låna en dator på socialtjänstkontoret för att göra detta fick han till svar att han kunde gå till biblioteket som alla andra. Sebastian svarade att han knappt vågade gå utanför dörren och än mindre röra sig runt på stan. Socialsekreteraren menade att han kunde ta bussen till grannstaden och använda en dator på biblioteket där.

DEN PRESSADE SITUATIONEN gjorde att Peter mådde allt sämre. Till slut bröt han ihop och blev inlagd på en psykiatrisk avdelning. På sjukhuset kröp Peter ihop i ett hörn i rummet och ville inte att någon skulle ta i honom, han var skräckslagen för att bli skickad tillbaka till sin familj. Självtänks Peter inte något av den här tiden. Läkaren meddelade att de måste skicka tillbaka Peter till Malmö där han var skriven. Sebastian frågade vilken avdelning i Malmö Peter skulle hamna på, och det visade sig att det var en avdelning där Peters släkting arbetade. Sebastian förklarade att det var omöjligt, men läkarna stod på sig. Efter långa diskussioner bestämde överläkaren att Peter trots allt inte skulle skickas till Malmö eftersom det skulle innebära ett stort hot mot honom och Peter blev utskriven från sjukhuset.

EFTER YTTERLIGARE EN TID AV TILLFÄLLIGA BOENDEN lyckades Peter och Sebastian köpa en lägenhet i en mindre stad i södra Sverige där de bor i dag. De har båda skyddade personuppgifter. Efter att Peter var tvungen att säga upp sig från jobbet i Malmö har de haft svårt att klara sig ekonomiskt eftersom det har varit svårt att få jobb i den nya staden och han varken har fått försörjningsstöd eller a-kassa.

HJÄLP & STÖD

När familjen sviker är det viktigt att det finns ett skyddsnet redo att ta emot de ungdomar som inte längre kan vara kvar i sina familjer, eller på annat sätt behöver hjälp att hantera sin situation. Tyvärr visar våra intervjuer att detta nät allt som oftast brister. De flesta intervjupersoner har någon gång sökt hjälp från vuxenvärlden men inte fått det stöd de skulle behöva. I kapitel 6, *Hjälp och stöd under uppväxten*, redogör vi för vilket stöd de intervjuade fått under uppväxten när de har blivit kontrollerad hemma, slagna av en förälder eller blivit utsatta i skolan. I kapitel 7, *Hjälp och stöd i akutsituationen*, beskriver vi vilket stöd de har fått i en akut situation då de intervjuade har tvingats fly från sina familjer.

Mötet med myndigheter och andra aktörer beskrivs i detta tema ur de intervjuades perspektiv. I vissa fall har vuxenvärlden handlat emot de lagar och riktlinjer som finns för personal i skola och socialtjänst. I andra fall har de inte gjort något fel i formell mening men insatsen har ändå inte varit tillräcklig utifrån den intervjuades behov av skydd, hjälp och stöd.

KAPITEL 6: HJÄLP OCH STÖD UNDER UPPVÄXTEN

Anledningarna till att intervjupersonerna har sökt hjälp från skolan, vården eller socialtjänsten under uppväxten varierar. För en majoritet har det handlat om kontroll, hot eller fysisk misshandel från familjen medan det för andra har handlat om utsatthet för hatbrott och trakasserier i skolan, kopplat till deras icke-heterosexualitet. Även i dessa fall har familjesituationen varit av stor betydelse eftersom de inte har haft någon möjlighet att få stöd från sin familj.

Intervjupersonerna har i stor utsträckning själva sökt upp skolkuratorer, lärare och socialarbetare när de har haft problem. I materialet finns det enskilda exempel på att lärare eller någon annan vuxen i intervjupersonernas närhet lagt märke till att de inte verkat må bra och försökt göra något åt situationen men dessa historier hör till undantaget. Anmärkningsvärt är också att andra vuxna i de intervjuades närhet såsom släktingar eller vänner inte har reagerat på den många gånger våldsamma situationen. Några av de intervjuade har fått bra stöd och hjälp med att hantera sin situation men majoriteten av kontakterna med yrkesverksamma har inte resulterat i att situationen har förbättrats. I flera fall har kontakten till och med förvärrat situationen eller inneburit ytterligare kränkningar av den utsatta. I det här kapitlet presenterar vi först intervjupersonernas berättelser om deras försök att få hjälp och stöd för situationen i familjen och sedan om vuxenvärldens agerande vid utsatthet i skolan. Slutligen presenterar vi de få positiva exempel som finns.

VUXENVÄRLDENS PASSIVITET

Det som hänt när de intervjuade blivit utsatta för våld i familjen är att vuxenvärlden inte har reagerat alls. Ett exempel berättar Soraya om. Efter att hennes mamma fått reda på att hon är lesbisk började hon trakassera och kontrollera henne, säga att hon var smutsig och äcklig, att hon inte var hennes dotter längre. Efter att ha tvingat Soraya att göra slut med sin flickvän höll hon henne instängd i en månad, utan tillgång till telefon och dator. Eftersom Soraya och hennes flickvän gick på samma skola och kunde träffas där tog mamman med Soraya dit och fick henne att säga att hon ville sluta skolan. När vi frågar Soraya om det inte var någon på skolan som reagerade på att hon först inte var där och sedan plötsligt skulle sluta säger hon:

Soraya: *Nej, hon gick dit med mig och tvingade mig att liksom säga att »ja men jag vill inte gå här längre«. Och skrev ut mig. Alla var ju liksom lite så här att »hmm, men vi vet ju att Soraya verkligen älskar att gå i skolan och trivs här«. Men eftersom att jag inte var arton så hade ju jag inte så mycket att säga då om mamma ville skriva ut mig. Folk sa »ja, det känns jättetråkigt men ok«.*

Hedvig: *Men de kollade inte att... nej det här var på gymnasiet eller? Så de kollade inte om du började i nån annan skola eller?*

Soraya: *Nej. Utan det var bara som att de skrev ut mig.*

Efter en tid fick Soraya börja i en ny skola, men när mamman insåg att Soraya hade tillgång till telefoner och internet även i den nya skolan bestämde hon att Soraya ska sluta skolan helt. Ingen ansvarig på skolan reagerade på att Soraya, till synes helt utan anledning, valde att sluta. Skolans passivitet möjliggjorde att mammans kontroll, isolering, misshandel och trakasserier kunde fortgå obehindrat.

I exemplet ovan försökte inte Soraya söka hjälp men det var en allvarlig situation där skolan borde ha undersökt närmare vad som pågick. Senare, när hon till sist flydde från sin mamma och sökte hjälp hos socialtjänsten, sa de att de inte kunde göra något åt situationen, att hon trots allt skulle bo kvar hos mamman. En annan av de intervjuade som varit med om samma passivitet från socialtjänsten är Zafina. Hon berättar om hur hennes mamma, efter att Zafina hade kommit ut som lesbisk, hotade med att skicka henne till Irak eller till Storbritannien där deras släktingar bodde. Släktingarna var väldigt religiösa och Zafina upplevde att hotet med flytten också innebar ett hot om att släktingarna skulle försöka omvända henne och kontrollera henne. Zafinas mamma beslagtogs hennes mobiltelefon, trakasserade och hotade henne. Vi frågar om Zafina har sökt hjälp för sin situation.

Zafina: *Ja det har jag, jag har varit... jag har pratat med soc men de har sagt att »nej, men det här är ingenting, för du har inte blivit fysiskt misshandlad« /.../ Jag gick till deras mottagning och pratade med någon och sa hur det var för mig och att hon kontrollerar mig och hon hotar mig och allt det där. Och hon på soc sa att »nej men... vi kan inte göra någonting« och »hör av dig om hon slår dig«, typ. Det sa hon till mig.*

Zafina berättar vidare att hon kände sig dum efter att hon sökt hjälp, att situationen hemma kanske inte var så farlig som hon först trott eftersom socialtjänsten inte reagerade på hennes berättelse med några åtgärder. Genom att inte se allvaret i Zafinas situation och meddela att det inte fanns något de kunde göra så blev Zafina osäker på sin egen version av vad som hade hänt och tänkte att det var »ganska normalt« att bli behandlad så av sin förälder. Passiviteten hos socialtjänsten när de hade överseende med våld i familjen ledde till att Zafina normaliserade en tillvaro med hot, kontroll och trakasserier. Det ledde också till att mammans förtryck kunde fortsätta, något som innebar en stor stress för Zafina. Hon berättar att hon har försökt ta sitt liv på grund av oron inför mammans hot om att flytta till släkten i Storbritannien.

Ett annat exempel på socialtjänstens passivitet berättar Khaled om. Han har varit utsatt för upprepade hot och trakasserier från sin biologiska pappa och flytt från honom när hoten intensifierats. Efter några år ville Khaled bli adopterad av sin styvpappa som hans mamma levte med sen Khaled var tre år, och som han betraktade som sin riktiga pappa. Handläggaren på socialtjänsten avslog hans ansökan, trots att Khaled hade sin pappas hot dokumenterade i mejl och utan att ens ha pratat med hans pappa. Khaled tycker att det är anmärkningsvärt »hur hon kan anse att han är en så pass bra förälder utan att ens ha samtalat med honom«. Han tror att hans ansökan fick avslag dels för att barn sällan adopteras inom Sverige, men också för att hans pappa kommer från ett annat land. Han menar att socialtjänsten har varit rädda för att ta i fallet för att hans pappa är invandrare, och att socialsekreteraren hade bestämt sig redan från början om vad hon tyckte.

Cecilia: *Men när du säger att hon tyckte att det var jobbigt när det var en invandrare. Varför skulle hon tycka att just det var jobbigt?*

Khaled: *Jamen, det blir ju liksom... »Oj, nu pratar vi med invandrare, nu måste vi vara korrekta, nu måste vi passa oss så vi inte gör någonting galet, nu måste vi tänka ett steg till så vi inte säger någonting dumt.« Fokuset hamnar på någonting annat.*

Cecilia: *Än på dig?*

Khaled: *Ja, för det var lite så det kändes. För mig så var det ju som ett jäkla slag i magen. Det handlade inte om mig, så. För om det hade handlat om mig så hade hon godkänt det här. Och all information som hon fick, allt som pappa har berättat, vilka frågor hon ställde... Hon var mer ute efter att fälla än att få igenom det här.*

Khaled upplevde det som att socialsekreteraren tog sitt beslut utifrån hans pappas ursprung snarare än utifrån hur situationen för honom faktiskt såg ut. Han kopplar ihop myndigheternas passivitet, att de inte ens intervjuade pappan trots att han tillstyrks som vårdnadshavare, med rädsla för att ta obekväma beslut som kan spä på rasism. Detta går att sätta i relation till det vi tar upp i inledningskapitlet kring hur ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld riskerar att inte få sina rättigheter tillgodosedda för att föräldrarnas beteende ses som begripligt och legitimt utifrån deras ursprung eller religion.

MYNDIGHETERS KONTAKT MED FÖRÄLDRARNA

En vanlig rädsla hos personer utsatta för hedersrelaterat våld är att föräldrarna ska få veta att de sökt hjälp och att problemen ska förvärras när våldssituationen blir känd utanför familjen eftersom offentliggörandet riskerar familjens anseende.⁴⁶ Tyvärr är denna rädsla inte alltid obefogad. Trots att sekretesslagen säger att vårdnadshavare inte ska kontaktas om det innebär att barnet kan riskera att fara illa är det vanligt att det ändå görs.

Ett exempel på detta kommer från Peter. Under hans uppväxt förekom det mycket våld i familjen, både i form av kontroll, hot, psykiskt och fysiskt våld. Han och hans syster var hårt hållna av familjen som hela tiden misstänkte att Peter var bög på grund av hans feminina sätt. Vid ett tillfälle berättade Peter om våldet hemma för en kurator på skolan.

Peter: *Jag kommer ihåg att jag berättade för en kurator i skolan när jag gick i fyran. Jag gick först till en kosovoalbansk förening och då berättade jag att min pappa slog min mamma ibland och så, och alla tyckte ju synd om mig men de kunde ju ingenting göra liksom, det var ju accepterat i den kulturen. Sen gick jag till en kurator i skolan. Men hon samlade bara ihop mina föräldrar och de skulle sitta ner och prata men min mamma och pappa tyckte då att »ja men han har ju sån fantasi, han hittar på massa grejer«. De försökte dölja det och sen blev det inte mycket med det. När jag kom hem så var ju mina föräldrar vansinniga mot mig och de skrek och gapade. Mamma grät och var helt hysterisk. Varför jag gjorde så här och vad hon hade gjort för att förtjäna ett sånt straff och att hon skulle ge igen och så. Sen har jag inte vågat prata med någon igen.*

Det Peter berättade för kuratorn är att hans pappa misshandlade hans mamma. Peter berättar för oss att även han själv blivit misshandlad under hela sin uppväxt. Barn i familjer där det förekommer våld mot en förälder är att betrakta som brottsoffer men trots att skolan har anmälningsplikt så upprättas det ingen anmälan till socialtjänsten eller till polisen. Dessutom resulterar samtalet för Peters del i ytterligare utsatthet. De åtgärder som vidtas utgår inte från Peters perspektiv och hans berättelse.

Flera av de vi intervjuat har varit med om att deras föräldrar blivit inkopplade trots att de uttryckligen sagt att de inte vill

det, och trots att de upplever att de blivit försäkrade om att ingen kommer kontakta deras föräldrar. När det förekommer våld i hemmet är det viktigt att göra väl avvägda insatser som utgår från den utsatta personens perspektiv, i synnerhet när insatserna kan leda till att situationen förvärras. Detta just eftersom att ett ingripande från myndigheter ofta uppfattas som ett offentliggörande av vad som pågår i hemmet. I de intervjuer vi gjort framstår samhällets insatser som präglade av passivitet och okunskap och intervjupersonerna har inte fått hjälp. Insatser som faktiskt görs men som inte tar hänsyn till den drabbades situation eller perspektiv riskerar att ställa till med mer problem än vad de hjälper, vilket vi ser exempel på i Peters berättelse.

MINSKAT FÖRTROENDE FÖR VUXENVÄRLDEN

En konsekvens av vuxenvärldens passivitet är att de intervjuade får minskat förtroende för hjälpinstanser vilket påverkar deras benägenhet att söka hjälp. Zana, vars skolkurator kontaktade hans föräldrar mot hans vilja, berättar att han varken skulle vända sig till henne eller någon annan vuxen igen.

Hedvig: *Du sa att du kände ångest om du tänker på att du skulle träffa nån kille och bli kär, att det skulle vara jobbigt för att du inte kan få ihop det med din familj. Har du pratat med nån annan om det? Jag tänker någon skolkurator eller ungdomsmottagning eller något sånt?*

Zana: *Nej. Jag har inget förtroende för skolkuratorer eller socialtjänsten eller psykologer. De har svikit mig ett par gånger så jag litar inte på dem. Så jag tror nog inte, jag känner inte att jag skulle kunna gå dit och prata om såna här saker.*

Flera av de som har negativa erfarenheter av att vända sig till professionella för att få hjälp med sin situation har i fortsättningen helt undvikit satt söka hjälp. Elias har liksom Zana erfarenhet av en kurator som brutit ett förtroende. När vi frågar honom om det fanns någon annan vuxen på skolan som han kunde vända sig till säger han:

Elias: *Vi hade en skolsköterska som jag tror är gay, jag tror han är det. Han var väldigt snäll. Jag kände ju inte honom på det sättet, men jag kan tänka mig att han kan vara ett bra stöd för såna som behöver.*

Frida: *Men du snackade inte med honom?*

Elias: *Nej, jag vågade inte. Eftersom kuratorn bröt det här förtroendet direkt, så kände jag... Eftersom vår syo, och kurator och skolsköterska satt på samma ställe så tänkte jag att de hade en pakt och då vågade jag inte gå till nån utav dem, utan att de sa det till allihopa. Så därför höll jag käften och bet ihop, för då går det över tänkte jag.*

Att hbt-ungdomar har lågt förtroende för hjälpinstanser är inget nytt.⁴⁷ Eftersom hbt-ungdomar generellt är en mer utsatt grupp än unga heterosexuella cispersoner – ohälsan är större och de är i större utsträckning utsatta för våld och trakasserier – riskerar följderna av skolans och socialtjänstens oförmåga att bli allvarliga. För de ungdomar vi har intervjuat blir vuxenvärldens svek extra allvarligt eftersom de inte har något stöd hemifrån eller från andra vuxna i sin närhet.

47: Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2010). »Är du kille eller tjej?»: en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor. Stockholm: RFSL Ungdom

TRAKASSERIER, HATBROTT OCH MOBBNING I SKOLAN

De vi intervjuat har inte bara varit utsatta för trakasserier och våld i familjen utan även i skolan, liksom andra hbt-personer. Detta är inte något som är unikt för hbt-personer utsatta för hedersrelaterat våld men däremot riskerar det att drabba dem ännu hårdare eftersom de inte får något stöd hemifrån. Dessvärre uppvisar de yrkesverksamma på plats en enorm passivitet vad gäller våld i skolan.

David är en av de som blivit utsatta för hatbrott och trakasserier i skolan. Han visste tidigt att han var homosexuell. För honom var det ett stort problem eftersom hans familj, som han beskriver som väldigt traditionella assyrier, aldrig skulle acceptera honom. Det tog honom lång tid att själv acceptera sin sexuella läggning och under tiden mådde han dåligt, missbrukade alkohol och hamnade ofta i bråk. När han väl började acceptera den han var beskriver han det som att han kunde vara mer sig själv utåt och blev mer självsäker. Då började han istället få problem i skolan. David blev mobbad, det skrevs skällsord på hans skåp, andra elever skrek på honom på rasterna. Han beskriver det som att trakasserierna pågick, både fysiskt och psykiskt, »från att jag satte min fot i skolan till att jag lämnade«. En elev var särskilt ute efter David.

David: *Han skulle slå ihjäl mig för att jag var bög. Så en lunch var jag på väg ner för en trappa och jag ser självklart inte vem som går bakom mig. Men jag hör att det är någonting obehagligt och jag hinner inte vända mig om riktigt. Och han, eftersom jag är halvvägs nere i en trappa då är han i början av trappan. Och han hoppar med foten rakt in i ryggen på mig. Så jag flyger ju. Du kan ju tänka dig, alltså vilken fart han kom i. Och alltså jag slog ju i huvudet i ett betonggolv.*

Frida: *Var det inne på skolan?*

David: *Det var inne på skolan som detta hände. Och det här var ju någonting som ingen ville se. Det har aldrig hänt. För att där skvallrar man inte på varandra och speciellt inte på honom. För att då fick du stryk.*

Frida: *Men vad hände efter det här? Var det någon lärare som reagerade eller?*

David: *Nej. Ingen.*

Under sin tid på skolan fick David bra kontakt med en lärare som han upplevde hade hjälpt honom mycket. Han hade tidigare kommit till henne för att prata om situationen i skolan och hon hade stöttat honom. När den här misshandeln skedde gjorde varken hon eller de andra lärarna någonting. David beskriver det som att lärarna kände att de inte kunde gå vidare med fallet eftersom de inte hade några bevis utan bara hade Davids sida av historien. Han upplevde det som att lärarna själva var rädda för de elever som mobbade honom. Lärarna kontaktade inte heller rektorn eller skolkuratoren.

Frida: *Det var inte någon av de här lärarna som tänkte så här att »vi kan inte bevisa någonting men vi lämnar det till polisen«? Det fanns aldrig någon som pratade om det?*

David: *Aldrig. Aldrig. Det enda min lärare gjorde var att hon stöttade mig i hur jag mådde.*

Senare på kvällen fick David kramper i ryggen och åkte in akut till sjukhuset. Där berättade läkaren att om sparken hade träffat 1,5 centimeter längre upp hade David blivit förlamad. Trots att det handlade om en allvarlig misshandel, ett brott som faller under allmänt åtal och som skolans personal är tvungen att anmäla, så pratade varken läkaren eller lärarna om att gå vidare med det som hade hänt.

En annan av de intervjuade som blev utsatt för hatbrott i skolan är Elias. När han beskriver hur situationen i hans gymnasieskola såg ut så liknar berättelsen Davids. Elias blev trakasserad av några andra elever och lärarna såg mellan fingrarna med det som hände. När en kompis till honom som gick på samma skola och som var homosexuell blev trakasserad och misshandlad sa lärarna att kompisens fick skylla sig själv eftersom han hade »skyltat« med sin sexuella läggning.

På skolan fanns ett antimobbningsteam som bestod av elever som valts av sina klasskamrater. De som blev utvalda var de coolaste i skolan, som också var de som stod för mobbningen. Men det som Elias tyckte var värst under den här tiden var när han sökte hjälp hos skolkuratoren för att två av hans klasskompisar hade trakasserat honom under en längre tid. Skolkuratoren kallade då in Elias tillsammans med de två andra killarna för ett samtal.

Elias: *Hon tog in de här killarna och mig i ett rum, sätter oss vid ett bord. Och säger så här: »Elias, är det sant att de här killarna kallar dig för bög?» «Jamen det är sant«, säger jag, och då får jag sitta där med två mobbare. Och då frågar hon dem: »Är det sant?» Och då säger de såklart »nej det är inte sant«. Och då tar hon dem på deras ord och så säger hon såhär till mig: »Är du säker på att de sa så...? Det kanske bara var ett skämt.« Då kände jag att där drog jag gränsen, jag behöver inte komma till henne mer, det finns ingenting att hämta här.*

I fallet med misshandeln av David blev konsekvensen av lärarnas passivitet och handlingsoförmåga att gärningspersonen aldrig ens konfronterades med vad han hade gjort och att trakasserierna fortsatte oförändrat. Bevisbördan hamnade på David och eftersom det inte fanns några vittnen som kunde bekräfta hans berättelse så gjorde inte lärarna någonting. När kuratorn på Elias skola kallade in gärningspersonerna och ställde Elias berättelse om trakasserier mot deras gick hon istället in och stödde aktivt deras version och därmed deras oskuld. Även om Elias protesterade mot det kuratorn gjorde så fick hennes handlande allvarliga följder eftersom Elias inte sökte hjälp någon mer gång efter det inträffade.

Davids och Elias berättelser om trakasserier, hot och våld och om de ansvarigas passivitet är typer av utsatthet som hbt-ungdomar generellt vittnar om. Det som drabbade Elias och David särskilt är att de inte hade någon möjlighet att vända sig till sin familj för att få stöd. De dolde båda att de var homo- respektive bisexuella och levde dubbelliv inför familjen, eftersom de var rädda för att familjens homofobi skulle få allvarliga konsekvenser för dem om de berättade. De bar både tankarna kring sin identitet, kring utsattheten i skolan och familjens förtryck helt själva.

POSITIVA EXEMPEL

Det finns naturligtvis även positiva exempel på hur de vi intervjuat har fått hjälp av vuxna i sin omgivning, även om de exemplen är få. Men vad är det då som möjliggör att man faktiskt kan få hjälp av personal på skolan eller på socialtjänsten? För att kunna svara på frågan vill vi ge några exempel på personer som upplever att de har fått hjälp med sin situation. Det första kommer från Soraya. På hennes nya skola fanns det en kurator som hon tyckte förstod hur det var att leva i en familj präglad av hedersnormer.

Soraya: *Ett tag fick jag ju gå till skolkuratoren. Han är sjukt bra. Han är inte den här typiska kuratorn som bara säger »ja men du kan vända dig hit och hit«, för det är oftast det en kurator gör. Lyssnar lite »ja men vänd dig dit«. Jag tror till och med att han har jobbat på RFSL nån gång. Han var inte heller en sån här som bara lyssnade och lyssnade, utan han berättade till och med egna erfarenheter. Så det var liksom, han berättade ganska mycket personliga grejer också. Så då kände jag »men gud, jag ser inte honom som en kurator, jag ser honom typ som en polare«. Och det kändes jätteskönt för det gjorde det mycket lättare att prata med honom. Sen har jag... jag pratade med skolsystemen också. Hon har ju varit med genom hela den här skiten. Och ledningen i skolan, väldigt många. I den skolan jag gick i då.*

Hedvig: *Hur tycker du att du har blivit bemött?*

Soraya: *Från skolan har jag fått jättejättebra respons. De har verkligen funnits där, de har lyssnat, de har hjälpt mig. De har försökt liksom. Om de inte kan svara på någonting så liksom skickar de vidare mig till någon som verkligen, verkligen förstår och kan det här. Det är inte den här »ja men typ testa RFSL«. Utan »ja men den här personen vet jag kan de här frågorna«.*

Sorayas berättelse visar på vikten av att personal i skolan har goda kunskaper om hedersrelaterat våld och hbt-frågor, och att de vet var det finns resurser att tillgå. Citatet visar även på vikten av bekräftelse i en situation där man kan känna sig väldigt ensam. Kuratorn förstod vad Soraya gick igenom vilket hon uppskattade. Liksom flera andra vi intervjuat framhåller hon att kuratorn kunde dela med sig av sina egna erfarenheter som något positivt. Vi förstår dessa utsagor som att det är viktigt med någon som förstår situationen och tar den på allvar

snarare än att det är viktigt att man får prata med någon som har varit med om exakt samma sak själv.

Chia berättar också om en positiv erfarenhet med en lärare som betytt mycket för honom under uppväxten. Han lyfter fram hur hon alltid stod på hans sida och betonade att det var hans föräldrar som gjorde fel och inte Chia.

Chia: *Jag hade ju tur för jag hade ju en lärare, hon visste hur det var. Hon sa det till mig också: »Det är ingenting du behöver skämmas för. Det är fel på dem, inte fel på dig.« Och så bjöd hon in mig och liksom, hon fick mig väl mer eller mindre att känna mig som en normal, svensk... som kunde leva på ett sätt som vanliga människor lever liksom. Förstår du? Så den stunden som jag var med henne så fick jag känna... du vet hon brydde sig om mig. Hon gick in och pratade med mig och min syster och lovade att hon aldrig skulle berätta nånting och så sa hon till mig att jag kunde få skriva dagbok om vad som hade hänt. Så pratade hon med mig om vad som hade hänt och så sa hon till mig hela tiden... Om jag sa typ så här »ja men jag fattar inte, han slog mig på grund av det och det« så kunde hon säga så här: »Men du måste förstå det att han slog ju inte dig för att du har gjort nåt fel, utan det var för att han [hade fel]... Du ska inte leva med dem för du är så mycket bättre. Årligt talat, du kommer hamna i så mycket bättre händer. Du kan få ett bättre liv om du vill ha det. Det finns ett annat liv för dig.«*

Citatet från Chia visar vilken stor betydelse en enskild vuxens engagemang kan ha. Det som var särskilt viktigt för Chia är lärarens fullkomliga lojalitet med honom. Hon betonade om och om igen att det inte var Chia det var fel på utan att det var hans pappa som hade fel och hon fick Chia att på så sätt kunna börja tro på sig själv. Läraren fick honom att betrakta sig själv som en person som har rätt till ett liv med samma rättigheter som alla andra i samhället.

KAPITEL 7:

HJÄLP OCH STÖD I AKUTSITUATIONEN

Hittills har vi diskuterat intervjupersonernas erfarenheter av stöd under uppväxten, oftast i icke-akuta situationer. Men för flera av intervjupersonerna har situationen hemma blivit så pass akut att de har blivit tvungna att fly från sina familjer. Det har skett i samband med allvarliga händelser såsom självmordsförsök, dödshot, omvändelseförsök, grov misshandel, psykiskt våld eller hot om tvångsgifte. De som har flytt akut har alla förr eller senare kommit i kontakt med socialtjänsten och polisen. Vissa har också varit i kontakt med ideella organisationer såsom kvinnojourer, RFSL:s brottsofferjour eller andra stödverksamheter för personer utsatta för hedersrelaterat våld. I flera berättelser har de intervjuade varit bra på att be om hjälp och tydliga med sina behov gentemot aktörer de har varit i kontakt med. Trots att de själva varit så drivna har samhället inte kunnat ge dem hjälp och stöd när de befunnit sig i väldigt utsatta situationer.

I detta kapitel redogörs för stödbehov i akutsituationer, vilken hjälp man fått och vilka brister som finns hos de myndigheter som ska hjälpa den utsatta.

BRISTANDE STÖD FRÅN SOCIALTJÄNSTEN

Ett genomgående problem som de intervjuade har stött på är att socialtjänsten ofta har dålig kunskap om hedersrelaterat våld och hbt-frågor och därmed inte har kunnat erbjuda de utsatta ungdomarna adekvat skydd. Valmira berättar hur det gick till när hon rymde hemifrån första gången. Det skedde efter att hon hade blivit hotad, misshandlad och fått höra att hon skulle bli bortgift med en man från föräldrarnas hemland. Hon fick kontakt med socialtjänsten men kände att socialsekreterarna inte hade så mycket kunskap kring hennes situation som de pratade om som »Fadime-syndromet«. Hon blev placerad på ett behandlingshem för missbrukare och senare ett skyddat boende för tjejer.

När Valmira rymde hemifrån en andra gång hände det som intervjupersonerna så ofta berättar om: socialtjänsten underskattar allvaret i deras berättelser, av okunskap eller på grund av bristande resurser. Nu fick hon inte samma hjälp från socialtjänsten. De skulle utreda om hon kunde bli placerad i ett familjehem, men allt tog tid. Hon blev erbjuden en plats på ett vandrarhem så länge men sov istället ute och på kontoret på sitt jobb. En dag kom pappan förbi hennes jobb. Han sa åt henne att byta efternamn eftersom hon var en hora som inte förtjänade att ha hans namn och hotade henne till livet.

Valmira: *Jag ville bara komma bort därifrån för där var jag rädd så fort jag var ute. För pappa hade kommit in på mitt jobb och sagt »du kommer aldrig fylla år igen«. Så jag var ju jätterädd.*

Valmira ringde upp sin socialsekreterare: »Då säger han, ja men det här tar tid Valmira, det tar tid«. Valmira berättar hur hon ännu en gång sa till socialtjänsten att hon ville komma till ett familjehem men de sa att de inte kunde hjälpa henne. Det slutade med att Valmira flydde till Stockholm där hon sov på gatan eller hade sex med någon för att få en sovplats inomhus.

Socialtjänstens oförmåga fick i Valmiras fall konsekvensen att hon inte fick skydd från sin familj trots långvarig misshandel, mordhot och hot om tvångsgifte. Konsekvenserna av att inte ha någonstans att bo blev allvarliga för Valmira som hamnade i drogmissbruk och prostitution.

Valmira har varit bra på att be om hjälp. Hon har varit i kontakt med socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri, polisen och ideella organisationer. Trots detta har ansvariga myndigheter inte kunnat garantera hennes säkerhet. När hon pratar om den hjälp hon har fått från samhället har hon många synpunkter. Hon har till och med berättat för sin gamla socialsekreterare hur hon upplevde hans insats.

Valmira: *Jag konfronterade honom efteråt om det här att hur kan han säga till en sjuutton, artonårig tjej att hon ska bo på vandrarhem när han vet hur det ligger till? Då bad han om ursäkt och sa att han hade inte så mycket erfarenheter då.*

Även Soraya berättar om hur socialtjänsten misslyckats med sitt uppdrag. När hon precis hade flytt hemifrån ringde skolan socialtjänsten och fick till ett akut möte. För dem beskrev Soraya sin situation och mammans fysiska och psykiska misshandel.

Soraya: *Jag sa: »Jag är livrädd för att följa med dem hem. Jag är liivrädd.« Jag satt där med panik och liksom, tårarna typ sprutade. »Nä men jag klarar inte av det, jag vågar inte. Jag är livrädd. Jag har panik*

här! Jag vill inte hem.« De bara: »Men lägg av. Det är din mamma vi pratar om. Tror du verkligen att hon skulle göra nåt?» Jag sa: »Ja. Jag är helt säker på att hon skulle kunna göra nåt.« »Men lägg av, säg inte så. Det är din mamma vi pratar om.« »Men jag känner henne, hon skulle väldigt väldigt lätt kunna göra någonting.« »Men sluta nu, men skärp dig. Så går du hem så ses vi om två dagar.« Jag bara »ja, kul«. Och sen vart det typ ett helvete i de två dagarna. Sen sågs vi igen och då sa de bara »ni kan få gå på familjerådgivning«.

Socialtjänsten tyckte att Sorayas rädsla var omotiverad och såg inte allvaret i situationen. Istället för att erbjuda skydd för Soraya så föreslog de att hon skulle gå på familjerådgivning med sin mamma som kontrollerat, isolerat, slagit och trakasserat henne. Soraya hade kontakt med socialtjänsten under ett års tid tills de lade ner hennes utredning. De hade kommit fram till att hon kunde bo kvar hos sin mamma.

Hedvig: *Vad hade du velat ha av socialtjänsten?*

Soraya: *Åtminstone ett annat boende. Det är liksom, många kör ju på den här »ja men jag vill bo själv«. Jag var mer: »Jag bor var som helst bara jag inte behöver bo med dem. Det enda jag kräver, det är liksom min egna tid, mitt utrymme och liksom respekt för den jag är. Det är allt jag behöver. Det får inte jag hemma.« »Nä, nä, men hm, din mamma säger ju att hon vill att du bor med henne.« »Men hon betar sig som en idiot mot mig.« »Ja men hon säger att det är okej.« »Men ni lyssnar inte. Det funkade inte. Hon gör illa mig, både fysiskt och psykiskt konstant.« »Mm, ja men du är ju inte myndig.« »Nä men låt mig ta skiten då! Det blir jättebra.« Så jag sa ju: »Ja men jag vill, fosterfamilj, studentlägenhet, whatever. Det spelar ingen roll. Jag vill bara därifrån så jag kan vara mig själv och ta det lugnt.« Men det fick jag ju så klart inte. De sa »ja, nä men du har ett hem där«. Jag bara »mm, fint hem«. Typ.*

I Sorayas fall blev konsekvensen av socialtjänstens oförmåga att se allvaret i situationen att hon tvingades bo kvar med sin mamma. Istället för att mamman blev betraktad som den förövare hon var erbjöds de familjerådgivning, som om ömse-sidiga bråk vore problemet. Genom att inte ta Sorayas historia på allvar normaliserade socialsekreterarna våldet. Det är också tydligt att ett barnperspektiv saknades då de utgick ifrån mammans åsikter ifrån mammans åsikter om var Soraya skulle bo snarare än Sorayas egna.

Peter och Sebastian, som har flytt undan Peters familj, är två andra som berättar om hur deras socialsekreterare inte hade någon kunskap om hedersrelaterat våld. I deras fall resulterade det i att de själva fick ta ansvar för att lösa situationen.

Peter: *Det kändes som att de [socialtjänsten] aldrig hade varit med om det här, så de fick ta det här som en erfarenhet för att kunna hjälpa andra längre fram. Sebastian, du letade ju upp på datorn några föreningar som har hand om sånt där. Och när jag ringde på morgonen så frågade ju till och med han på kommunen: »Har ni hittat några nummer jag kan ringa?» Så jag fick ju leta och så här då.*

Även om yrkesverksamma inom skolan eller socialtjänsten inte har kunskap om hur man bäst agerar i en situation där någon har blivit utsatt för hedersrelaterat våld ska det inte ligga på den utsattas ansvar att fylla i de kunskapsluckorna vilket tyvärr har varit fallet i flera av intervjupersonernas berättelser.

SKYDDAT BOENDE FÖR KILLAR SAKNAS

Återkommande i de intervjuades berättelser är att samhället i stor utsträckning saknar stödsatser för killar över 18 år som är utsatta för våld. För tjejer finns ofta kvinnojourer med skyddade boenden. Ett exempel är Peter och Sebastian. Efter många turer där de bollades mellan Peters hemkommun, Sebastians hemkommun och den kommun där de vistats några nätter hos vänner skulle de till slut få hjälp från Sebastians hemkommun. Den plats de erbjöds var på ett boende för missbrukare. Peter beskriver hur de fick ett rum med endast en säng i. Kommunen menade att Peter och Sebastian själva var ansvariga för att hitta någonstans att bo, men själva var de ständigt rädda att Peters föräldrar skulle hitta dem, och de upplevde att de hade ett stort skyddsbehov.

Sebastian: *Han på socialen sa: »Ni måste försöka hitta någonstans som ni kan bo, ni kan ju inte bo här. Ni måste försöka hitta en lägenhet någonstans i Sverige.« /.../ »Jaha, men jag vågar knappt gå utanför dörren för jag är jätterädd att möta dem här« sa jag. »Jag behöver en dator då. Kan jag få komma ner till kommunen och låna en?« »Nej ni får ju gå ner till biblioteket och leta ett boende.« »Men jag vågar inte gå här i stan och leta. Jag vill knappt vara i stan.« »Ja men då får ni väl ta bussen in till [närmaste större ort] och sätta er på biblioteket där om det känns bättre.« Det fick jag till svar.*

När Peter och Sebastian var förföljda av Peters familj fick de inte skydd eller stöd av socialtjänsten. De förväntades kunna ordna boende på egen hand och fick ingen möjlighet att göra det på en säker plats där de inte riskerade att bli sedda av föräldrarna. Samma sak gäller de andra killar som sökt hjälp efter att ha flytt akut. Chia hänvisades även han till ett boende för missbrukare. När Reza och Kristoffer sökte stöd från social-

tjänsten efter att ha blivit mordhotade och utsatta för våld från Rezas familj hänvisades de till Stadsmissionens härbärge för hemlösa.

Kristoffer: *Det finns ju boende för utsatta kvinnor och sånt där. Så det känner man väl lite att det hade borde kunnat finnas för oss också. För det var ju det som var problemet för oss att vi inte hade någonstans att bo. Ekonomiskt så klarade vi oss egentligen. Det var ju mest boendet som var problemet.*

Reza: *Och sen att vi inte fick hjälp, det kändes ju väldigt frustrerande faktiskt för att jag var ju ganska övertygad att om man går till vilket socialkontor som helst och ber om hjälp så får man det. Jag hade lite de tankarna. Att det var bara att förklara hur man hade det så skulle de förstå, så skulle man kanske ändå få hjälp på något sätt. Men nonchalansen som vi mötte från de socialkontor som vi kom till, det kändes ju väldigt hårt. Även om man var vuxen och kunde klara sig själv om dagarna så är man ju ändå en människa och behöver hjälp och stöd. Och det stödet tycker inte jag att vi fick.*

Reza sätter fingret på ett stort problem, nämligen den brist på resurser som finns för män över 18 år som utsätts för hedersrelaterat våld. När vi frågar varför de tror att de inte fått någon hjälp från socialtjänsten trots de mycket allvarliga brott de varit utsatta för svarar Reza såhär:

Reza: *Sen var det ju mycket att vi var två stycken. Och vi var ju vuxna. [...] Det var väl många som såg att vi var två friska killar som kunde ta vara på oss själva. Så, de flesta sa i stort sett, »det är ju sommar, ni kan väl köpa något tält och bo på något campingställe«.*

Hedvig: *Vilka sa det? Socialen eller?*

Reza: *Jaa, jag tror nog de flesta sa det faktiskt, mer eller mindre. De hade väl inget annat att säga. Men vad gör man när vintern kommer då? Ska man skaffa husvagn?*

Reza pratar om att han tror att socialtjänsten uppfattar honom och Kristoffer som två vuxna »friska killar« och därför har svårt att se deras skyddsbehov. För tjejer som inte får hjälp av socialtjänsten finns många ideella organisationer och jourer som täcker upp. Det finns inte på samma sätt för killar. Flera av intervjupersonernas berättelser handlar om killar som har fått klara sig helt själva, alternativt där socialtjänsten har försvårat deras situation genom att vilja skicka dem till sin hemkommun. I materialet ser vi också att par generellt har svårare att få hjälp när de flyr tillsammans. Dels för att få boenden är anpassade för par, men också för att socialtjänsten verkar ha svårt att se att det finns en hotbild även mot partnern till den som flytt från sin familj.

En anledning till varför Reza och Kristoffer inte fick hjälp är för att de flydde från sin hemkommun och hamnade på ett ställe där de inte var skrivna, ett problem de inte är ensamma om. Det för oss vidare till ytterligare en svårighet i den akuta situationen, nämligen frågan om vilken kommun som har ansvar för att hjälpa – hemkommunen eller den kommun man för tillfället vistas i.

ENDAST HJÄLP I HEMKOMMUNEN

Ett återkommande problem för de intervjupersoner som flytt undan sin familj är det faktum att socialtjänsten på orten de flyr till menar att det är hemkommunen som är ansvarig för att hjälpa dem. Intervjupersonerna har fått höra att det säkraste sättet att få hjälp från myndigheter är att först åka tillbaka till sin hemkommun, något som kan innebära en stor säkerhetsrisk.

Att åka till hemkommunen var något socialtjänsten uppmantrade Nour och Tove till. När Nour blivit tvingad till Libanon av sin mamma hjälpte Tove henne att fly tillbaka till Sverige. De hamnade sedan i Göteborg där de sov några nätter hos en kompis till Tove. Från socialjouren fick de höra att de inte kunde få hjälp med boende eller försörjningsstöd. Det enda de kunde göra på socialtjänsten var att betala en tågbiljett tillbaka till Nours hemstad där hennes familj bodde. De hade misshandlat henne, kidnappat henne, planerat att gifta bort henne i hemlandet och försökt omvända henne genom möten med en psykolog och en imam. Det framstår inte som en rimlig åtgärd att skicka tillbaka Nour och Tove till den stad där familjen och en rad bekanta till dem bor.

Efter flera olika turer och temporära boenden hos privatpersoner fick de hjälp med bostad via en ideell organisation. Då reste deras socialsekreterare från Västerås till Göteborg för att diskutera situationen. På mötet bestämdes det att kommunen kunde tänka sig att finansiera ett boende för tjejerna. Då hade det gått mer än två månader sedan de kom till Sverige från Libanon. Utan hjälpen från den ideella organisationen hade mötet med socialtjänsten från hemkommunen förmodligen aldrig ägt rum och inte heller resulterat i försörjningsstöd och skyddat boende.

En liknande historia råkade Reza och Kristoffer ut för. Efter att båda hade flytt från Rezas familj hamnade de i Stockholm. De fick inte heller någon hjälp från socialtjänsten. Reza berättar:

Reza: *Vi förklarade som det var, allt som hände och hur utsatta vi var. Att vi inte hade någonstans att ta vägen. Men hon kunde inte erbjuda oss någonting. Hon ansåg att de som var skyldiga att hjälpa oss var våra hemkommuner. Hon hade inte befogenheter eller rättigheter att hjälpa oss. Då förstod man det ju inte, då kändes det mer som ett svek, fast nu kanske man är lite mer förstående och förstår att hon bara följde lagen.*

Det enda socialtjänsten kunde erbjuda Reza och Kristoffer var att de kunde komma dit och låna telefonen om de behövde. Efter det mötet skrev sig Reza och Kristoffer i Stockholm för att kunna få hjälp. Men då kunde de ändå inte få försörjningsstöd eftersom det ansågs att de endast bodde tillfälligt i kommunen. Istället blev de hänvisade till Stadsmissionen och andra härbärgen för hemlösa som inte heller kunde hjälpa dem. Till slut blev RFSL:s Brottsofferjour deras räddning och med deras hjälp inkvarterades de tillfälligt hos en privatperson.

Efter en tid blev den tillfälliga lösningen ohållbar. Reza och Kristoffer började söka lägenhet för »har vi lägenhet så kan vi ju söka jobb« som Reza säger. Till slut fick de tag på en lägenhet i Karlstad. Där skaffade de jobb och kunde börja bygga upp ett nytt liv. Reza är kritisk mot att det är hemkommunen som ska ge hjälp:

Reza: *Man ska inte vara bunden till sin kommun. För det är inte alltid så att kommunen är den bästa parten att hjälpa en. Tycker jag i alla fall. Jag skulle få hjälp av min hemkommun och vara i samma*

stad som familjen, det är ju samma sak som om, vad ska man säga? Man är på plats mitt i infernot kan man säga. Man känner sig inte trygg. Även om familjen visar sig jättegod och vacker inför socialtjänsten, ja vi hade fel och ja vi vet att den svenska mentaleten inte fungerar med vår kultur och allt sånt där. Det kan ju vara bara en fasad. Så det att man ska få hjälp av sin egen kommun tycker jag nog är lite fel. Det som att be om hjälp av fienden skulle jag nästan säga...

HOMOFABI HOS YRKESVERKSAMMA

Att tvingas lämna sin familj är en svår situation där det är viktigt att få hjälp och ett bra bemötande från socialtjänsten. Tyvärr vittnar de intervjuade om homofobi, transfobi och heteronormativitet även hos de som ska hjälpa dem.

Chia berättar att han sedan tidiga tonåren haft kontakt med socialtjänsten. Pappan misshandlade honom under hela uppväxten men våldet och förtrycket eskalerade sedan det började gå rykten om att han var böj. Chia har varit placerad i familjehem och på olika ungdomshem. Under en period bodde han hos en familj där mamman hade invändningar mot att han såg för feminin ut och han hade fel fritidsintressen.

Chia: *Hon tyckte jag hade så fula och feminina kläder. Då hade hon bara gått och tagit mig till typ Stadium och köpt en massa konstiga kläder som var skitfula och tvingade mig att ha dem. Och så hade jag sagt att jag ville dansa och ta danslektioner. Ja, det fick jag inte göra för att det var inte bra för då kunde jag ju... hon sa så här: »Vi får inte stötta dig i det här beteendet som du har, för arbetsmarknaden tillåter inte feminina män. En man ska vara man.« Så sa hon till mig.*

Chia kontaktade sin socialsekreterare och sa att han inte trivdes i familjen och att han ville flytta till en annan familj. Själv menar Chia att han blev placerad i familjehemmet eftersom mamman var från Iran och socialsekreteraren antog att de skulle förstå varandra på grund av att Chias föräldrar kommer från kurdiska Irak. Men Chia vantrivdes och ville därifrån. Han sa till socialsekreteraren:

Chia: *»Om jag måste bo kvar, måste jag göra en kriminell handling för att få slippa att bo här? Jag vill inte bo hos dem. Kan inte ni förstå det? Jag har bott här i över ett år nu. Jag tänker inte bo här. Ni får flytta mig. /.../ Jag vill inte ha några äckliga kulturmänniskor som kommer in med deras jävla åsikter och religionsskit.«*

Att Chia pratar om de i familjehemmet som »äckliga kulturmänniskor« kan förstås som en frustration över att ständigt bli sedd som en representant för sin kultur snarare än som en individ. För Chia blev det ett sorts moment 22 eftersom det var våld, orsakat av kulturella normer, som var anledningen till att han lämnade sin familj från början. Att sedan placeras hos en kvinna som han uppfattade hade samma värderingar som den familj han just lämnat gjorde Chia mycket upprörd. Han rymde hemifrån en månad och blev sedan placerad på ett ungdomshem, en låst institution där han skulle utredas.

Chia är under hela intervjun frustrerad över hur socialtjänsten, som han upplever det, ständigt letade efter fel på honom när det var hans familj som var problemet. Han menar att ingen vågade se vad det verkliga problemet var, nämligen hans familj. I skolan, berättar Chia, blev han ifrågasatt för att han varit inne på Qruiser. Lärarna menade att han haft kontakt med äldre män för att sälja sex vilket inte var sant.

Chia: *Vadå, du kan väl söka sex på match.com också? Eller nån annan dejtingsida för tjejer. Då sa de så här att jag hade gått in på sidor där man får kontakt med äldre män, för att sälja sex. Så då försökte de sätta diagnoser på mig, det fanns ju problem hos mig hela tiden, men de vägrade acceptera vad det verkliga problemet var.*

Chias berättelse visar hur unga hbt-personer befinner sig i en särskilt sårbar position. När familjen sviker eller hotar är det viktigt att samhället kan ge ett bra stöd. Tyvärr är inte myndigheter och personal befriade från homofobi vilket gör att utsattheten många gånger fortsätter även efter det att man ska ha fått hjälp.

IDEELLA ORGANISATIONER

Många gånger är det ideellt drivna organisationer som hjälper de utsatta när samhällets institutioner misslyckas. Ett exempel berättar Valmira om. De enda som verkligen hjälpte henne var Elektra på Fryshuset, en organisation för unga tjejer utsatta för hedersrelaterat våld. De hade förståelse för hennes situation och kunde hjälpa henne med konkreta saker som kontakt med socialtjänsten som sedan ordnade med lägenhet och försörjningsstöd. När Valmira sökte sig till Elektra var det egentligen för att hon ville engagera sig ideellt.

Valmira: *Då förstod jag inte att jag behövde hjälp, så att jag blev ju lite arg på dem att »hallå, jag vill jobba för er, hallå«. Medan de var »du behöver hjälp«. Så det blev lite fel. Men om jag hade träffat dem idag så hade jag bara kramat om dem och tackat, för att det var bra det de gjorde. De försökte hjälpa mig fast jag inte bad om den hjälpen. Annars hade jag väl fortfarande stått kanske på gatan nu och sålt mig själv. Det hade jag säkert gjort och bytt ut haschet och marijuanen mot något tyngre. Det är jag säker på att jag hade gjort.*

Valmiras berättelse visar på något återkommande i materialet, nämligen att huruvida man får hjälp ofta hänger ihop med att man får kontakt med personer med ett stort eget engagemang. Personalen på Elektra stod på sig och hjälpte henne fast hon själv inte såg att hon behövde den hjälpen. Andra exempel på tillfällen då de utsatta fått hjälp av ideella organisationer är Reza och Kristoffer, som blev hänvisade till härbärgen för hemlösa när de sökte hjälp hos socialtjänsten. Via RFSL:s brottsofferjour kom de i kontakt med en privatperson som inhyste dem tills de fått tag på ett annat boende. Även Zafina sökte sig till en ideell organisation som arbetade med hedersrelaterat våld efter att inte ha fått någon hjälp från socialtjänsten. När hon kontaktade organisationen kände hon att hennes berättelse togs på allvar. Zafina säger att hon känner sig »väldigt nöjd« med det stöd hon har fått från dem, att de arbetar med hedersrelaterat våld och därför förstod hennes situation. Hon känner också att de har gett henne en beredskap att hantera sin situation ifall den skulle förvärras.

POLISANMÄLAN

Flera av de vi har intervjuat har blivit uppmuntrade att göra en polisanmälan eftersom socialsekreterare och andra menar att möjligheten till stöd och hjälp ökar då. Att göra en polisanmälan är ett svårt steg för många, av flera anledningar. Dels finns rädslan för att det ska göra situationen värre: att familjen ska hämnas eller bestraffa en. Det finns även en lojalitet gentemot familjen. Trots allt de utsatts för är det svårt att anmäla sin egen mamma eller pappa till polisen. Ofta är det först när situationen gått långt och lett till allvarliga hot och våld som polisen blandas in även om det också tidigare har förekommit våld.

Nour och hennes flickvän Tove har vid flera tillfällen varit i kontakt med polisen på grund av det våld och de hot Nour

utsatts för. De har en överenskommelse i sitt förhållande: om Tove inte hört något från Nour på två dagar har det hänt något och då måste hon kontakta polisen. När Tove under några dagar hade ringt och sms:at Nour utan att få svar förstod hon att något var fel. Nour hade tidigare sagt att de skulle åka och hälsa på släktingar men Tove förstod inte varför hon inte svarade i telefon. Hon kontaktade polisen och sa först att hon inte fick tag på sin kompis och undrade om de kunde hjälpa henne, men polisen frågade mer och mer och till slut förklarade Tove hela situationen. Polisen tog hennes berättelse på allvar och åkte hem till Nour för att se vad som hänt. Tove fick ett samtal från polisen där de berättade att de åkt hem till Nour vars pappa hade varit hemma och berättat att hon var i Libanon med sin mamma.

Tove: *Jag kände ju att hon är inte där frivilligt, det är hon inte, för då hade hon gjort på ett helt annat sätt. Så jag bara »vi hämtar henne«. Så mejlade vi ambassaden och kollade vad de kunde göra och ringde en massa poliser och sånt. Helt plötsligt så fick jag ett nummer av hennes lillebror där han skrev »ring detta nummer nu, det är till Nour«. Så ringde jag det, och hon bara viskade »jag är i Libanon nu«. Och att hennes mamma gick runt med en kniv... Ja, hon berättade att hon varit inlåst och så, och inte varit ute på typ tre dygn, och att hennes mamma sovit bredvid henne med en kniv och sånt, och jag bara åh gud... Hon sa »kom och hämta mig«. Och sen sa hon bara: »Jag kan inte snacka nu, de kommer typ döda mig om jag går någonstans. Ring inte detta nummer mer för de får inte se att du ringer. Skicka polisen och hämta mig.«*

Tove kontaktade polisen igen men de kunde inte hjälpa henne eftersom Nour befann sig utanför Sverige. De förstod situationens allvar men enligt Tove »gav de typ upp efter en vecka«. Om Nour inte själv gjorde motstånd och kontaktade polisen eller

ambassaden i Libanon kunde det inte göra något. Problemet var att Nour ständigt var bevakad av sin mamma, utan tillgång till mobiltelefon eller annan kontakt med omvärlden. Mamman hade även beslagtagit hennes pass, så det var omöjligt för henne att lämna landet. Efter en tid i Libanon skulle Nours mamma åka till sin syster och hon lämnade Nour med sina släktingar. Mamman lämnade även sin mobiltelefon vilket gjorde att Nour kunde kontakta Tove i Sverige och berätta vad som hände. Tove reste ner till Libanon och tillsammans tog de sig till ambassaden som kunde hjälpa dem med hemresa och tillfälligt pass. Tove hade redan på förhand pratat med den svenska ambassaden i Libanon, eller som Nour säger under intervjun: »hon hade snackat med typ alla människor i världen«.

Att polisen blandades in i Nours och Toves fall berodde till stor del på att Nour hade turen att ha en partner som var modig och förstod allvaret i situationen. Ofta verkar det vara lättare för någon utomstående att göra en polisanmälan jämfört med den som skulle behöva anmäla sin egen familj. Reza berättar om hur han under tiden han var på flykt tillsammans med sin pojkvän Kristoffer ständigt uppmanades att göra en polisanmälan.

Reza: *Det ville i stort sett alla som vi kom i kontakt med att vi skulle göra. Det sa ju både RFSL:s brottsofferjour, Stadsmissionen och socialtjänstkontoret att »anmäler ni så får ni hjälp av polisen«. Då kan soc fixa bostad, då kan de fixa skydd och alltihop. Det är enda lösningen som de sa egentligen. »Polisanmäl så får ni vilken hjälp ni vill.« Men jag visste ju bäst själv hur familjen är. Skulle vi blanda in polisen så skulle problemen för vår del bli dubbelt så stora.*

Hedvig: *På vilket sätt?*

Reza: *Eftersom de är så övertygade att det är jag som är problemet ser de sig bokstavligen som helt oskyldiga, att de har inte gjort någonting fel alls. Det är en sjukdom och jag har valt att leva med den och sen lämnat familjen i sticket. Och sen plötsligt polisanmäler jag dem. De skulle de inte förstå. »Varför polisanmäler han oss för? Vi har inte gjort någonting, det är han som är sjuk och har valt att sticka hemifrån.« Och sen skulle det väl bli rättegång och advokater och poliser och sen säkert komma med i tidningen, just sånt gillar tidningar att skriva om. Så de skulle väl få världens press på sig och något slags hämndaktion skulle jag nog kunna garantera att de skulle klura ut. Även om man skulle ha skydd av polisen så skulle nog hotet vara ännu större mot oss från familjen. Vår taktik var nog att om vi låter familjen vara ifred och vi håller låg profil och inte syns så mycket inför dem så, ger de väl med sig. Att inte bråka med dem.*

För att skydda både sig själva och familjen vill inte Reza och Kristoffer göra en polisanmälan, trots att flera samhällsresurser skulle bli tillgängliga för dem om de gjorde det. De bedömer att konsekvenserna av en anmälan skulle vara så pass allvarliga att det inte skulle vara värt det. Ur deras perspektiv vore det bra om dessa resurser kunde vara tillgängliga även om familjen inte polisanmälde för det som hade hänt eftersom det skulle hjälpt dem bäst i deras situation.

EKONOMISK UTSATTHET

Att fly från sin familj och bryta upp från sitt sociala sammanhang får också ekonomiska konsekvenser. Eftersom intervjupersonerna inte har kunnat förlita sig på att få hjälp från socialtjänsten kan detta ställa till stora problem. När Peter flydde hade han ett vikariat som snart skulle gå över i en fast anställning. Eftersom han inte längre kunde bo kvar i samma stad som föräldrarna var han tvungen att säga upp sig från sitt jobb och kunde efteråt inte få a-kassa eftersom han inte blivit avskedad. När han och pojkvännen Sebastian kommit på plats i den stad där de fått tag på en lägenhet var han tvungen att söka jobb över hela landet. Idag bor och jobbar han på en ort långt från pojkvännen Sebastian.

Peter: *Vi bodde ju i Småland och jag var arbetslös. Arbetsförmedlingen var på mig hela tiden: »Nu ska du söka, nu ska du söka, nu ska du söka!« Hela tiden. Varje dag. Då sökte och sökte jag och då fick jag en tjänst i Umeå. Ända där uppe! Och vi var här nere!*

Peters berättelse visar hur man drabbas på flera sätt av att tvingas bryta upp från sitt tidigare liv. En som hade turen att ha en förstående arbetsgivare är Reza, som berättar hur hans chef ordnade alla papper så att det skulle se ut som att han blivit uppsagd istället för att han själv behövde säga upp sig. På så sätt hade han möjlighet att få a-kassa när han flydde från familjen. Dagen innan Reza bestämde sig för att fly berättade han för sin chef vad som skulle hända och att han inte skulle komma tillbaka till jobbet dagen därpå.

Reza: *Arbetsgivaren visste ju om vad som hade hänt så hon fixade allt i förväg, skrev papper så det såg ut som att jag blivit uppsagd, så att a-kassa och sånt skulle fixa sig. Det var det som vi levde på,*

bådas a-kassa. Då levde vi väldigt marginellt kan man väl säga. Det var pasta hela tiden, dag in och dag ut.

Ungdomar är ofta ekonomiskt beroende av sina föräldrar vilket ytterligare kan försvåra att man lämnar familjen. Assad, som bor hemma hos sina föräldrar som inte vet om att han är bög, menar att en av anledningarna till att han inte kommer ut för föräldrarna har med pengar att göra. Hans pappa har sagt att om han skulle få reda på att sonen är bög skulle han kasta ut honom. Assad säger: »Jag har inte råd att bo ensam så jag känner att ok, jag ska nog vara tyst nu och inte säga någonting.« Men det ekonomiska beroendet kan också gå åt andra hållet, att föräldrarna är beroende av sina barn. Reza berättar att han försörjde sin familj och att de i stor utsträckning levde på hans inkomst. Han tror att en anledning till att familjen inte bara lät honom gå, utan försökte hålla kvar honom hemma, var att de var beroende av hans lön.

Reza: *Ekonomiskt sett var det också så att de förlorade inkomster när jag stack, att räkningar blev obetalda och sånt där. Jag betalade redan hyra och kostnader och OB [tillägg för obekväma arbetstid] tjänade jag också, så jag och Kristoffer skulle ha haft ganska mycket pengar över tillsammans. Vi erbjöd i alla fall att underhålla familjen på något sätt, så de inte skulle bli helt ekonomiskt blottade.*

SAMMANFATTNING

HJÄLP OCH STÖD

De vi har intervjuat har varit bra på att söka hjälp från samhället. Under uppväxten har flera pratat med personal på skolan, ungdomsmottagningen eller socialtjänsten om det våld som förekommer i familjen. Personalen har ofta haft dålig kunskap och sällan sett allvaret i berättelserna. Konsekvenserna av detta har blivit att våldet har kunnat fortsätta och att de yrkesverkssamma har bidragit till att normalisera våldsutsattheten då de genom uteblivna åtgärder signalerat att det de intervjuade utsatts för inte är så farligt. Liksom hbt-ungdomar generellt är det flera av de intervjuade som blivit misshandlade och trakasserade under sin skolgång. Skillnaden är att de inte har haft någon möjlighet att få stöd från sin familj. Personalen i skolan har vid upprepade tillfällen ignorerat den utsattas historia eller till och med tagit gärningspersonernas parti. Det finns några få exempel på personer i de intervjuades närhet som har stöttat dem fullt ut och hjälpt dem i deras strävan att leva sitt eget liv.

För flera av de vi intervjuat har situationen med familjen blivit väldigt hotfull. Efter att ha blivit utsatta för exempelvis omvändelseförsök, kidnappning, hot om tvångsgifte eller misshandel har de intervjuade flytt. Flera gånger har socialsekreterare och skolpersonal brutit mot gällande lagar och riktlinjer och inte gett de utsatta någon som helst hjälp eller stöd. Andra gånger har de följt lagar och riktlinjer, men fortfarande inte kunnat tillfredsställa de utsattas skyddsbehov. Exempelvis har de killar vi intervjuat som är över 20 år blivit hänvisade till hem för missbrukare eller härbärgen för hemlösa när de flytt undan familjens hot och våld. Ett annat problem är att det är svårt att få hjälp av socialtjänsten om man inte befinner sig i sin hemkommun vilket de som har flytt sällan gör.

Gabriel

NÄR GABRIEL VÄXTE UPP TRODDE HAN att han skulle bli som sin pappa när han blev stor, fast han var född som flicka. När han spelade fotboll med sin pappa och sina bröder och de tog av sig tröjorna när det började bli varmt gjorde Gabriel likadant, utan att tänka på att hans bröst hade börjat växa. Fram till puberteten var han en av killarna. När hans jämnåriga kusin fick bröst blev hon glad över att äntligen kunna börja använda bh. Gabriel ville helst gömma sin kropp i stora säckiga kläder och sitt långa hår i en luvtröja. Han kände sig obekvämt och äckligt och hade svårt att få kompisar. Han gjorde allt för att bröstet inte skulle växa: tränade två gånger om dagen och åt så lite som möjligt.

NÄR GABRIEL VAR 16 ÅR BERÄTTADE HAN för sin mamma att han var född i fel kropp. Hans mamma reagerade först inte nämnvärt men efter två veckor kom hon fram till Gabriel och sa att hon tyckte att han ska flytta till släkten i Tyskland. Gabriel protesterade och de började bråka. Under bråket kom Gabriels bror in och frågade vad de bråkade om och Gabriel sa som det var. Ett par dagar senare berättade Gabriel att han var transsexuell även för en kusin som var lite mer öppen. Kusinen rådde honom att inte säga något till sin pappa med orden: »Han kommer att slå ihjäl dig!«

UNDER DENNA PERIOD TRÄFFADE GABRIEL EN KURATOR på en ungdomsmottagning och han tänkte att det vore en bra idé om hon kunde berätta för hans pappa. En dag efter skolan sa han att han ville övningsköra och de gick ner till bilen, Gabriel, hans mamma och hans pappa. När de körde ut på vägen sa Gabriel att de skulle åka till en kurator som han hade träffat i några månaders tid. När

hans pappa frågade varför sa Gabriel att det är för att han egentligen är kille. Nu utbröt kaos i bilen. Gabriels pappa vägrade åka vidare, hans mamma sa att Gabriel var egoistisk som utsatte sina föräldrar för detta. Till slut lyckades Gabriel och hans mamma övertala pappan om att följa med upp till kuratorn. Väl uppe frågade kuratorn om Gabriels pappa ville ha någon information om transsexualism och han svarade att han inte vill lägga någon tid på sån skit.

NÄR DE KOM HEM SA PAPPAN att han ville att familjen skulle samlas i köket. Det var tryckt stämning och Gabriels bror försökte lätta upp stämningen genom att visa nya spel på mobilen. Till slut sa Gabriels pappa att han hade en månad på sig att bli som sin syster. Sen gick han fram till Gabriel och sa »min lilla prinsessa, du gjorde mig verkligen orolig«. Gabriel blev arg men protesterade inte.

MÅNADEN GICK MEN GABRIEL ÄNDRADE INTE PÅ SIG. Hans mamma var ledsen och grät, hans pappa sa att han skulle bli utslängd hemifrån om han inte ändrade sig. Men Gabriels syskon började alltmer acceptera hans könsidentitet och så småningom gjorde det att även mamman började ändra sig. Mamman hade dock en sak som hon krävde från Gabriel: att han skulle träffa en högt uppsatt person inom församlingen som skulle vägleda honom och säga om det han gjorde var rätt eller fel. Kvällen innan Gabriel skulle träffa honom var hans mammas väninna hemma hos dem på besök. När Gabriel gick förbi köket hörde han mamman och väninnan prata om att Gabriel skulle träffa någon som kunde få in lite vett i skallen på honom.

NÄSTA DAG VAR GABRIEL RÄDD att mannen skulle försöka omvända honom med tanke på mammans kommentar kvällen innan. Men när han berättade sin historia fick han höra att det var rätt att han gick sin väg, att allt har en mening. Mamman frågade varför Gud hade straffat henne på detta sätt men hon fick svaret att Gud inte straffade någon, att allt som händer hade en mening.

EFTER DETTA MÖTE VÄNDE DET FÖR GABRIEL. Hans mamma började försvara honom inför andra släktingar. Hans pappa var fortfarande avvaktande men han slutade med sina hot. Gabriel började träffa ett utredningsteam för transsexuella och fick efter en tid sin diagnos. Men när vi träffar honom är han tvungen vänta ett halvår med att börja med hormonbehandlingen till efter systemens bröllop i Tyskland som hela släkten kommer vara med på, eftersom hormonerna gör rösten mörkare. Ingen i släkten ska få veta att han är transsexuell eftersom hans pappa är orolig att de då ska ta avstånd från familjen. Gabriel säger att det är pappans största skräck att resten av släkten skulle få reda på något. När han väl har påbörjat behandlingen kommer han inte att kunna ha någon kontakt med släkten. Gabriel tror att han kommer att sakna sin farmor och farfar men han känner att han inte har något val.

SLUTSATSER

Under vårt arbete har det funnits en återkommande fråga om vad som är särskilt för unga hbt-personer som lever i miljöer präglade av hedersnormer. Vad skiljer dem från hbt-personer som inte lever med hedersnormer, och från den grupp man oftast pratar om i samband med hedersrelaterat våld, nämligen unga heterosexuella tjejer? I denna avslutande del vill vi ge vårt svar på denna fråga. Vi kommer också att skissera vilka åtgärder vi ser som nödvändiga för att dessa ungdomar ska få den hjälp och det stöd de har rätt till.

STÖD OCH SJÄLVKÄNSLA

Unga hbt-personer utsatta för hedersrelaterat våld är extra sårbara eftersom våldet som familjen utövar mot dem ofta normaliseras av professionella, och eftersom de helt saknar stöd från sina familjer om de utsätts för hatbrott eller trakasserier i exempelvis skolan. Det är viktigt att uppmärksamma vad bristen på stöd från både familj och professionella gör med ungdomarnas självkänsla. Många av de vi har intervjuat säger att de själva har haft en tendens att ta över åsikten från familjen om dem som »äckliga« eller »onormala«. Denna internaliserade homofobi eller transfobi och det självförakt den medför förstärks när ungdomarna inte finner något stöd hos professionella eller andra vuxna utanför familjen. Detsamma gäller när de inte får stöd och skydd från familjen om de blir utsatta i skolan.

Professionella uppmanar sällan de vi intervjuat att bryta mot familjens hedersnormer och fritt leva ut sin sexualitet eller könsidentitet. Snarare är det många yrkesverksamma som bromsar dem i deras vilja att leva sitt eget liv, på grund av sin egen homofobi eller transfobi. Det är något unga heterosexuella tjejer sällan blir mål för. Snarare får de stöd i sina val att skaffa pojkvän och på andra sätt bryta mot familjens värderingar.

Det är vanligt att unga heterosexuella tjejer som är utsatta för hedersrelaterat våld rör sig fram och tillbaka mellan stödinsatser och familjen, att de bryter kontakten en tid för att sedan återvända. För unga hbt-personer framstår det som betydligt svårare att återvända och många har ingen möjlighet att ha kontakt med sin familj. Skadorna ungdomarnas brott mot heteronormen orsakar familjen verkar vara svårare att reparera.

KÖN

Hedersnormerna får olika konsekvenser beroende på kön. Tjejer har generellt haft strängare förhållningsregler jämfört med killar i samma familjer. Det kan till exempel gälla sådant som att man inte får göra läxor med en kompis efter skolan, följa med på skolresor eller att någon kontrollerar ens mobiltelefon. Våra intervjuer visar att den kontroll som oftast drabbar tjejer även drabbar killar som inte är heterosexuella. Från den stund familjen misstänker att sonen kan vara homosexuell eller om han anses vara för »feminin« kontrolleras han på samma sätt som en dotter. Slutsatsen är att kontrollen av unga hbt-tjejer som lever i familjer med hedersnormer inte skiljer sig så mycket från den kontroll som utövas mot samtliga tjejer i familjen, även om den kan hårdna om det kommer ut att en tjej är homo- eller bisexuell. Kontrollen av killar skiljer sig radikalt åt på så sätt att killar som är eller misstänks vara homosexuella kontrolleras hårt, medan heterosexuella killar i större utsträckning lever ett fritt liv.

OMVÄNDELSE

Många unga hbt-personer i familjer med hedersnormer drabbas av försök till omvändelse. Om familjen skulle lyckas med att omvända personen till heterosexualitet eller få den att sluta vara transperson skulle hedern återupprättas och personen kunna välkomnas in i familjen igen. Försöken till omvändelse ser olika ut beroende på hur familjen ser på sexualitet eller könsidentitet. Ett exempel är att man tror att det är en fysisk sjukdom och därför vänder sig till en läkare, ofta i föräldrarnas ursprungsland, som ska kunna bota den unga personen. Andra tror att det snarare handlar om en psykisk sjukdom och vänder sig därför till psykologer som får samma uppdrag.

En tredje strategi för omvändelse är baserad på religiösa föreställningar där familjen tror att den unga personen har blivit besatt av Djävulen eller onda andar. Man anlitar därför en religiös representant, till exempel en präst eller en imam, för att försöka göra personen fri från sin felaktiga sexualitet eller könsidentitet. Även de intervjuade ungdomar som är upp vuxna i frireligiösa miljöer har berättat om att familjen eller deras församling försökt omvända dem. De har även berättat att de själva har sett på sin homosexualitet som något de kan göra sig av med genom bön eller självomvändelse. En fjärde strategi är tvångsäktenskap, där en homo- eller bisexuell person ska omvändas till heterosexualitet genom äktenskap, ofta arrangerat i föräldrarnas hemländer.

DUBBELLIV

Det är vanligt att unga hbt-personer generellt håller sin sexualitet eller könsidentitet hemlig för familjen under en tid, av rädsla för vad som skulle hända om man kom ut för föräldrar och släktingar. Men idén om att man en dag kommer att komma ut och leva öppet med sin sexualitet eller könsidentitet finns hos de flesta. Detta gäller inte för de ungdomar som vi har intervjuat. För dem är det snarare regel att man inte kan föreställa sig ett liv där man kan leva öppet i relation till sin familj. Idealet att till varje pris komma ut som finns i den svenska hbt-rörelsen är inte alls självklart. Det kan handla om att man inte vill bryta kontakten med sin familj eftersom förlusten av dem är ett alltför högt pris att betala. Det kan även vara för att man fruktar för sitt liv eller för att bli utsatt för grovt våld och trakasserier. Därför tänker sig många att ett dubbelliv är en realistisk kompromisslösning. Dubbelliv handlar inte bara om vem man är tillsammans med utan även om vilka ämnen man studerar på universitetet, vilka kläder

man bär, hur man pratar, vilket yrke man väljer och så vidare. Dubbellivet omfattar med andra ord många aspekter av ungdomarnas liv och framtidsutsikter.

VÅLD OCH HOT OM VÅLD

De unga hbt-personer vi har intervjuat har i många fall varit utsatta för systematiskt våld av flera familjemedlemmar. Antingen har flera i familjen eller släkten varit förövare eller så har en persons våld accepterats eller uppmuntrats av övriga familjemedlemmar. Till skillnad från det våld unga hbt-personer generellt utsätts för inom familjen är det hedersrelaterade våldet kollektivt och på imperativ från släktingar och familjemedlemmar. Flera av de ungdomar som vi har intervjuat uttrycker att de tror att deras föräldrar skulle kunna döda dem och det är utifrån detta hot och denna förutsättning som de måste planera sina fortsatta liv.

PARTNER

Bland heterosexuella cis-personer utsatta för hedersrelaterat våld har det visat sig att det inte bara handlar om unga flickor, utan att även den manlige partner som familjen bedömer som olämplig är i riskzonen. Flera av de vi har intervjuat berättar också om hur även deras partner har blivit hotade till livet av familjen. Trots att ungdomarnas partners löper stor risk att utsättas för våld finns ingen beredskap för att erbjuda dem stöd och hjälp.

ÅTGÄRDER

Utifrån de berättelser vi har presenterat ser vi en rad behov som måste tillgodoses för att unga hbt-personer utsatta för hedersrelaterat våld ska kunna få den hjälp och det stöd de borde ha rätt till. Under hösten 2011 kommer ALMAeuropa och RFSL Ungdom starta en stödverksamhet på nätet som särskilt riktar sig till unga hbt-personer som utsätts för hedersrelaterat våld. Vår förhoppning är att denna verksamhet ska bli ett sätt att ge dessa ungdomar ett bättre stöd än vad som hittills skett. Det är dock långt ifrån tillräckligt för att deras trygghet och rättigheter ska kunna garanteras. För detta krävs omfattande förändrar på nationell nivå. De viktigaste är:

- Killar över 18 år, som inte kan bli föremål för LVU, saknar idag i stort sett helt skyddsmöjligheter. Ett exempel från vårt material är två unga killar som söker hjälp och skydd men ses som vuxna av sociala myndigheter och därför hänvisas till att söka bostad på egen hand. Ytterligare exempel är hur ungdomar som tvingats lämna sin familj på grund av våld och hot hänvisas till boende för missbrukare eller till vandrarhem. Idag finns det bara ett fåtal skyddade boenden i Sverige som tar emot killar, trots att vi kan se att hotbilden för hbt-killar i familjer med hedersnormer är mycket allvarlig, och att mer resurser krävs. Socialtjänstlagen ger idag våldsutsatta kvinnor och deras barn rätt till stöd från landets kommuner, men kommunerna måste även kunna säkerställa rätten till skyddade boenden för killar och par som är utsatta för hedersrelaterat våld. De ska också kunna erbjuda ett långsiktigt

stödprogram till personer utsatta för hedersrelaterat våld som hjälper dem efter den akuta situationen.

- Insatser för att ge hjälp och stöd kan inte begränsas till hemkommunen. I denna studie finns det flera exempel på ungdomar som nekats stöd från socialtjänsten för att de inte befunnit sig i sin hemkommun. Detta medför stora problem för de ungdomar som befinner sig på flykt av rädsla för våld inte vågar återvända till hemorten. Mot bakgrund av detta är det ytterst viktigt att det är möjligt att få hjälp från den kommun där man för tillfället befinner sig.
- I fall med hedersrelaterat våld är det mycket viktigt med sekretess. I intervjupersonernas berättelser finns det flera exempel på hur socialtjänsten, mot ungdomarnas vilja, kontaktat familjen i tron att våldsutsattheten ska kunna lösas gemensamt inom familjen genom åtgärder såsom familjerådgivning. Dessvärre har detta i flera fall inneburit att ungdomarnas situation har förvärrats genom fortsatt eller till och med ökat våld. Det har också fått följden att myndigheten normaliserat den ungas utsatthet för våld genom uteblivna åtgärder. Det är viktigt att socialtjänst och skola är ytterst försiktiga med om, när och hur föräldrar kontaktas.
- Slutligen menar vi att arbetet mot hedersrelaterat våld på både nationell och regional nivå måste inkludera hbt-personer oavsett kön. Regeringen behöver ta fram en ny handlingsplan mot

hedersrelaterat våld som tydligt innehåller ett hbt-perspektiv. Handlingsplanen bör även innehålla ett utökat uppdrag till landets länsstyrelser där de som söker bidrag för att arbeta med hedersrelaterat våld måste inkludera ett hbt-perspektiv.

Vi hoppas att denna studie ska bidra till att öka kunskapen om unga hbt-personers utsatthet för hedersrelaterat våld, om hur problembilden ser ut och vilka nödvändiga åtgärder som krävs för att kunna säkerställa att alla människor ska ha lika rätt att leva sina liv fria från våld och förtryck.

REFERENSER

TRYCKTA REFERENSER

- Ahlin, Anna och Gäredal, Mina (2011). *Effekter av heteronormen*. Stockholm: RFSL Ungdom
- Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur
- Dahl, Ulrika (2005). *Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör*. Stockholm: Forum för levande historia
- Darj, Frida & Nathorst-Böös, Hedvig (2010). »Är du kille eller tjej?«: *en intervjustudie om unga transpersoners livsvillkor*. Stockholm: RFSL Ungdom
- Ekström, Simon (2009). *Hedersmorden och orden: berättelser om kultur, kritik och skillnad*. Göteborg: Makadam
- Fourest, Caroline (2009). *La dernière utopie: menaces sur l'universalisme*. Paris: Grasset
- Frihet och ansvar: en undersökning om gymnasieungdomars upplevda frihet att själva bestämma över sina liv*. (2007). Stockholm: Socialstyrelsen
- Gäredal, Mina & Nathorst-Böös, Hedvig (2009). »Internet utanför heteronormen« i *Se mig: unga om sex och internet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad: rapport 2009*. (2009). Stockholm: Stockholms stad
- Hedersrelaterat våld och förtryck: en kunskaps- och forskningsöversikt*. 1 uppl. (2010). Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)
- Hon hen han: en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. (2010). Stockholm: Ungdomsstyrelsen

- Isdal, Per (2001). *Meningen med våld*. Stockholm: Gothia
- Larsson, Sam et. al. (2008). *Vem får man vara i vårt samhälle? om transpersoners psykosociala situation och psykiska hälsa*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut
- Lundgren, Eva (2004). *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)
- Knutagård, Hans & Nidsjö, Elisabeth (2004). *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*. Malmö: Länsstyrelsen
- Modée, Lisa & Bodhlin, Ingrid (red.) (2009). *Gift mot sin vilja*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen
- Om våld i hederns namn: om våld i hederns namn och om skyldigheten att se och hjälpa utsatta*. 2. omarb uppl. (2008). Linköping: Länsstyrelsen Östergötland
- Riskbedömningar i ärenden med hedersrelaterat våld: metodstöd för socialsekreterare som arbetar med barn och ungdomar*. 2. omarb uppl. (2009). Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län
- Roth, Niklas, Boström, Gunnel & Nykvist, Karin (2006). *Hälsa på lika villkor?: hälsa och livsvillkor bland HBT-personer*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Rätt till sin egen kärlek*. (2004). Göteborg: Länsstyrelsen i Västra Götalands län
- Sörberg, Anna-Maria & Grandin, Elina (2010). *Okänt folk: Om förståelse av genusproblematiker och utsatthet på grunden sexuell läggning och könsidentitet i Migrationsverkets landinformation*. Stockholm: Zie
- Tiby, Eva & Sörberg, Anna-Maria (2006). *En studie av homofoba hatbrott i Sverige*. Stockholm: Forum för levande historia
- Watz et al (2010). *Normkritisk studie av asylprövningen*. Stockholm: Ramböll management consulting
- Wikan, Unni (2004). *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront

Åkerlund, Carl (red.) (2011). *Bryt! ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*. 3. omarb. uppl. Stockholm: Forum för levande historia

INTERNET

Fisk, Robert (7 September 2010). "The crimewave that shames the world". The Independent. Från <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/fisk/the-crimewave-that-shames-the-world-2072201.html>. (2011-06-17)
<http://www.unfpa.org/swp/2000/english/cho3.html> (2011-06-17)
<http://www.qruiser.se>. (2011-06-17)

FÖRTECKNING ÖVER INTERVJUER MED YRKESVERKSAMMA

Malin Abramsson, Botkyrka Ungdomsmottagning
Maria Ahlsdotter, Kista Ungdomsmottagning
Ardeshir Homan, föreningen Homan, Göteborg
Jim Blair, Metropolitan Police, Storbritannien
Sevil Bremer, Solna Ungdomsmottagning
Anita Danielsson, Nacka Socialtjänst
Hanneke Felten, Movisie, Nederländerna
Suzann Larsdotter, RFSL, Stockholm
Joanna Mellquist, Linnamottagningen, Stockholm
Ina Müller, Kruton, Stockholm
Gabriel Nilbo och Elisabeth Nidsjö RFSL Rådgivningen och heder.nu, Malmö
Pernilla Ouis, Malmö högskola
Eva Olson Tengvall, Järfälla Ungdomsmottagning
Stig-Åke Petterson, Flyktinghandläggare RFSL, Stockholm
David Saleh, IVIK-gymnasiet Liljeholmen
Annie Southerst, The Albert Kennedy Trust, Storbritannien
Annelie Svensson, RFSL:s brottsofferjour, Stockholm
Andrea Vogelsanger, Veilige Haven Schorer, Nederländerna
Newroz Ötunc, Tänk Om!, Malmö

BILAGA 1

WEBBENKÄT

Den här enkäten riktar sig till dig som är ung hbtq-person och innehåller frågor om hur din familj och dina anhöriga reagerat på din sexuella läggning eller könsidentitet. Undersökningen är en del av den rapport RFSL Ungdom och ALMAeuropa kommer att skriva om unga hbtq-personer och hedersfrågor. Alla svar kommer att behandlas helt anonymt.

Vilket år är du född? _____

Vilket kön har du? (Du kan kryssa i flera alternativ)

- Tjej
- Kille
- Trans
- Annat: _____

Hur definierar du din sexuella läggning?

Var bor du?

- Storstad eller storstadsförort (Stockholm, Göteborg, Malmö)
- Medelstor stad (50 000–200 000 invånare)
- Liten stad (20 000–50 000 invånare)
- Landsbygd

Nu kommer några frågor om dina föräldrar och dina nära anhöriga. När vi ställer frågor om dina föräldrar och anhöriga menar vi de familjemedlemmar som du växer upp/har vuxit upp tillsammans med och som har eller har haft inflytande över ditt liv.

Känner någon av dina föräldrar eller nära anhöriga till din sexuella läggning/könsidentitet?

- Ja
- Nej

Har dina föräldrar eller nära anhöriga accepterat din sexuella läggning/könsidentitet? Om du har fått olika reaktioner från olika personer kan du kryssa i flera svarsalternativ

- Ja, det var inga problem
- Ja, men de blev ledsna och besvikna
- Ja, men de blev oroliga för min skull
- Nej, de har försökt då mig att ändra mig
- Nej, de har tagit avstånd från mig
- Nej, de har hotat att straffa mig hårt
- Nej, de har straffat mig hårt.

Om dina föräldrar eller nära anhöriga skulle känna till din sexuella läggning/könsidentitet, tror du att de skulle acceptera det?

Om du tror att du skulle få olika reaktioner från olika personer kan du kryssa i flera svarsalternativ

- Ja, inga problem
- Ja, men de skulle bli ledsna och besvikna
- Ja, men de skulle bli oroliga för min skull
- Nej, de skulle försöka få mig att ändra mig
- Nej, de skulle ta avstånd från mig
- Nej, de skulle straffa mig hårt
- Vet inte

Om du skulle ha en pojkvän/flickvän, måste den personen uppfylla något eller några av följande krav för att bli accepterad av dina föräldrar? Du kan kryssa i flera alternativ

- Ja, den måste vara av motsatt kön
- Ja, den måste vara i ungefär samma ålder som jag
- Ja, den måste ha samma hudfärg som jag
- Ja, den måste tillhöra samma folkgrupp som jag
- Ja, den måste ha samma religion/livsåskådning som jag
- Nej
- Vet inte

Har du någon gång varit orolig för att du inte själva ska få välja vem du ska leva med?

- Ja
- Nej

Har du någon gång känt en förväntan från dina föräldrar eller nära anhöriga att vänta med att ha sex tills du gifter dig?

- Ja
- Nej

Skulle du kunna tänka dig att ställa upp på en längre intervju om dessa frågor? Intervjuerna kommer att ligga till grund för den rapport RFSL Ungdom och ALMAeuropa skriver om unga hbtq-personer och hedersfrågor. Du kommer att vara helt anonym och kan när som helst dra tillbaka din medverkan

- Ja
- Nej

BILAGA 2

INTERVJUGUIDE

OM PERSONEN

Berätta om dig själv?

Vad gör du idag? (jobbar, pluggar, arbetslös, sjukskriven)

Var är du uppväxt?

Beskriv din familj (syskon, dina föräldrar, finns det andra nära släktingar du har kontakt med, är din familj troende/religiös, är du själv troende?)

Hur var din skolgång? (trivdes du i skolan, hade du kompisar)

När började du själv tänka att du inte var heterosexuell/cisperson?

Hur skulle du beskriva din sexuella läggning/könsidentitet idag?

(Kallar du dig bi/homo/hetero/trans?)

FAMILJEN

Hur har din omgivning reagerat på din sexualitet/könsidentitet?

(familj, vänner, andra släktingar, skol- och arbetskamrater, andra som bor i ditt område)

Hur ser kontakten med din familj/vänner/släktingar ut idag?

Om det har varit problem, vad tror du själv att det beror på?

Om det inte varit några problem, vad tror du själv att det beror på?

HJÄLP OCH STÖD

Om intervjupersonen stött på negativa reaktioner från familjen på grund av sexualitet:

Har du pratat med någon om det?

Vem? (skolkurator, psykolog, lärare, ungdomsmottagningspersonal, granne, släkting, familjemedlem, kompis)

Hur gick det till när du tog kontakt?

Vad var det som fick dig att ta kontakt just då?

Har du sökt hjälp för något annat problem?

Har du varit i kontakt med socialtjänsten, polisen?

Vilken typ av hjälp skulle ha kunnat underlätta/har underlättat för dig?

PSYKISK OCH FYSISK HÄLSA

Har du haft problem med droger/alkohol?

Har du haft kontakt med psykiatri?

Har du någon gång haft självmordstankar?

Har du haft sex mot ersättning (pengar/saker/droger)?

NUTID OCH FRAMTID

Hur ser dina nära relationer ut idag? (Har du någon partner, bor ni ihop, vänner, familj)

Utifrån det du berättat, är det så du skulle vilja leva om du kunde välja fritt?

Hur tror du att ditt liv ser ut om fem år?

TACK

Vi vill tacka alla de yrkesverksamma som vi intervjuat om vår målgrupp: Malin Abramsson, Botkyrka Ungdomsmottagning; Maria Ahlsdotter, Kista Ungdomsmottagning; Ardeshir, Homan, föreningen Homan i Göteborg; Jim Blair, Metropolitan Police, Storbritannien; Sevil Bremer, Solna Ungdomsmottagning; Anita Danielsson, Socialtjänsten i Nacka; Hanneke Felten, organisationen Movisie i Nederländerna; Suzann Larsdotter, RFSL; Joanna Mellquist, Linnamottagningen; Ina Müller, Kruton; Gabriel Nilbo och Elisabeth Nidsjö, RFSL Rådgivningen och heder.nu; Pernilla Ouis, Malmö högskola; Eva Olson Tengvall, Järfälla Ungdomsmottagning; David Saleh, IVIK-gymnasiet Liljeholmen; Annie Southerst, The Albert Kennedy Trust, Storbritannien; Andrea Vogelsanger, Veilige Haven Schorer, Nederländerna; Stig-Åke Peterson, RFSL; Anneli Svensson, RFSL:s Brottsofferjour och Newroz Ötunc, Tänk Om!

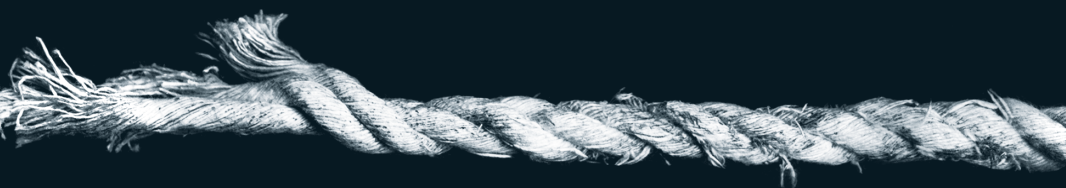
Vi vill också tacka våra referenspersoner som genom sina kritiska ögon hjälpt oss att göra vårt arbete bättre: Maria Ahlsdotter, Joanna Mellquist, Emilia Åkesson och Marina Berman.

»Du ska vara snäll och din familj är det viktigaste, du ska inte bråka med dem. Om du vill tycka om killar då får du göra det, men gör det i hemlighet och ta straffet sen. Var hur du vill, men kräv inte att alla andra ska acceptera det. Håll det för dig själv.«

Chia, 22-årig kille

Sedan mordet på Fadime Sahindal och Pela Atroshi har begreppet hedersrelaterat våld blivit en del av det svenska språket. Begreppet heder har hittills huvudsakligen associerats med mäns våld mot unga heterosexuella kvinnor. Att också hbt-personer oavsett kön drabbas har uppmärksammats i betydligt mindre utsträckning. I denna intervjustudie berättar unga hbt-personer som vuxit upp i familjer med hedersnormer om sina liv. De berättar om de ofta våldsamma konsekvenser som drabbar den som bryter mot familjens normer och om ett samhälle som vänt dem ryggen.

